DENG

AYLIK SİYASAL VE KÜLTÜREL DERGİ

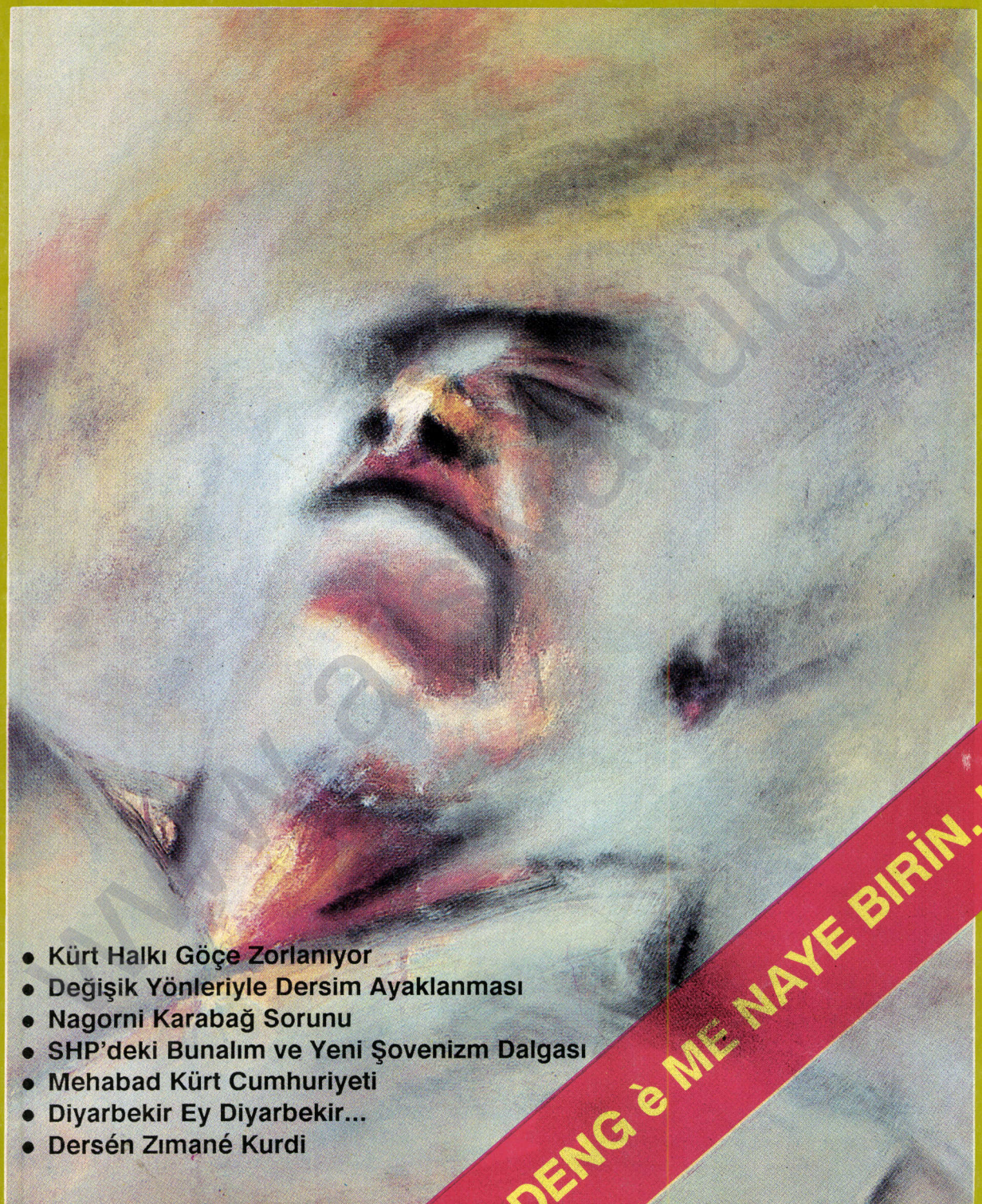

- Kürt Halkı Göçe Zorlanıyor
- Değişik Yönleriyle Dersim Ayaklanması
- Nagorni Karabağ Sorunu
- SHP'deki Bunalım ve Yeni Şovenizm Dalgası
- Mehabad Kürt Cumhuriyeti
- Diyarbekir Ey Diyarbekir...
- Dersén Zımané Kurdi

DENG è ME NAYE BIRIN..!

Yıl : 1 Sayı : 3 Şubat 1990 Fiyatı : 3000 (KDV dahil)

www.kurdishstudies.org

DENG

AYLIK SİYASAL VE KÜLTÜREL DERGİ

Süreç İnşaat Turizm Yayıncılık Ticaret Limited Şirketi Adına Sahibi
Hikmet ÇETİN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:
Kâmil ERMİŞ

Hukuk Müşaviri:
Y. Serhat BUCAK

YAZIŞMA ADRESİ:
Atatürk Bulvarı Emlak Bankası Apt.
B. Blok No:146 Kat:7 Daire:28
Aksaray-İSTANBUL
TEL:513 23 56

DİYARBAKIR İRTİBAT BÜROSU:
Fehim IŞIK
İnönü Cad. Kahraman İşhanı Kat:4 No:35
DİYARBAKIR

AVRUPA TEMSİLCİSİ:
N. KESEN Karl Bartl. Str.8
5300 Bonn/F. ALMANYA

BANKA HESAP NO:
Türkiye İş Bankası Aksaray Şb.
Yurtiçi: 938204 nolu cari hesap.
Yurtdışı: 30100-7464 nolu
Döviz Tevdiat Hesabı

ABONE KOŞULLARI
Yıllık: 30.000 TL.
Altı Aylık: 15.000 TL.
Avrupa: 60 DM.
ABD: 40 Dolar
Avusturalya: 45 Avusturalya Doları

İLAN TARİFESİ
Arka Kapak: 600.000 TL., İç Kapak: 450.000 TL., İç Sayfalar: 300.000 TL., Yarım Sayfa: 150.000 TL., 1/4 Sayfa: 75.000 TL.

Dizgi: Atölye Görsel (511 35 81)
BASKI: Paşahan Matbaacılık
516 01 46

İÇİNDEKİLER

Deng'den SUNU 1

OLAYLAR ve GÖRÜŞLER

Nagorni Karabağ Sorunu ve Yükselen Şovenizm Dalgası 3
M. JİYAN
SHP'deki Bunalım ve Yeni Şovenizm Dalgası 11
Hüseyin AZAD
1946 Mehabad Kürt Cumhuriyeti 16
G. YAĞIZ
İran Kürdistanı: Kanlı Savaşın On Yılı 20

ARAŞTIRMA-İNCELEME-BELGE

Değişik Yönleriyle Dersim Ayaklanması 22
B. ŞİLAN
Türkiye'de Hukuk Sisteminin Bir Yansıması:İŞKENCE 32
HIŞYAR

KADINLARIMIZ

"Biz Özgürlüğe Kavuşmak İstiyoruz" 34
Rona AZAD

RÖPORTAJ

"Biz İnkar Bile Etsek Kürdistan Diye Bir Ülke Vardır" 39
Hella SCHLUMBERGER
"Kürt Aydınları Kendi Kimliklerine Sahip Çıkmalıdırlar" 41
Musa ANTER

KÜLTÜR-SANAT/ÇAND U HUNER

Dersén Zımané Kurdi/Kürtçe Dil Dersleri 43
A. BARAN
Helbest (Şiir) 45
Henekén bıjarté jı Radyo Dengé Erivan'é 46
Azad Dıldar
Serbori (Öykü) "MEYRO" 47
M.E. BOZARSLAN
Mûsıq (Müzik) 49
Cemila CELİL

GÜNCEL GELİŞMELER-HABER-YORUM

Kürt Halkı Göçe Zorlanıyor 50
B. DOĞAN
Diyarbekir Ey Diyarbekir..! 60
A. CİHAN
Yine Zehirleme 67
K. KARALI
Diyarbakır Kampındaki Zehirlenme Protesto Edildi 69
A. PERWER
TES-İŞ Diyarbakır 1 Nolu Şubede Neler Oluyor? 72
F. GÜNEŞ
Olağanüstü Hal Bölgesinden Olağanüstü İnciler 76

OKUYUCU MEKTUPLARI/Nameyén Xwendevana

www.arsivakurdi.org

DENG'den SUNU

Dergimizin sahibi Hikmet ÇETİN ile yazıişleri müdürleri Kamil ERMİŞ ve Sedat KARAKAŞ tutuklandılar. Medya Güneşi dergisinin sahibi ise; 12 yıl 6 ay hapis cezasına çarptırıldı.

Merhaba;

Dergimizin Şubat sayısı elimizde olmayan nedenlerle gecikti. Bu, ne teknik sorunlardan ve ne de redaksiyonumuzdan kaynaklanıyor. "Demokrasi"nin ayıplı olması temel neden. Bu ayıplar demokrasiye fırsat vermeyenlerin kamburudur.

Yayına başladığımız günden itibaren yoğun baskılarla yüz yüze kaldık. 1. ve 2. sayılarımız hemen toplatıldı. 2. sayıdan sonra yazıişleri müdürümüz Kamil Ermiş tutuklandı. Kamil Ermiş henüz 1. sayımıza ilişkin dosya tamamlanmamışken, 2. sayımıza ilişkin olarak hem toplatma kararının tebliğ edilmesi hem de ifade vermesi için çağrıldığı İst-DGM savcılığında, hemen mahkemeye sevk edilip tutuklandı. Yazıişleri müdürümüz Kamil Ermiş'e ait dava uzunca süre açılmadı.

Bunun üzerine dergimizin sahibi, yeni bir müdür arayışına girdi ve Sedat KARAKAŞ'ı atadı. Ne var ki, yasal işlemleri tamamlayıp bürolarına dönerken, bir komplo sonucu her ikisi de polis tarafından gözaltına alındılar.

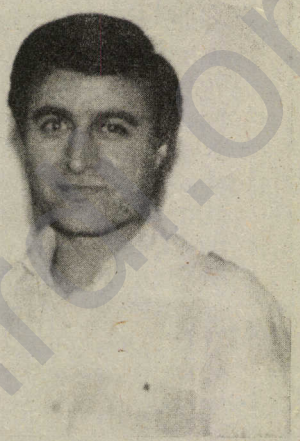

Hikmet ÇETİN

Bu tutuklanmaların nedenini anlamak, hukuksal bir çerçeveye oturtmak mümkün değil. Hele hele yeni atanan Sedat KARAKAŞ'ın tutuklanmasına akıl erdirmek çok zor. O, yayın yapmadan, fiilen bu göreve başlamadan tutuklanabiliyorsa, bu demektir ki, gelecekte "suç işleyebilir" düşüncesi kimilerinde yer etmiş.

Dergimizin sahibi Sayın Hikmet ÇETİN'in tutuklanma nedeni ise gülünç. O, yeni yazıişleri müdürünün işlemlerini tamamlamak üzere gittiği emniyetten dönerken bir butiğe uğruyor. Bu sırada kendi adına ya da adresine gönderilmeyen bir kısım kitap, butikte ona mal ediliyor. Özünde, kitapların kime gönderildiği, adresin ne olduğu biliniyor ama; her nasılsa polis marifetiyle isim-adres yok ediliyor ve sözkonusu kitaplardan Sayın Hikmet ÇETİN ile Sedat KARAKAŞ sorumlu tutuluyorlar. Adına kitap gönderilen "şahıs" ise salıveriliyor. Dosyada ifadesi bile yok. O ara ilgili postahaneden durumu sorduk. 6 Şubat 1990 günü de anılan "şahıs"a bir koli geldiğini ve aynı şahıs tarafından iade edildiğini öğrendik. Belli ki, polis oyun içinde oyun oynuyor.

Kamil ERMİŞ

Her üç dergi yöneticisinin de adresleri belli, kaçma-saklanma gibi bir eğilimleri yok, kanıtları değiştirme-yoketme gibi bir durumları da sözkonusu değil. Tutuklama bir "tedbir" ise neden bu hukuk ilkesine uyulmuyor? Kaldı ki, bu olayda; delilleri "karartıp-yoketme" işini başkaları yerine getiriyor. Gözaltına alınma sonrası dergi bürosu didik didik aranıyor; gönderilen yazılar, zarfları, 3. sayının hazır yazıları ve zarfları, görsel ürünler, kimi belgeler, adresler alınıyor, bunların suç unsuru olup olmadığına bile bakılmıyor. Tutuklularımızın mahkemeye sunmak için hazır tuttukları zarf ve adresler -yani kanıtlar- bu yolla yok ediliyor. Sormak gerekir; kim delilleri karartıyor? İlgili savcılık bunun yanıtını nasıl verecek? Mahkemeye kanıt sunmaları gerektiğinde, anılan belgelerin yok edilmiş olması karşısında savcı

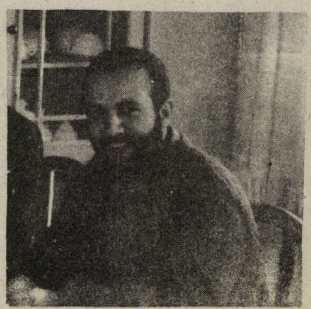

Sedat KARAKAŞ

kimi sorumlu tutacak?

Deng; insan haklarının kararlı savunuculuğunu yapıyor. Kürt halkının istemlerini seslendiriyor, bu sorunun hak eşitliğine dayanan adil çözümlerini irdeliyor,belgeler yayımlıyor, enternasyonalist görevlerini ihmal etmiyor, halkımızın dilini, kültürünü, sanatını değerlendiriyor. Türkiye'deki demokrasi güçleriyle sıkı güçbirliğini ve dayanışmayı savunuyor.

Onlar ise, altına imza koydukları insan haklarına ilişkin belgelere ve taahhütlerine uymamayı alışkanlık haline getirmişlerdir. IPI (Uluslararası Basın Örgütü) ilkelerine bağlılık işlerine gelmiyor. Haber vermek, yorum yapmak, kamuoyunu bilgilendirme sürecine katkıda bulunmak gibi temel basın-yayım özgürlüklerini hiçe sayıyorlar. Genel olarak insanlarımıza, yazarlara, çizerlere, yayımcılara ve tüm aydınlara, temel hak ve özgürlüklerini kullandırmıyorlar; konuştukları her yerde susturuyor, insan haklarından yana yazdıkları için zindanlara atıyorlar.

Halkımızın kendi özgürlüğü için attığı her mücadele zorla bastırılıyor. Anadilimiz yasaklanıyor, konuşma ve yazma özgürlüklerimiz özel yasalarla engelleniyor, türkülerimiz bile onları ürkütüyor, korkutuyor. Yunanistan ve Bulgaristan'daki Türk'ler için kıyametler koparılıyor ama, Türkiye'de "Ben KÜRDÜM" diyen herkese onlarca yıl ceza verilebiliyor. Bulgaristan'dan gelenlere uluslararası standartlara uygun sıfatlar tanınıyor ama, Kürt'ler bir çeşit açık cezaevi olan kamplarda aç-susuz, ilaçsız-doktorsuz, konutsuz, eğitimsiz ve üstelik zehirleme ve işkence korkusu altında tutuluyor. Yani, bir garip ülke, bir çifte standart!..

Kuşkusuz bu baskılar sadece bize değil. Genel olarak basın susturulmak isteniyor. İlerici, demokrat nitelikli her çıkış egemenleri korkutuyor. Bunda, kurdukları düzenin zayıflığı, çürüklüğü, demokrasi konusundaki köksüzlük büyük rol oynuyor. Güneş gazetesi, Sokak dergisi kimi "hassas" konulara değindikleri için toplatıldı. Hemen tüm ilerici, demokrat nitelikli dergiler toplatılıyor, yazarları koğuşturmalara uğruyor, tutuklanıyorlar. Toplumsal Kurtuluş dergisi ile ilgili olarak Yalçın KÜÇÜK sık sık gözaltına alındı, haklarında davalar açıldı ve cezaya çarptırıldı. Adımlar dergisi Kürtler'den söz ettiği için toplatıldı, büroları basıldı. İşçiler ve Politika, Yeni Çözüm, Hedef ve diğer dergi ve gazetelere yapılan baskılarla da basın üzerinde açık bir terör estiriliyor.

Medya Güneşi bu terörden payını alan dergilerden biri. Çıktığı günden bu yana birçok sayısı toplatıldı, hakkında davalar açıldı. Derginin sahibi Cemal ÖZÇELİK 12 yıl 6 ay hapis cezasına çarptırıldı. Verilen bu ceza, "basın-yayın ve düşünce özgürlüğü" konusunda demeçler veren, TV ekranlarını işgal eden yöneticiler açısından yeni bir ayıp değil mi?

Belli ki, dergimizi susturmak istiyorlar. Hazır standart kararlarla, "DENG'in her sayısı mutlaka toplatılacaktır" düşüncesiyle hareket ediyorlar. Keyfilik hukuka hakim ve polis en kestirme yoldan gidiyor. Hakimin, savcının yetkilerini kullanıyor, buna engel olacak hukuksal düzenlemeler yapılmıyor, olanlar bile çiğneniyor.

Bir ülkede basın-yayın üzerindeki baskıların bu düzeye ulaşması kimseye itibar sağlamaz. Büroları "mal bulmuş mağribiler" gibi basıp talan etmek bir demokrasi ayıbıdır. Tek tip düşüncenin tutsağı olanlar bu ayıplardan kurtulamazlar. Bu ayıplar ve gediklerle ne çağ atlanabilir ne de demokrasi yolunda bir arpa boyu yol alınabilir. Baylar, bu ayıplarla nereye kadar...!

Sayın okurlarımız;

Her okurumuzu doğal muhabir olarak görüyoruz, doğrusu da budur. Bu sebeple çevrenizde meydana gelen her olayı, her demkorasi dışı uygulamayı bize yazar ve ulaştırırsanız sevineceğiz. Böylece uygar insanın tepkilerini göstermiş olacak, zulüm uygulamalarına hep beraber baş kaldıracağız. Bu tür şeyleri ufak şeyler olarak görmemek gerek. Ufak ufak birikimler büyük dalgalar yaratabiliyor.

Büromuz basılırken hemen tüm adresler götürüldü. Yeniden adres bildirirseniz işimiz kolaylaşacak. Okurlarımıza ulaşmakta eksiğimiz olursa hoşgörülü olacaklarını umuyoruz.

Bu sayıda yeni bir dizi başlatıyoruz; "Değişik Yönleriyle Dersim Ayaklanması". "Kürt Halkı Göçe Zorlanıyor" yazısı ilginizi çeker diye düşünüyoruz. Çağımızın belki de en büyük dramı olan bu "zora dayalı göç ettirme" olayına karşı sessiz kalmayalım.

"SHP" ve "Nagorni Karabağ Sorunu ve Yükselen Şovenizm Dalgası", "Diyarbekir Ey Diyarbekir!", "Röportajlar ve diğer her bir yazı kendi içinde yeni bir boyutu irdeliyor.

Daha değişik konularla ve daha eksiksiz bir sayıda buluşmak üzere dostça selamlar.

DENG

NAGORNİ KARABAĞ SORUNU VE YÜKSELEN ŞOVENİZM DALGASI

M. JİYAN

Kafkaslarda Nargorni Karabağ sorunundan kaynaklanan olaylar geri dönülmesi güç bir noktaya vardı. Ermeniler ve Azeriler arasındaki boğazlaşmayı önlemek için Kızılordu müdahale etmek zorunda kaldı. Bu ise, şimdilik çatışmayı durdurmaya yetse bile, uzun vadede bir çözüm sağlayacak gibi görünmüyor. Tersine sorun çok daha boyutlanmıştır.

OLAYLARIN KISA ÖYKÜSÜ

Nargorni Karabağ, Azerbaycan sınırları içinde yeralan, ama nüfusunun büyük çoğunluğu Ermeni olan özerk bir bölge. Sorun, üç yıl kadar öncesi, Azeri yönetiminin bölgedeki uygulamalarına ilişkin olarak Ermeni şikayetleri biçiminde gündeme geldi. Ermeniler, Azerbaycan yönetiminin bölgede Ermeni halkın çıkarlarına karşıt bir politika izlediğini, bölgenin ekonomik ve kültürel gelişmesini engellediğini, Ermenileri göçe zorladığını ve asimile etmeye çalıştığını ileri sürdüler. Daha sonra ise bölgenin Ermenistan'a bağlanmasına ilişkin öneriler gündeme geldi. Azeri kesimin ise buna karşı tepkileri büyüdü ve iki yıl öncesi, Azerbaycan'ın Sumgat kentinde, Ermenilere karşı kanlı olayların patlak vermesine yol açtı. Birçok masum insan bu olaylarda yaşamını yitirdi. Azerbaycan'dan Ermeniler, Ermenistan'dan ise Azeriler ve müslüman Kürtler göç etmek zorunda kaldılar. Hatırlanacağı gibi, sözkonusu olaylar dünya basınına geniş biçimde yansımıştı.

O günden bu yana gerilim sona ermedi, olaylar içten içe sürüp geldi. Sovyet yönetiminin tarafları uzlaştırmak ve böylece sorunu çözmek için en üst düzeyde gösterdiği çabalar da para etmedi. Sonuçta, bölgenin eskisi gibi Azarbaycan'a bırakılması, ama ekonomik, kültürel ve öteki sorunların çözümü için de belli tedbirlerin alınması kararlaştırıldı. Yüksek Sovyet'in bu kararı özellikle Ermenileri tatmin etmedi. Bir süre önce Ermenistan Parlamentosu (Halk Temsilcileri Sovyeti) bölgeyi kendisine bağladığını ilan etti. Ancak Sovyetler Birliği Yüksek Sovyeti bu kararı tanımadı. Olaylar hızla tırmandı ve 13 Ocak günü Baku'da Ermenilere karşı yeni kanlı olaylar patlak verdi. Irkçı ve dinci bağnazlıkla kışkırtılmış gruplar Baku'daki sivil, savunmasız Ermenilere saldırdılar, 50'yi aşkın kişiyi katlettiler, yüzlercesi yaralandı. Saldırı, basın-yayın organlarına da yansıdığı üzere, tam bir vahşet biçimini aldı. Çocuk-kadın, yaşlı-genç ayrımı yapılmadı. İnsanlar feci şekilde dövüldü, öldürüldü, yakıldı. Evler talan edildi. Çoğu petrol tesislerinde çalışan binlerce Ermeni ve aileleri, ancak askeri birlikler tarafından Hazar Denizi'nin öbür yakasına geçirilerek bu kaostan kurtarıldı. Bunu Rusların ve öteki hıristiyanların taşınması izledi.

Olaylar hızla alevlendi, büyüdü. Ermenistan-Azerbaycan sınırında, Nagorni Karabağ çevresinde, Nahcivan özerk bölgesinde Ermeniler ve Azeriler arasında çatışma başladı. Bu çatışmalarda zırhlı araçlar, helikopterler bile kullanıldı. Olayları durdurmak için Sovyet yönetiminin ve bizzat Gorbaçov'un yaptığı çağrılar para etmedi. Bu durumda, sözkonusu iki halkın boğazlaşmasını durdurmak, daha fazla kan dökülmesini engellemek için Kızılordu'nun devreye girmesinden başka çözüm kalmadı.

Askeri birliklerin Baku'ya girişi sırasında ise olup bitenleri unutmak için çok zaman geçmedi. Ne Baku'da, ne de diğer yerlerde olayları dizginleyecek, durduracak bir otorite kalmamıştı. Sözkonusu insan avını sürdüren ve onlara destek veren gözü dönmüş gruplar, bir yandan da, askeri birliklerin

kente girişini önlemek için barikatlar kurdular, kışlaları, karakolları yağmaladılar.

Şimdi, askeri birlikler Bakü'ya ve Azerbaycanla Ermenistan'ın öteki bölgelerine girdiği için kıyameti koparan çevreler, peki ne bekliyorlardı? Sovyet yönetiminin yerinde onlar olsa ne yaparlardı? Ermeniler'le Azerilerin birbirlerini boğazlamalarını oturup seyretmek mi gerekiyordu? Baku'daki Ermenilerin, belki de hıristiyanların tümünü son kişiye kadar kılıçtan geçirilmesini mi beklemeliydiler?

TÜRKİYE'DE YÜKSELEN ŞOVENİZM DALGASI

Türkiye'de de, bu olaylar nedeniyle şovenizm dalgası bir kez daha şahlandı. Azerbaycan üzerine, bundan da öte, sözde Türklük ve müslümanlık üzerine yanık türküler ortalığı sardı. Gözler yeniden Orta Asya düşleriyle parladı. Bu dalgaya kendini kaptıranlar, yalnızca, zaten öteden beri bu işin ticaretini yapan MÇP ve öteki bozkurt tayfası değil. Hükümet çevreleri, burjuva partileri ve basını, birçok ilerici-demokrat geçinen kişi, bunun yanısıra, anti-sovyetizmi meslek haline getirmiş kimi solcular, gerçeklere saygılı olmak, objektif olmak şurda kalsın, akıl almaz bir tarafgirlikle konuşuyorlar.

Azerilere dil ve kültür bakımından daha yakın olmak, ya da dini inanç yakınlığı, iki halk arasında patlak veren ve her ikisi bakımından da son derece yıkıcı bir durum yaratan bu olaylar karşısında, her türlü objektif yaklaşımı bir yana atmayı ve bir tarafın yanında sopaya sarılmayı, bağırıp çağırmayı mı gerektirir? Bu ilkel bir tutum değil mi? Bu şovenizm ve bağnazlık değil mi?

Kaldı ki, kültürel ve duygusal yakınlık denen şey neyin nesidir? Örneğin Baku'da "kafir ve dinsiz" avına çıkmış Humeyniciler bize, kültür ve duygu yönünden çok mu yakınlar? Böyleleri, eğer iktidar olsalar, en başta, aynı dili konuştukları kendi toplumlarının çağdaş insanlarını ipe göndermezler mi? İran hapishanelerinde son on yıl içinde kaç bin kişi kurşuna dizildi? Bunlar İran'ın Fars, Azeri, Kürt, Beluci, Türkmen ve öteki halklarından en ilerici kafalar değil miydi?

Daha uzağa gitmeye ne gerek var? Türkiye'de 12 Eylül sonrası zindanları, işkence çarklarını dolduran yüzbinlerce insanımız Ermeni mi? Ya Kürdistan'da insan dışkısı yedirilenler, kasaplar deresine atılanlar, kurşunlanıp yakılanlar, bunlar nerenin Ermenileri? Ya Saddam Hüseyin "müslümanı"nın Halepçe'de zehirlediği binler, köy ve kasabalarını yerle bir ettiği milyonlarca Kürt, ya İran'da Mollalar rejiminin hak ve özgürlük istedikleri için on yıldır ezmeye, yok etmeye çalıştığı milyonlarca Kürt? Bizimle aynı dili konuşan veya sözde yanı dinden olduğumuz işkenceciler, zorbalar, ekmeğimize aşımıza göz koyanlar, bizi acımasızca sömürüp açlığa, işsizliğe mahkum edenler, türkülerimizi bile engelleyenler, dünyanın öbür ucundaki ilerici, barışsever, hümanist insanlardan daha mı yakın bize?

Görülüyor ki, "Türklük ve müslümanlık" ya da "kültürel yakınlık" üzerine estirilen bu propaganda sahtedir, yapılan tam bir ikiyüzlülüktür, şovenizmdir, bağnazlıktır. Bugün bu sloganlar altında kıyameti koparanlar kendi ülkelerinde Türk, Fars ya da Arap emekçilerini ezerken onların soyunu sopunu, konuştuğu dili, müslümanlığını hiç akıllarına getirmiyorlar. Bunlar 25 milyonluk Kürt halkını amansızca ezerken, bu halkın müslüman olup olmayışı onlara viz geliyor.

SORUNA SERİNKANLILIKLA YAKLAŞMALI, OBJEKTİF OLMALI

Bu olayla ilgili olarak şoven çevreler ortalığı öylesine birbirine kattılar ki tozdan dumandan göz gözü görmüyor. Kıbrıs çıkartması sırasında olduğu gibi, şovenlik yarışı geniş kesimleri sardı. Burjuva basınında, ilerici ve tutucu bilineniyle köşe yazarları bu konuda birbirleriyle yarışa girdiler. Ülkenin dörtbir yanında kimisi izinli, kimisi sözde "korsan", ama tümü de güdümlü gösteriler düzenleniyor. Yıllardır işçilerin, gençlerin, toplumun ilerici kesimlerinin hak aramaya yönelik toplantılarına izin vermeyen ve bunlara azgınca saldıran yönetim ve polis, bu gösterilere göz yumuyor, hatta el altından teşvik ediyor. Parlamentoda toplantılar düzenleniyor. Her ne kadar koşullar, Kıbrıs misali bir çıkarmaya elverişli değilse de, oldukça ateşli, gözü yaşlı bir dönemden geçiyoruz.

Böylesi bir ortamda objektif olmanın, gerçeği kavrayıp dile getirebilmenin güç olduğu açık. Ama güç olsa da doğru olanı yapmak gerekir. Şovenizm ve gericilik dalgasına çanak tutmak kimseye yarar sağlamaz.

Nagorni Karabağ sorunu, bir yönüyle, bölgenin

çok karmaşık ulusal yapısından kaynaklanıyor. Bilindiği gibi Kafkaslar, ulusal bileşim ve diller bakımından çok çeşitlilik gösteren dünyanın sayılı yerlerinden biri. Çarlık rejiminin çöktüğü ve bölgede ulusal devletlerin, sonra da Sovyetler Birliği'nin oluştuğu yıllarda (1917-1924), yeni ulusal cumhuriyetlerin sınırları içinde ister istemez başka milliyetlerden irili-ufaklı gruplar kaldı. Bunlar, koşullar uygun düştüğü ölçüde, otonom cumhuriyetler ya da özerk bölgeler biçiminde örgütlendiler. Azerbaycan'da Nagorni Karabağ, Ermenistan'da Nahcivan bölgesi, Gürcistan'da Abaza Otonom bölgesi bunun örnekleri. Bu, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkına uygun, küçük ulusal gurupların, azınlıkların haklarını gözeten gerçekçi, adil bir örgütlenme idi. Elbet bu denli çok ulusun ve ulusal azınlığın dağıldığı bir coğrafya da (Kafkasya'da 30'un üzerinde ulusal dil konuşuluyor) tüm istemleri karşılamak, herkesin gönlüne uygun biçimi vermek mümkün olmamıştır. Belki kimi haksızlıklar da olmuştur. Ama Sovyetler Birliği'nin kuruluş ilkelerinin sağlam ve adil olduğu açıktır. Böylesine geniş bir ülkede yüze yakın ulusa ve ulusal azınlığa özgürlük tanımak, 15 cumhuriyet, birçok otonom cumhuriyet ve otonom bölge biçiminde onların yanyana, kardeşçe yaşamasını sağlamak kolay mı? Örneğin birkaç halkın yaşadığı İran, Irak ve Türkiye'de durum ne?

Türkiye'de Cumhuriyet'ten sonra olup bitenleri Türkiye insanına anlatmaya gerek yok. Birinci Dünya Savaşı döneminde ve daha öncesinde Rum ve Ermeni halklarının başına gelinleri hatırlatmak çoklarının canını sıkabilir. Cumhuriyet döneminde ise Anadolu'da Türklerin yanısıra varolan Laz, Çerkez, Arap, Süryani ve öteki halklara ve Kürt ulusuna nasıl davranıldığı ortada. Bunlara zorla asimile edilme, türkleştirilme hakkından başka birşey tanındı mı?

İran'da ise Farsların yanısıra, 10-12 milyon dolayında Azeri, 6-7 milyon dolayında Kürt, ayrıca birkaç milyonluk bir Beluci, Türkmen ve Arap (Husiztan bölgesinde) var. Farsların dışında ötekilerin ne hakları var?

İlginçtir, Sovyet Azerileri 1920'lerde kendi cumhuriyetlerini kurarken (ki kendi hükümetleri, parlamentoları, sınırları, ulusal amblemleri var; Azerbaycan'da Azerice eğitim yapılıyor; üniversiteleri, yayın organları, tiyatroları, kendi kültür kurumları var. Azeri halkı aç değil, işsiz değil, Azeri kadını çarşafta değil.

İran Azerilerinin durumu ne? İran Azerileri sayıca çok daha fazla olmalarına karşılık bu hakların hiçbirine sahip değiller. İran Azerileri İkinci Dünya Savaşı içinde, ve evet, Sovyet "işgali" döneminde, kendi cumhuriyetlerini de kurdular. Ama daha sonra, İngiliz ve Amerikalıların desteğiyle Rıza Şah tarafından yıkılan bu cumhuriyeti, ulu imam Humeyni de kendilerine geri vermiş değildir. Daha da garibi, İran Azerbaycanı'nda kurtuluş yönünde ciddi bir mücadelenin olmayışıdır. Kürtler yıllardır silaha sarılmış dövüşürken Azeriler Kürdistan üzerine giden pasdar birliklerinin saflarını dolduruyorlar.

Bu nasıl açıklanabilir? Nasıl oluyor da özgür olan, ulusal baskı altında olmayan ayağa kalkıp ortalığı birbirine katıyor da, baskı altında olan, hakların yenen yerinden kımıldamıyor? Bunun açıklaması içindedir. Sovyetler birliği halklara özgürlük tanıdı, kişilik kazandırdı. Rus proletaryası onların örgütlenmesine yardımcı oldu. Devrim'den sonra Rus bilim adamları, daha önce bir yazılı dilleri bile olmayan birçok halka alfabe hazırladılar, kendi öz dillerinde öğrenimi başlattılar. Tüm uluslarda ekonomik ve sosyal yaşamın yanısıra kültür de gelişti. Çarlık döneminde Rus yönetimine ve kendi feodallerine, aşiret reislerine kul olan birçok geri kalmış halk kişilik kazandı, gelişti ve bir ulus haline geldi. İşte, Tebriz Azerileri rehavete ya da "istihareye" yatmışken, Baku'dakilerin milyonlar halinde sokağa dökülebilmelerinin nedeni budur. Ve kuşkusuz, yalnız Azeriler bakımından değil, Sovyetler Birliği'ndeki diğer birçok halk bakımından da böyledir.

Elbet bu, Sovyetler halkları arasında bugün yüze vuran sorunları açıklamak bakımından yalnızca bir etkendir ve herşeyi açıklamaya yetmez.

ULUSLAR ARASINDA İLİŞKİLERİ ZEDELEYEN YANLIŞLAR

Uluslararası marksist çevrelerde son yıllara kadar, genel olarak, Sovyetler Birliği'nde ulusal sorunun sağlam bir şekilde çözüldüğü ve bu ülkede ulusal çatışmalara artık zemin kalmadığı kanısı yaygındı. Şimdi, son birkaç yıl içinde olup bitenlere bakınca bu konuda kısmen yanıldığımızı anlıyoruz.

Evet, başlarda, Büyük Ekim Devrimi'nin yarattığı

güçlü dalgayla halkların özgürlüğüne, eşitliğine büyük değer veren Lenin'in önderliğindeki Bolşevik Partisi'nin öncülüğü ile, daha önce tümü bağımlı ve çoğu uykuda olan bu halklar beklediklerinden çok fazlasına kavuştular. Kendi ulusal devletleri siyasi ve kültürel kurumları oluştu. Birlik ve sosyalizm ise onları hızla gelişme yoluna soktu. Ama zamanla, eşitlik ilkelerine yeterince özen gösterilmediği, merkezi yan ağır bastığı, bunun da her bir birlik cumhuriyetinin veya otonom cumhuriyetle, otonom bölgenin hak ve yetkilerinin gereksiz yere sınırlandığı ve uluslar arasındaki ilişkileri zedelediği anlaşılıyor. Bu durum SSCB'nin bütünü bakımından sözkonusu olduğu gibi, şu ya da bu birlik cumhuriyeti için de sözkonusudur.

Örneğin, Azerbaycan'daki Kürt azınlığı böylesi bir haksızlığa uğradı. Nüfusu başlarda 200.000 dolayında olan ve Laçin bölgesinde çoğunluğu oluşturan bu halk için bir ara, "Kürdistan" adıyla bir otonom bölge oluşturulması için Sovyet makamları karar bile almışlardı. Ama sonradan bu karar, Azeri yönetiminin oyalama ve engellemeleriyle gerçekleşmedi. Üstelik Kürt topluluğuna başlarda tanınan kendi anadiliyle öğrenim görme, yayın çıkarma gibi haklar da zamanla elinden alındı. *"Siz de bizim gibi müslümansınız, ayrı bir dilde okumanıza gerek yok!"* denerek, burada da Kürtler, Türkiye ve İran'da olduğu gibi yoğun bir asimilasyona tabi tutuldular. *Bu yüzden, Ermenistan'daki çok daha az sayıda Kürt topluluğu, kültürel hakları tanındığı için gelişme gösterirken, Azerbaycan'daki kat kat büyük Kürt kitlesi kendi kimliğini yitirme ve yokolma durumuyla yüzyüze geldi. Oysa burada Kürtler için düşünülen otonom bölge gerçekten oluşsaydı, bunun, bugün 25 milyona ulaşan ve Fransa büyüklüğünde bir yurt üzerinde yerleşmiş olan Kürt halkı için, örnek nitelikte büyük değeri olacaktı. Bu, sosyalizm için de başlıbaşına bir övünç ve prestij kaynağı olacaktı.*

Yazımızın konusu olan Nagorni Karabağ bakımından da, Ermeni halkının tepkilerine yolaçan kimi yanlışların yapılmış olması, böylece bölgenin ekonomik ve kültürel gelişmesinin yavaşlaması mümkündür. Belki de buradaki Ermeni halk başlarda dile getirdiği yakınmalarda haklı idi. Ne var ki, Ermeniler bakımından bu sorunu gündeme getirenler, kanımızca, oldukça yanlış bir yol ve yöntem izlediler.

Onlar, sorunu perestroykanın başlamasından hemen sonra gündeme getirdiler. Bu doğaldır, çünkü uygun koşullar o zaman ortaya çıktı. Ancak ardından, bölgeyi Ermenistan'a bağlamak için Moskova'yı zorlamaya giriştiler. Elbet, geçmişte çizilmiş sınırlar kutsal değildir ve bölge halkının tercihi, eğilimi en önemlisidir. Eğer Nagorni Karabağ'ın halkının yüzde 70-80 kadarı Ermeni ise ve bölgenin Ermenistan'a bağlanması için ciddi engeller yoksa bizce bağlanması doğaldır ve bu, sorunu çözmenin en doğal, adil yoludur. Diğer yandan bölge Azerbaycan'ın iç kesiminde kalıyor ve Ermenistan'la doğrudan sınırı yok.Bu, ciddi bir sorun yaratıyor. Yine Azerilerin tepkisi karşısında, merkezi organlar bakımından karar vermenin kolay olmadığı, bunun hem iki cumhuriyetin (Ermenistan ve Azerbaycan) hem de Sovyetler Briliği'nin geneli bakımından yeni ve önemli sorunlara yol açabileceği açık. Öyle olunca da, istem haklı bile olsa, bunu bir ulusal kampanyaya dönüştürmek, zorlamak ve gerilimi büyütmek yanlıştı. Oysa Ermeni toplumunda da ipler, kısa sürede Ermeni milliyetçiliğinin sloganlarını yükseltenlerin eline geçti. Ermenistan'da da enternasyonalizm bir yana itildi. Bir yandan ABD ve öteki batı ülkelerindeki Ermeni lobileri Nagorni Karabağ'la ilgili olarak kampanya açıp uluslararası kamuoyu oluşturmaya ve Sovyetler Birliği'ni sıkıştırmaya çalışırken, diğer yandan bizzat Ermenistan'da da parti kartlarını televizyon kameraları karşısından geri verip destek için ABD'ye çağrı çıkaranların sayısı yükseldi. Bu son derece yanlış bir tutumdur.

Olayların bu dereceye varmasında tarihi geçmişin de elbet payı var. Nasıl Nazilerin Yahudilere karşı giriştikleri soykırımı yahudi halkının bilincinde derin izler yaratmış ve sözkonusu topluma silinmesi güç bir kin ve acıyı miras bırakmışsa, 1915'te İttihat ve Terakki yönetiminin Ermeni halkına karşı giriştiği kırım ve sürgün de bu halk üzerinde öylesine derin izler bırakmıştır. Sosyalist Ermenistan'da kurulan yeni hayata, kitleleri etkilemeye başlayan yeni ideolojiye rağmen, burada da geçmiş tümden unutulmadı. Son yıllarda Asala eliyle girişilen öç alma eylemleri, dünyanın her yanında olduğu gibi Sovyet Ermenistanı'nda da geçmişten kalan duyguları canlandırdı. *"Ararat'a dönüş"* özlemleri yeniden alevlendi. Oysa, geçmişte uğranılan haksızlıklar ne denli

büyük olursa olsun halklar gerçekçi olmalıdır. Kimse ABD'yi beyazlardan boşaltıp kızılderili eski sahiplerine geri veremez. Sekizyüz-bin yıl kadar önce Orta Asya'dan gelen Türkleri de artık oraya geri çeviremeyiz! Bin yıl öncesini bir yana bırakalım, ama şu son yüzyıl içinde bile dünyamızın beşeri coğrafyasında ne büyük değişiklikler oldu. Halklar, geçmişte aralarında yer alan tatsız olaylar ne olursa olsun, bugün ve geleceğe yönelik olarak ancak kendi aralarında kardeşçe, barışçı ilişkiler oluşturarak kendilerine mutlu bir hayat kurabilirler. Kin ise tehlikelidir. Öçalma, yenme duyguları üstüne kurulu bir politika felaket getirir.

Biz Ermeni halkını da, Azeri halkını da kardeş halklar olarak görüyoruz. Birniden yana, ya da ötekine karşı değiliz. Ermeni halkına karşı geçmişte işlenmiş haksızlıkları, 1915'lerdeki soykırımını nasıl lanetliyorsak, şimdi, geçmişteki olayların zemini üzerinde, Ermeni toplumunda şovenizmin, öçalma duygularının kışkırtılmasını, 70 yıllık sosyalist Ermenistan'da enternasyonalizmin bir yana itilmesini de o derece yanlış buluyoruz.

NE ENTERNASYONALİZM NE SAĞDUYU ORTADA GÖRÜNMÜYOR

İki halkın kanlı boğuşmasını durdurmak için Azerbaycan'a giren Sovyet birliklerini "işgalci" olarak suçlayanlar, Azerbaycan'ın Sovyetler Birliği'ni oluşturan 15 cumhuriyetten biri, dolayısiyle onun bir parçası olduğunu bilmezden geliyorlar. Üstelik, Sovyet birlikleri yalnız Azerbaycan'a değil, Ermenistan'a da girdiler; ama ondan söz eden yok! Kaldıki, her iki cumhuriyetin insanları da Sovyet ordusunda eskiden beri askerlik yapıyor ve Kızılordu, bu ülkelerde, sınır yöreleri dahil, önceden de vardı; sözkonusu olan, olayları önlemeye yönelik yeni birliklerdir.

Azerbaycan'la Ermenistan'a gelince, onlar bir federasyonun üyesi olarak, bu birlikte sahip oldukları haklar gibi, ona karışı yükümlülükler de taşıyorlar. Örneğin, aralarında kimi sorunlar varsa, bunu hem ikili görüşme yoluyla, hem de, özellikle bu mümkün olmadığında, merkezi birlik organlarının hakemliği ile çözmeleri zorunludur. Onların, kendi aralarındaki sorunları şiddet yoluyla çözmeye kalkmaları, birbirlerinin boğazına sarılmaları ise akla ve birlik ilişkilerine uygun değildir. Hele sözkonusu olan sosyalist ulusların birliği ise, başka bir deyişle bu cumhuriyetleri sözde halk sovyetleri yönetiyorsa..

Ama görünen o ki, olaylar herşeyi çığırından çıkardı; hem Ermenistan'da, hem Azerbaycan'da ulusal egoizm, kin, öfke ve nefret enternasyonalist duygu ve düşüncelere üstün geldi; yalnız enternasyonalizm değil, sıradan bir toplulukta bile varolması gereken sağduyu bir yana itildi. Bu, yalnız bu iki cumhuriyet ve onların halkı bakımından değil, genel olarak Sovyetler Birliği bakımından üzüntü verici bir durumdur. Daha da üzücü olan şu ki, bu türden olaylar yalnız Ermeniler ve Azeriler arasında değil, Sovyetler Birliği'nin dörtbir yanında görülüyor. Geçtiğimiz yıl Özbekler, üstelik de kendileri gibi müslüman olan ve 2. Büyük Savaş döneminde sürgüne tabi tutulan Misketlere karşı Ortaçağ işi bir saldırı ve katliam düzenlediler. Misketleri nerdeyse tüm olarak yok edilmekten yine Sovyet birlikleri –Türkiye'deki şovenlerin deyişiyle Ruslar– kurtardı. *(Demek ki sorun, soy ve din tüccarlarının iddia ettiği gibi, bir Türk-Ermeni, ya da hrıstiyan-müslüman çatışması değil)*. Gürcülerle Abazarlar arasındaki boğazlaşmada da araya yine askeri birlikler girmek zorunda kaldı ve ilginçtir, Gürcü milliyetçileri tarafından yine Ruslar suçlandı.

Bütün bunlar neyi gösteriyor? Açıklık politikası duygu ve düşüncelerin açıkça dile getirilme olanağını sağlarken, olumlu olanın yanısıra, olumsuz olan da kendini açığa vuruyor. Bunlardan biri sosyalizmle bağdaşmayan ulusal egoizm, başka halklara, azınlıklara karşı geçmişten kalan kin, hor görme ve benzeri duygulardır. Baltık ülkelerinde sözkonusu egoizm "barışçı" yöntemlerle kendini gösteriyor..

Devrimden ve Sovyetler Birliği'nin kuruluşundan bu yana geçen yaklaşık yetmiş yıldan sonra (Baltık ülkeleri bakımından elli yıl) Sovyetlerde bu tür olayların yaşanması insana şaşırtıcı geliyor. Üstelik Batı Avrupa'nın kapitalist ulusları gönüllü olarak sınırları kaldırmaya ve tek bir "Avrupa Devleti"nde birleşmeye yönelirken..

Denebilir ki, ulusal egoizmi kışkırtmakla ünlü kapitalizme rağmen, Batı Avrupa'da ulusların birbirine yaklaşımı daha doğal ve kendiliğinden işleyen bir sürecin sonucu oldu. Bir yandan ekonomik gelişme düzeyi ve onun yeni istemleri, diğer yandan Batı Avrupa halklarının ortak kültüründe, sosyal ve politik yaşamında giderek artan ortak değerler böylesi

bir yakınlaşmayı mümkün ve gerekli kıldı.

Sovyetler Birliği'nde ise, son yıllarda, açıklık politikasıyla birlikte yüze vuran ulusal çekişmelerin geçici olduğu, kendini gösterme fırsatı bulan sorunların çözümü de zorladığı ve bu nedenle, bir süre sonra olayların yatışabileceği; birliğin daha sağlam bir temel üzerinde yoluna devam edeceği ileri sürülebilir. Ne var ki, gelişmelere bakınca, halkların ilişkileri ve Sovyetler Birliği'nin geleceği bakımından ciddi biçimde endişe verici bir durum görülüyor.

Üç Baltık ülkesi *(Letonya, Estonya ve Litvanya)* ayrılma konusunda kararlı görünüyorlar ve bu yönde bir hayli yol da aldılar. Başta İskandinav ülkeleri olmak üzere tüm Batı bunlara kur yapıyor. Ekonomik gelişme düzeyinin yüksekliğine ve işçi sınıfının oranca büyüklüğüne karşılık bu ülkelede yerli halktan işçilerle Rus ve öteki "yabancı" sayılan işçiler arasındaki sınıf birliği adeta yıkılmış. Kimsenin "proletaryanın yüce amaçlarına" aldırdığı yok. Ermenistan'da Ermeni milliyetçiliği çoktandır ki sosyalist duygu ve düşüncelere ve işçi sın... enternasyonalizmine üstün basmış görünüyor. Eğer bugün ayrılma konusunda bir adım atılmıyorsa, Ermenistan kendisini Türkiye, İran ve Azerbaycan arasında sıkışmış gördüğü içindir. Gürcistan'da Gürcü milliyetçiliği bayağı etkin ve gelişmeler orada da ayrılma eğilimini güçlendirebilir. Azerbaycan'a gelince, burada, sosyalist duygu ve düşüncelerden çok türkçülük duygularının ve islami eğilimin güçlü olduğu öteden beri dışa yansıyordu. Son gelişmeler ise buna tuz biber ekti. Yalnız Humeyni çizgisindeki bağnazlar değil, ama Azerbaycan'ın yazar, gazeteci gibi sözde "aydın" kesimi de Rus düşmanlığına bürünmüş bir anti-komünizmde yarışıyor. Son olaylar Azerbaycan'ı ayağa kaldırdı. Şimdi Kızılordu olayları yatıştırsa bile uzun vadede denetimim nasıl sağlayacak. Altüst olmuş, tam bir Rus düşmanlığına ve anti-komünizme dönmüş toplumsal psikolojiyi nasıl değiştirecek. Üstelik sınırın öbür yakasında Türkiye ve İran bu olayları kışkırtıp desteklerken.. Daha da önemlisi, koca bir emperyalizm ve gericilik dünyası Sovyetler Birliği'nin bölünüp dağılması için açık ya da örtülü elden geleni yaparken...

BATI'NIN POLİTİKASINA YÖN VEREN KENDİ ÇIKARLARIDIR

Azeriler ve bu arada İran ve Türk yönetimleri, basını, ısrarla, Batının güçlü ajanslarının olayları tek yanlı yansıttığını ve Batı'nın, ya da onların deyişiyle "hıristiyan dünyasının" Ermenileri tuttuğunu ileri sürüyorlar. Ne var ki gerekçeler başka türlü. Hıristiyan dünyasında Ermenilere karşı bir sempatinin varolduğu doğru elbette. Ama Batı'nın potitikasını belirleyen geçmişte bu türden hıristiyanlık duyguları ve bağları olmadı, bugün de değildir. Bu politikayı belirleyen çıkarlardır. Ve Batı'yı yöneten bugün de emperyalizmdir. Emperyalizm ve müslümanın ne de hıristiyanın gözünün yaşına bakmaz, kendi çıkarlarına bakar. Nitekim, Yunanlıları ve Ermenileri yüzyılın aşında kışkırtan, aldatan, sonra da yalnız bırakarak Mustafa Kemal'le anlaşan aynı emperyalizm değil miydi?

Bugün de Emperyalizmin Sovyetler Birliği'ndeki olaylara yaklaşımının temeli anti-Sovyetizme ve sosyalizm düşmanlığına dayanıyor. Emperyalistler, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerindeki reform sürecini destekliyor görünüyorlar; ama onların bundan amacı, elbet, sosyalizmin sorunlarını çözmesine, yenilenip gelişmesine yardımcı olmak değildir. Tersine onlar, bu süreçten, sosyalizmin prestijini sarsma, bu ülkelerde kapitalizmi geri getirme yönünde yararalanmak için ne lazımsa yapıyorlar. Sosyalist ülkelerde sözkonusu değişim başladığından bu yana, Batı'nın basın-yayın ve propaganda araçlarının gündemi esas olarak onunla dolu. Batı, sosyalist ülkelerdeki her olayı izliyor, abartıyor, sosyalist ülkelerde ve dışarda kitleleri etkilemek, kendi çıkarlarına uygun ve sosyalizm karşıtı bir yönde şekillendirmek için ne lazımsa yapıyor. Batı bu anlamda ideolojik savaşı yavaşlatmamış, aksine geçmiştekinden kat kat büyütmüştür. Batı'nın, bu aşamada, bir yandan Doğu Avrupa ülkelerini kapitalizme yönlendirme çabalarına hız verirken, diğer yandan Sovyetler Birliği'nden kopmaları başlatmak ve hızlandırmak için çaba göstereceğine kuşku olmasın. Bu doğrul

tudaki kampanya çoktandır başladı bile. Bunun için onlar, hristiyan ya da müslüman, Azeri ya da Ermeni fark etmez, her olumsuz eğilimi kullanmayı deneyeceklerdir.

Nitekim başlarda Ermenilere yapılanlar Batı basınına yansıdı. Ama ardından Azeri milliyetçilerininin çığlıkları, Baku sokaklarındaki sözde *"masum insanlara karşı harekete geçen tanklar"* Batı basınının, radyo ve televizyonlarının başlıca konusu oldu. Baku'da daha önce adı-sanı belirsiz kimi gazeteciler, *"Halk Cephesi"* denen gerici ve şoven örgütün sözcüleri, bir anda ün sahibi oldular. Batı'nın bundan böyle *"şefkatini"* Azeriler üzerinde toplayacağına ve ayrılma yönünde onları daha da kışkırtacağına kuşku olmasın. Azerbaycan'ın ayrılması ise etkilerini öteki halklar üzerinde gösterecektir.

AYRILMA HAKKI DOĞAL BİR HAKTIR

Yukardan beri söylediklerimizden de anlaşılacağı üzere, biz Sovyetler Birliği'nden ayrılma yönündeki eğilimleri haklı bulmuyoruz. Aksine bu eğilimleri ulusal egoizm yönünde, yanlış, hatta gerici buluyoruz. Sosyalist ulusların gönüllülük ve eşitlik ilkelerine dayalı birliği, hem tek tek herbir ulusun, hem de genel olarak sosyalizmin çıkarınadır. Birlik, onları ekonomik bakımdan daha güçlü kılar, sosyal ve ekonomik gelişmelerini hızlandırır ve emperyalizm ve gericilik karşısında onları güvenceye alır. Bu nedenle de biz, ne Azerbaycan'ın, ne de başka bir ulusun Sovyetler Birliği'nden ayrılmasını olumlu bulmayız.

Diğer yandan birlik gönüllülük esasına dayanmak zorundadır. Yani herhangi bir ulus, özgür iradesini kullanıp birlikten ayrılmak isterse buna zorla karşı çıkılamaz. Ayrılma hakkı en temel, doğal bir haktır. Bu nedenle, yarın Azerbaycan halkı özgür tercihi ile ve çoğunlukla Sovyetler Birliği'nden ayrılmak isterse, bu ayrılma sosyalizmden vazgeçme ile, veya İran türünden bir bağnaz *"İslam Cumhuriyeti"* ile sonuçlansa bile, zora dayanarak önlenemez. Aksi halde ulusların gönüllü birliği ilkesi salt bir laf olarak kalır.

Sovyetler Birliği bakımından bugün, Baltık ülkelerinin, Azerbaycan'ın veya bir başkasının ayrılma durumunun gündeme gelmesi ve tartışılması elbet üzücüdür. Ne var ki, eğer yetmiş yıl sonra bugün, bu durum ortaya çıkmışsa, bunun sorumluluğu, bu süre içinde birlik yönündeki duyguyu kökleştirememeyip zayıflatmış olanlardadır. Sovyet halkları arasındaki ilişkiler, ne amansız iç savaş sırasında, ne de Nazi sürülerinin saldırısı döneminde, yani en güç zamanlarda bu denli bozulmamıştı. Birlik sosyalizmin duygu ve düşünceleri, enternasyonalizm temelleri üzerine oluşmalıdır. Başka türlü bir birliğin anlamı da, yararı da yoktur. Ve zaten, birlik zora dayanılarak yaşatılamaz. Böyle bir şey halkların ilişkilerine de, sosyalizme de çok daha büyük zararlar verir. Bu nedenle dileğimiz, bugün gelinen son derece olumsuz noktaya rağmen, Azeriler ve Ermeniler de içinde olmak üzere, tüm Sovyet halklarında sağduyunun, devrimci ideallerin, kardeşlik duygularının ağır basması ve onların sözkonusu birliği yaşatıp pekiştirebilmeleridir.

Özgür yaşamak, kendi kaderini serbesçte belirlemek her ulusun en doğal, en saygın hakkıdır. Bağımlı bir ulus için ulusal kurtuluş ve bu anlamda milli duygu ve düşünceler saygıdeğerdir. Ama bugün SSCB ulusları için sözkonusu olan bu değil. Onlar özgür uluslardır. Kimi haksız, eşitsiz uygulamalar düzeltilebilir, giderilebilir. Sosyalist ulusların birliğinden ayrılıp kapitalizmin ve gericiliğin saflarına yönelmek, dini bağnazlığı ve sömürü düzenini egemen kılma çaba ve hevesleri elbette savunulamaz. Başka uluslara karşı haksızlık, baskı, şovenizm ve saldırganlık ise iğrençtir; bunun soylu ulusal kurtuluş istemleriyle bir ilgisi yoktur.

Şovenizm ve ulusal egoizm üzerine kurulu politika, kısa vadede bazı yararlar sağlıyor görünse ile, uzun vadede bu politikayı izleyen ulusa da ciddi zararlar verir. Tarih bu konuda ibret verici örneklerle dolu. Alman ırkçılığının bu topluma neye mal olduğu göz önünde. Siyonizmin, Pantürkizmin ve Türkiye'de başından beri geçerli olan şovenist politikanın, Güney Afrika ırkçılığının, Irak-İran savaşı öncesinde Saddam Hüseyin eliyle kışkırtılan Arap şove

nizminin nelere mal olduğu gözler önünde. Ama en kötüsü şovenizmin, ırkçılığın bizzat sözkonusu halkın bağrında açtığı manevi yaralardır. Bu başka halklara ve insanlara karşı insani duyguları yok eder, bencilliği, hayvani içgüdüleri kışkırtır. Böyle bir toplum en güzel değerleri yitirir, yozlaştırır.

Kanımızca, olup bitenlerden Sovyet yönetiminin ve öteki sosyalist ülkelerin çıkarması gereken önemli dersler vardır. 70 yıl, ya da 50 yıl bir insanın yaşamı bakımından uzun sürelerdir; ama toplumlar için öyle değil. Bu süreler geçmişin insan bilincinde ve toplum ilişkilerinde miras bıraktığı olumsuzlukları silmek için yeterli değil. Yeni insanı ve yeni toplumu yaratmak, sosyalizmin değerlerini yerleştirmek ancak bu yönde yoğun bir eğitimi ve ideolojik mücadeleyi iyi biçimde yürütmeye ve sürekli canlı tutmaya bağlı. Bunu başarmak, iktidarı ele geçirmekten daha kolay değil.

DIŞ POLİTİKA YAŞAMIN GERÇEKLERİNE VE İLKELERE UYGUN OLMALI

Yazıyı bitirirken bir noktaya daha değinmezsek eksik olur. Sovyetler Birliği başından beri çevresini saran devletlerle iyi komşuluk ilişkilerine özen gösterdi ve bunun başında Türkiye ve İran var. Denebilir ki, bir yönüyle doğru ve gerekli olan bu politika, zaman zaman sınıf içeriğinden soyutlandı, enternasyonalist görevlere sırt çevirmeye vardı. Örneğin şahlık rejiminin İran halklarına, emekçi ve ilerici güçlerine kan kusturduğu en ağır baskı dönemlerinde bile Sovyetler, orada olup bitenlere karşı sessiz kaldılar, Şah'la "dostluğa" önem verdiler. Oysa, sözkonusu dönemde İran emperyalizmin iyi donanmış bir üssüydü. Humeyni gericiliğine karşı tutum da, bu rejimin toplumun demkoratik güçlerini amansızca ezmesine ve Kürt halkına karşı yürüttüğü on yıllık savaşa rağmen değişmedi. Türkiye bakımından da öyle. Türkiye'de ne değişirse değişsin, köprülerin altından ne sular akarsa aksın, "Mustafa Kemal'le Lenin arasındaki dostluk" diye formüle edilen, 1920'lerden kalmış bir söz, Sovyet propagandasının değişmez bir anlatımı oldu. 12 Eylül faşist rejiminin halklarımıza kan kusturduğu, solun amansızca ezildiği dönemde de Sovyetler, bu ülkedeki yönetimin canını sıkacak herhangi bir tavır ve sözden kaçındılar. Daha da önemlisi, Sovyetler'in, hemen sınırlarının bitişiğinde yıllardır kurtuluş mücadelesi veren ve amansızca ezilen koca bir ulusun, Kürt halkının durumu karşısında sürdürdüğü sessizliktir.

Kürt halkı yıllardır Irak'ta, İran'da ve Türkiye'de hak ve özgürlükleri için çetin bir mücadele yürütüyor. Bu mücadele Azeri-Ermeni çatışması türünden de değil. Bu halk hiçbir hakka sahip değil, en zorba biçimde eziliyor. Yani bu mücadele tam anlamıyla haklı bir mücadele. Kürt halkına dayanışma göstermek sosyalist ideallerin, enternasyonalizmin bir gereği idi. Ne var ki, Sovyetler Birliği ve onun politikasına paralel olarak öteki sosyalist ülkeler, yıllarboyu bu mücadele karşısında sustular, halkımızın trajedisine seyirci kaldılar. Böylesi bir politikanın ise hiç de işe yaramadığı, hem Sovyetler Birliği ve öteki sosyalist ülkelere hem de komşu ülkelerdeki emekçilerin ve kurtuluş mücadelesi veren halkların çıkarlarına hizmet etmediği ortada. Bu politika olsa olsa dost güçlerin güvenini sarstı, duygularını incitti. İran ve Türkiye gericileri ise "Mustafa Kemal ve Lenin'in dostluğu", ya da "iyi komşuluk ilişkileri" türünden klişeleşmiş sözlere aldırmadılar bile. Onlar, her fırsat düştüğünde sosyalizme ve ilerici harekete karşı politikalarını, başkalarının "içişleri" gib kayıt ve kurallara da aldırmadan, yaşama geçirdiler. Bugün de yaptıkları odur. Doğrusu, kendi çizgilerinde tutarlıdırlar, gözü pektirler! Buna kimsenin şaşmaması gerekir..

Bu da, eğer zaman kaldıysa, ders çıkarılması gereken bir durum olsa gerek. Bizim bildiğimiz, sosyalizm enternasyonalizm üzerine inşa edilir; hem iç, hem dış politika bakımından. Dış politika klişelere göre değil, yaşamın gerçeklerine ve ilkelere uygun biçimde yürütülmeli.

SHP'DEKİ BUNALIM VE YENİ ŞOVENİZM DALGASI

Hüseyin AZAD

Kürt asıllı yedi milletvekilinin, Ekim ayında Paris'te düzenlenen Kürt Konferansı'na katılmış olmaları SHP içinde ciddi bir bunalıma yolaçtı. Bu milletvekillerinin ihracı bunalımı derinleştirdi ve SHP sol kanadından çok sayıda milletvekili ile birlikte tabandan geniş ölçekte kopmalara neden oldu. Özellikle Kürdistan'da parti örgütü ve üye tabanı büyük ölçüde SHP'den koptu. Batı'daki büyük kentlerde de SHP'nin kaybı az değil. Gelişmeler yeni bir partinin ortaya çıkışı yönünde.

SHP'deki bunalım yeni değil ve bu gelişme de bir sürpriz olmadı. Daha bir yıl öncesi, Ali Topuz'un çıkışıyla başlayan olaylar SHP'de büyük bir gerilime yol açmıştı. Baykal ekibi, aralarında İstanbul, Adana ve Diyarbakır'ın da bulunduğu yedi il ve birçok ilçe örgütünü görevden almıştı. Bunu, genel merkeze örgüt içinde tasfiye kolaylığı sağlayan ve süt yönetimin hoşuna gitmeyen kişilerin gelecekte parlamentoya girmesine engel olma imkanını veren tüzük değişikliği izledi. Daha sonra ise kıyılan il ve ilçe örgütlerinin sayısı 150'yi buldu.

Herşey, SHP üst yönetiminin parti içi demokrasiye tahammülü olmadığını açık biçimde ortaya koydu. Demokratik çevrelerde bu tutum daha çok Baykal ekibine mal edildi ve İnönü'ye rağmen yapıldığı izlenimi verilmek istendi. Ne var ki, olup bitenlerden sonra İnönü'nün Baykal'dan pek bir farkı olmadığı ortaya çıkmıştır. Baykal'la İnönü arasında kimi konularda belki nüans farkları var. Ama bunların temel sorunlara, örneğin demokrasi anlayışına veya ekonomi politikasına ilişkin olduğu herhalde söylenemez. Hem Baykal hem de İnönü, başından beri, partiye destek veren emekçi kesimlerden uzaklaşıyor ve sermaye kesiminin güveninin almaya çalışıyorlar. Demokratik hak ve özgürlükler konusunda ise söyledikleri laftan öteye gitmiyor. Bu hak ve özgürlükler ancak kitle gücünün seferber edilmesiyle, onların harekete geçmesiyle kazanılabilir. Başka türlü, topluma giydirilen 12 Eylül'ün deli gömleğini parçalayıp atmak mümkün değildir. Ne var ki İnönü-Baykal ekibi kitleleri canlandırmak, ekonomik ve demokratik istemler doğrultusunda -SHP programı çerçevesinde de olsa- eyleme geçirmek şurda kalsın, tam tersine kitlelerin kımıldamamaları, uslu uslu oturmaları için ne lazımsa yapıyorlar. Onlara göre kitle yürüyüşleri, eylemleri, bir başka deyişle kitlenin sesi yasa dışıdır. Kitle, "kanunlar çerçevesinde" (yani 12 Eylül faşizminin koyduğu çerçeve içinde) kalmalı, seçimden seçime SHP'ye oy vermekle yetinmeli. SHP iktidara gelirse dertlere deva bulacaktır!

Yani SHP müsekkin rolü oynuyor. Kitlelerin öfkesini yatıştırıyor, onları oyalıyor. Bu tam da 12 Eylül'ün askeri ve sivil güçlerinin istediği değil mi?..

Erdal İnönü'nün, "devleti koruma" adına, mevcut baskı düzenini çok azimkar ve gönüllü biçimde savunması ise artık pek ayan beyan birşeydir. Sayın İnönü, cezaevlerinde tutuklu ve hükümlüler üzerindeki insanlık dışı baskıların sona erdirilmesi için başvurulan açlık grevlerini bile terörizm olarak niteliyor. Böyle bir mantıktan, böylesi bir anlayıştan demokrasi adına ne beklenebilir?

SHP üst yönetiminin Kürt sorununa bakış açısı da işte bu çerçevededir. İnönü ve Baykal ekibi de, bu konuda, geçmişten beri uygulanagelen inkâr ve terör politikasına sahip çıkıyor. Bunlar gerçeği görmek ve kabul etmek istemiyorlar. Sözde ülkenin ve milletin birliği adına Kürt sorununu, koca bir halkın varlığını inkâr ediyor ve onun meşru haklarını tanımayı, sorunu demokratik yollardan, halkların kardeşliği ve eşitliği ilkelerine uygun biçimde çözmek için çaba göstermeyi göze alamıyorlar. Böylece onlar da, egemen sınıfların yıllardır izledikleri çıkmaz politikada ısrar ediyorlar. Bu şovenizm ve baskı yoludur.

İnönü-Baykal ekibinin, özellikle, yedi milletvekilinin ihracı sırasındaki tutumu, şimdiye kadar ki ölçüleri aştı. Sözkonusu milletvekillerinin yaptığı yalnızca, çağrılı oldukları bir yurt dışı konferansına katılmak olmuştu. Orada herhangi bir konuşma yapmış ya da herhangi bir karara imza atmış değiller. Demekki, SHP yönetimi, insanları salt belli bir toplantıya katılmaktan dolayı bile cezalandırabiliyor..

Bu 12 Eylül hukukunu bile bastıran bir tutumdur. SHP yönetimi, milletvekillerini, polis okulu öğrencileri gibi komutla yönetmek istiyor. Ancak, bu yönetimin paniği, öfkesi bundan da öteye taştı. İhraçların ardısıra partiden istifa eden altı milletvekilinin durumundan söz ederken İnönü, bunlar "bölücüdür" dedi. Hatta, bu miskinlik derecesindeki sakin adamdan beklenmiyen bir öfkeyle, ayrılanları "pankürdizm"le suçladı. Genel Sekreter Yardımcısı Tufan Doğu ise, bunlar başka yerden emir alıyorlar ve TBKP legale çıkınca oraya katılacaklar dedi. Görülüyor ki, bir türlü demokrasiden, insan hak ve özgürlüklerinden, emekçilerden yana olamıyan, kendisine oy veren ve destekliyen yığınların istemleri yönünde yüreklice bir mücadele yürütemiyen SHP yönetimi, bu tutumun doğal sonucu olarak kadrolar ve kitleler kendisini terk ettikleri zaman ise daha da batağa saplanıyor, işi tam bir makkartizme vardırıyor.

Bu politika, geçmişte olduğu gibi, bundan böyle de her iki halka ciddi zararlar verecektir. Böylece, sözde sosyal demokrasinin "özgürlükçü", "demokratik" geleneğini temsil ettiğini ileri süren ve Türkiye'de böylesi bir düzen kurmaya talip olduğunu dile getiren bugünkü SHP yönetimi, adil ve demokratik bir toplum kurmaya yönelik bir politika izlemekten çok uzak olduğunu, aksine bugünkü sömürü ve baskı düzeni üzerinde titrediğini açık biçmide ortaya koymuştur.

Böyle bir yönetimden ve bu anlayışın yol gösterdiği bir örgütten ne beklenebilir? SHP içindeki ileri unsurların, demokratların, yurtseverlerin, bu yönetimi değiştirmeleri, örgütü olumlu bir yola sokmaları mümkün olmadığına göre, yapılacak şey onu terk etmek ve gerçekleri de kitlelere açık seçik anlatmaktır. Böylece, hiç değilse kitlelerin aldatılmasına kendileri omuz vermemiş olacaklar, kitlelerin sağlıklı, mücadeleci bir kanala yönelmesi için kendi paylarına düşeni yapmaları mümkün olacak.

SHP'nin bu iflah olmaz yapısını ve ideolojisini değiştirmek, onu gerçek sosyal demokrat bir yola sokmak mümkün görünmüyor.

Sayın İsmail Cem'de bunu başaramaz. SHP'de **"Yenilikçi Akım"**ın başını çeken bay Cem, 19 Ocak 1990 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde çıkan bir yazısında; "(...) yaptıklarımızdan çok yapmadıklarımızdan sorumluyuz. (...) Dünyada sosyal demokrasinin, yani, sol ve demokrasiyi bütünleştirmenin rüzgârları esiyor.

Türkiye geçmişten devraldığı sorunları daha ağır biçimde yaşıyor. (...) Parti içi demokrasi anlayışında, siyasetin yönetiminde ve uslûbunda köklü bir yenileşmeye ihtiyaç var. (...) Çağdaş particiliğin yönünde bir yenileşme. (...) Düzenin değil, değişimin temsilcisi olmak, Güneydoğu'yu kan gölüne dönüştüren olaylarla mücadelenin, Güneydoğu'daki gerici feodal düzeni değiştirmekten geçtiğini görmeyi, ağalık ve beylik kurumunu karşımıza almayı, toprak reformunu toplumun gündemine taşımayı gerektirmez mi?" diyor.

Doğrusu bay Cem; eski, köhnemiş yöntemleri, artık iflas etmiş, tutar tarafı kalmamış bir ideolojiyi **"Yenilikçi Demokrasi Akımı"** olarak savunuyor.

Sanki, Güneydoğu'yu kan gölüne dönüştüren olaylarla mücadele salt "ağalık beylik" kurumuna karşı olmakla verilebilecekmiş gibi harikâ teoriler üretiyor.

Sayın Cem, sorunun, Kürt sorunu olduğunu bilmiyor mu? On beş milyonluk Kürt halkı'nın yüzyıllardan beridir bu topraklarda yaşadığından, onların diliyle, kültürüyle, gelenek ve görenekleriyle, yaşadıkları topraklar üzerinde acıyı ve kıvancı birlikte yaşayıp şekillenerek aralarında bir iktisadi yaşam birliği kuran, tarihsel ve iskikrarlı bir kategori olduğundan haberdar değil mi? Demokratikleştirmek istediği devletin çok uluslu bir yapıda hükmünü icra ettiğini, kendi deyimiyle "kan gölüne dönüştürülen Güneydoğu sorununun" aslında, bir "Kürt sorunu" olduğunu bilmiyor mu, yoksa bu konunun kara cahili mi?

Bay Cem sorunu çok iyi biliyor. Okumuş, yazmış, güngörmüş, araştırmalar yapmış, bilimle tanışmış, arşivler karıştırmış, dünyadan haberdar bir politikacıdır o.

Onun resmi idolojiden, çok uluslu bir devletteki, "tek ulus" anlayışından, bu konudaki TÜRK TARİH TEZİ'nden, 15 milyon Kürt'ün yaşadığı bir ülkede herkesi "Türk" sayan ırkçı, şoven, milliyetçi "ulusal birlik" politikasından, zengin bir kültürün, boyunduruğa vurulan bir ulusun dilinin GÜNEŞ DİL TEORİSİ gibi hikmeti kendisinden menkul uyduruk teorilerle inkâr edildiğinden haberdar olmamasına imkân var mı?

Bir halkı toptan inkâr etmek, onun ulusal demokratik haklarını görmezlikten gelmek, bu tür politikalarla da bir halkın üstünde yoğun ulusal baskılar kurmak için onun ülkesini kana bulamak insan haklarına sığıyor mu? İnsan haklarının bu şekilde ihlal edilmesi aynı zamanda bir demokrasi sorunu değil midir? Yoksa, bay İ.Cem'in demokrasi anlayışında; bir ulusun varlığını inkâr etmek, onun kültürünü, dilini ve tüm değerlerini boyunduruğa vurmak, onun ulusal ve demokratik istemlerini kanla bastırmak gibi girişimler, devlet terörü ve ulusal baskı politikaları, demokrasi sorunu olarak kabul edilmiyor mu?

Böylesine canlı, böylesine yakıcı olan bir sorunu bay Cem, Güneydoğu'daki "ağalık, beylik" soru

nu olarak görüyor. Sayın Cem'e yakıştırmak istemiyoruz ama, Cumhuriyet'in ilk yıllarında da Kürt halkı kırımdan geçirildi, sürgünlere gönderildi, mecburi iskânlara, islahat planlarına tabi tutuldu ve bunun adına da "mütegallibenin tasfiyesi" denildi. Gerçeğin böyle olmadığını, işin aslının "Kürt Halkı'nın ulusal demokratik istemlerini bastırmak" olduğunu İsmail Cem de çok iyi biliyor. Bildiği halde de, şimdi kalkıp yenilikçi sosyal demokrat mücadele proğramı için, kendi deyimiyle; Güneydoğu sorununu "ağalık–beylik" sorunu olarak görüyor, demokrasinin, insan haklarının bu çok önemli sorununu böylesine basite indirgeyip, olayı çarpıtıyor. Kürdistan'da bir toprak reformu önerisini yadırgamıyoruz; hatta, Kürdistan'daki demokratikleşmenin bir yönünü de toprak devriminde görüyoruz. Esasen, biz Kürt sorununun gerçekçi çözümünün bir devrimle sağlanabileceği inancındayız. Kürt halkı ulusal demokratik devrimini yaptığı zaman kendi kaderini belirleyebilecek ve ancak o zaman gerçekten özgür ve demokratik bir düzene kavuşacaktır. Bu yolda yürürken o, günümüzdeki demokrasi mücadelesini de gündeminde tutacaktır. Kendisi bu olayın dışında değildir. Değişimin önündeki engelleri aşmak, faşist yapıyı dağıtmak için; bay Cem'in söylediği, "düzenin değil, değişimin temsilcileri" ile güçbirliği yapmak için, demokrasi güçleriyle aynı safları paylaşmayı da kendisine görev sayacaktır.

Ne var ki, Sayın Cem, ulusal sorunu bir kalemde silip atıyor, Kürt halkını, onun istemlerini görmezlikten geliyor, ardından da çağdaş, katılımcı, yenilikçi demokrasi akımından, batılı demokrasiden dem vuruyor.

Kürt halkını ezmek, sindirmek, onun istemlerini bastırmak devletin politikası oldukça, o devlet her türlü anti–demokratik uygulama ve yapılanmaları da bünyesinde barındıracak ve hatta geliştirecektir de. Böyle bir devlet, doğal olarak militarist olacak, teröre başvuracaktır. Bunu yaparken de tüm demokratik hak ve özgürlüklere karşı olacak, onları budayacak, tıpkı 12 Eylül'de olduğu gibi bazen de toptan ortadan kaldıracaktır. Militarizm batağına sürüklenmiş ırkçı, şoven, milliyetçi saplantılarla yolalmaya çalışan bir devlet, kamuoyunun demokratik yoldan bilgilenme hakkına, özgür basına, fikir ve düşünce özgürlüğüne elbette karşı olacak, baskı uygulayacak, hatta onları ortadan kaldıracaktır. "Tek ulus" saplantısı içinde olan, ülkede yaşayan herkesi "Türk" sayan resmi ideolojiyi herkese kabul ettirebilmek için; demokrasi isteyenleri, aş, ekmek, özgürlük isteyen herkesi susturmak için kitleler süngüyle talim ettirilir, yüzbinlere varan insan zindanlara doldurulursa; o ülkede toplumun sivilleştirilebilmesinden söz edilemez. Hatta, egemen ulusun kendisi de özgür olamaz.

Kürt sorununun ört bas edilebilmesi, Kürt halkının istemlerinin bastırılabilmesi, ona dost olan güçlerin etkisizleştirilmesi için de, devlet toplumun sivilleşmesini engelliyor, militarizmi canlı tutuyor, özellikle de demokrasiye fırsat vermiyor.

İşçilerin demokrasi sorunu; işçi hakları, genel grev, dayanışma grevleri ve iş sorunudur. Tüm yoksul, dar gelirli yığınların; aş, ekmek sorunudur. Esnafın, küçük işletmelerin; holdinglere, tekellere, büyük sermayeye ezilmeme, ucuz kredi bulma, faize yenilmeme sorunudur. Bir de bu sorun, Kürt halkı için özgürlük sorunudur. Değişimin temsilciliğine aday olmanın yolu, konuyu bu şekilde açık seçik ortaya koymaktan, somut çözüm önerilerinde bulunmaktan geçer.

Sayın Cem! İşte bu yüzden de, işçi sınıfının sorunları; tüm çalışanların, emekçi halkın sorunları ve onların sendikal sorunları gibi, benzer diğer sorunlar gibi, düşünce, örgütlenme özgürlüğü sorunlarında olduğu gibi, Kürt sorunu da demokrasinin "olmazsa olmaz" koşullarından birisidir. Hem de çok önemli bir koşuludur bu.

Türkiye'de bugün herkes "demokrat" olduğunu iddia etmektedir. Demokrat olmanın ölçütü, değişimin temsilcisi olmanın ölçütü nedir? Bay Cem'in dediği gibi; "siyasetin yönetiminde ve uslûbunda bir yenileşmeye ihtiyaç vardır" deyip, soyut ve yuvarlak bir tanımlamayla işin içinden çıkmak mıdır? 1982 Anayasası'na karşı olmak mı? Kimilerine meydanlarda siyaset kürsüsü kurup, konuşma hakkının verilmesi midir? Yoksa bir sosyal demokrat partiyi yönetmeye soyunmak mıdır demokratlığın ölçütü?

Türkiye koşullarında demokrasi sorunu özgün ve karmaşık bir sorundur.

Bu soruna beylik yaklaşımlarıla çözüm bulunamaz. İşin kolayına kaçarak bir takım cilalı ve yenilikçi söylemlerle de bu işin üstesinden gelmek mümkün değildir. 15 milyonu aşan Kürt halkını sadece burjuva partilerine oy veren bir "depo" gibi görenler, ona gerçekten demokrasiye katılma yollarını açmayanlar, onu katılımın bizzat asal unsurlarından biri olarak görmeyenler; eşitlikçi, çoğulcu, katılımcı demokrasiyi örgütleyemez, onu gerçekleştirip yaşatamazlar. Demokrasiyi kabullenmek demek, insan haklarını kabullenmek demektir. Helsinki Nihai Senedi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hükümleri, BAB Kararları, Uluslararasa Çalışma Örgütü'nün, İPİ'nin aldığı kararları ve uluslararası paltformlarda bağlayıcı niteliği olan bu türlerdeki karar ve ilkeleri tanımak demektir.

Demokrasinin temelini oluşturan hak ve özgürlükler bütünseldir; halklarımızın eşit haklı, özgürce oluşan, kardeşçe birliğine dayanan bir ulus anlayışı benimsenmeden bu temel kurulamaz.

Biz demokrasinin bu "olmazsa olmaz" koşullarının temel anlayışını, bay Cem'in "Yenilikçi Sosyal Demokrat" anlayışında göremiyor, basında çıkan yazı ve demeçlerinde okuyamıyoruz.

Sayın İ. Cem, Cumhuriyet Gazetesi'nde çıkan yazısında çağdaş demokrasilerdeki parti içi demokrasiden, çoğulculuktan, katılımcılıktan söz ediyor, ama partisinden ihraç edilen milletvekilleri için sesini yükseltmiyor, bu tür olumsuz politikaların, ırkçı, şoven ideolojinin batağına saplanan bir partiyi içine sindirebiliyor, onu yenileştirmeyi umuyor. Hem de bu anlayışla...

Bu anlayışla siz, çok muhterem "Yenilikçi Akım Politikasını" ve tek bacaklı demokrasi düşüncenizi Kürt halkına benimsetemezsiniz. Onlardan destek ve oy alamazsınız. Size, çağdaş demokrasi mücadelesinde kaderini, Kürt halkının özgürlük ve demokrasi mücadelesiyle birleştirmek isteyen emekçi Türk halkı da sıcak bakmayacaktır. Bakınız, Anayasa ve Adalet Karma Komisyonu'nda 6 milletvekilinin dokunulmazlıklarının kaldırılması için karar verildi. Sizin SHP'li yol arkadaşlarınız partinizden ihraç edilen milletvekilleri için o komisyonda "çekimser" oy kullandılar. Bu ayıbı omuzlarında taşıyan bir partiden hala birşeyler mi bekliyorsunuz? Niçin bu saplantılardan kurtulamıyor, gerçekten demokrat bir politika izleyemiyorsunuz. Artık, çıkmaz politikalar peşinde koşmaktan vazgeçin, çıkmaz sokaklarda demokrasinin çıkışını aramayınız. Doğru politikalarla birleşiniz. Kürt sorununu demokrasinin "olmazsa olmaz" koşulu sayan tüm yurtsever, ilerici, devrimci, demokrat kişi, kurum ve kuruluşlarla geniş bir demokratik platformda uzlaşıp onlarla asgari müştereklerde birleşerek çağdaş, demokrat, eşitlikçi, çoğulcu ve katılımcı geniş tabanlı bir kitle partisi için çaba gösteriniz.

ORTALIĞI YENİDEN BİR ŞOVENİZM DALGASI MI SARIYOR?

Ayrılmalar karşısında ölçüleri kaçırarak konuşanlar, uluorta suçlama yöneltenler yalnızca SHP yöneticileri olmadı. Yedilere ve onların ihracı üzerine SHP'den istifa eden milletvekillerine ve öteki kadrolara karşı, belli çevreler basında da yoğun bir kampanya açtılar. Ortalığı yeniden bir şovenlik dalgasının sardığı görülüyor.

Örneğin bir Ali Sirmen, ayrılan Kürt asıllı milletvekillerini bir anda "Kürt ağaları" diye ilan etti ve "demokrasi mücadelesine bunlar mı öncülük edecek?" diye alay etmeye koyuldu. Bay Sirmen'in Kürt ağalarıyla kimi kast ettiğini bilemeyiz. Bildiğimiz bu insanların çoğunun toprak sahibi filan olmadığıdır. Belki de, köyü ve evi "Kasré Kanco" diye ün yapmış Ahmet Türk'ü kast ediyor. Şu 12 Eylül döneminde Diyarbakır 5 Nolu cezaevinde en ağır işkencelere tabi tutulanlardan biri olan Ahmet Türk'ü. Ama o ağa sayılsa bile, herhalde serveti İsmet Paşazade Erdal İnönü'nün yanında pek devede kulak kalır.

Diğer yandan, bu insanlardan bazıları toprak sahibi bile olsalar, onların ağalıkları Bay Sirmen'in aklına şimdi mi geldi? Onlar SHP içinde iken çok iyilerdi değil mi? O zaman aynen bay Sirmen gibi demokrattılar, ilericiydiler: ama şimdi ayrılınca bir anda tu kaka oldular.

Bay Sirmen, SHP içinde olup bitenleri objektif biçimde değerlendirme gereğini duymuyor. İnönü-Baykal ekibinin nasıl sağa çark ettiğini, sermaye ve militarizmle uzlaştığını görmezden geliyor. Sık sık, 12 Mart döneminde Ziver Bey Köşkü'nde ağırlanmış olmakla övünen bu zat, şu anda SHP'yi terk eden insanların, bir Mahmut Alınak'ın, Mehmed Ali Eren'in, İbrahim Aksoy'un ve ötekilerin, 12 Eylül rejimine karşı verdikleri mücadeleyi de görmezden geliyor.

Bunlar, ilerici geçinen, aydın bir kişiye yaraşır yöntemler değil. Bu demokrat bir tutum da değil. Bay Sirmen, "bazıları bir Kürt sorunu olduğunu düşünebilirler" diyor ve kendisinin öyle düşünmediğini şu sözlerle gösteriyor: "Ülkemizde kimsenin kökeni dolayısıyle hiçbir işe girmekten, hiçbir yere yükselmekten alıkonmadığını kabul etmek gerek"

Peki, size basit bir soru, bay Sirmen: Türkiye'de tek bir Kürt okulu var mı? Bir Kürtçe gazete veya dergi çıkıyor mu? Kürtçe kitaplar basılabiliyor mu? Televizyon'da Kürtçe haber veriliyor mu, hatta bu dilde şarkı söylenebiliyor mu? Yok, değil mi?.. Ama bu ülkede bu dili konuşan 15 milyon insan var. Ve bu hakları istedikleri zaman hapse girdiklerini, işkence gördüklerini, hatta SHP'den bile atıldıklarını biliyorsunuz. O zaman fişlendiklerini ve bakan ya da general olabilmek şurda kalsın, resmi dairelerde kapıcı bile olamadıklarını ve askerde ellerine silah verilmediğini siz de herkes gibi çok iyi biliyorsunuz. Buna rağmen de bir Kürt sorunu yok, öyle mi?

Böylesine "ilerici" ya da "aydın" mı denir, yoksa başka birşey mi, namuslu, dürüst insanlar karar versin. Bay Sirmen, yurtsever oldukları, Kürt halkının üzerindeki zulme karşı çıktıkları ve demokratik hak ve özgürlükleri savundukları için SHP'den dışlanan milletvekillerini "Kürt ağaları" diye niteleyip alaya alırken, gerçekte, demokrasi kavgasında onlardan çok geride olduğunu ortaya koyuyor. Bu şaşırtıcı değil; İngiliz ve Fransız aydınları arasında da böylesi çok

mürekkep yalamışlar vardı. Bunlar sözde aydınlardır.

Kendi türünde bir "solcu" olan ve 12 Eylül döneminde görülmemiş bir özgürlükten yararlanıp öteden beri marksistlere ders vermeye kalkan, alay eden bay Mumcu da bir Kürt sorunu ve Kürtlere verilmesi gereken herhangi bir hak olmadığını gönül rahatlığıyla ve kendinden pek emin bir şekilde, bir kez dah tekrarlayıp yine "azınlık şovenizmi", "ayrımcılık" olarak nitelediği Kürt yurtsever hareketine çatıyor.

Ne demeli! Bay Mumcu yavuz hırsız ev sahibini bastırır misalinin parlak bir örneğini veriyor, kendi suratındaki karayı başkalarına sürmeye çalışıyor. Kendi sahip olduğu hakları başkalarından esirgiyor; koca bir ulusu kaşla göz arasında inkâr etmeye kalkıyor. Hak ve özgürlük isteyen insanları şovenlikle, ayrımcılıkla suçluyor.

Bay Mumcu'nun ve onun gibilerinin mantığına göre, zamanında özgürlük için Osmanlı yönetimine karşı direnen Sırplar, Yunanlılar, Bulgarlar, Araplar ve tüm ötekiler de hep "şoven ve ayrımcı" idiler. Kendi anayurtlarını ve özgürlüklerini savunan bu halklar kötü şeyler yaptılar! Ama, daha iki üç yüzyıl öncesi Osmanlı donanmasıyla çıktıkları Kıbrıs Adasında –bir bölümü de 1974 "barış harekatı"nın ardından teşrif eden– şimdi bağımsız bir devlet kurmaya çalışan 100 bin Türk son derece haklı, gerekli, doğal bir iş yapmaktadırlar; onlar "şoven", "ayrılıkçı" filan değil, "yurtseverdir". Bulgaristan'da adları değiştirildiği, kültürel hakları tanınmadığı için ayaklanıp kitleler halinde sınırın bu tarafına yönelen Türkler de öyle: Onlar bay Mumcu'ya göre "Bulgar şovenizminden", hatta "faşizminden" kaçmaktadırlar... Ama Türkiye sınırları içinde ve kendi toprakları üstündeki 15 milyon Kürt isim, dil, kültür ve öteki temel haklarını istedikleri zaman bay Mumcu'ya göre son derece gerici, şoven, ilkel bir iş yapmaktadırlar! Bay Mumcu ve onun gibiler, bu insanların Osmanlı donanmasıyla bu topraklara çıkmadıklarını, girdikleri her yerde kasıp kavuran, talan eden "akıncı" birlikleriyle birlikte ve onların peşinde de gelip yerleşmediklerini, daha Türkler Anadolu'ya ayak basmadan yüzlerce, binlerce yıl önce burayı yurt edindiklerini, şimdi ise, Türkler, Araplar ve Farslarla birlikte Ortadoğu'nun dört büyük ulusundan biri olduklarını görmek, bilmek, düşünmek bile istemiyorlar!

Kimin tepeden tırnağa şoven olduğunu bu mantık yeterince göstermiyor mu? Bay Sirmen ve Mumcu gibileri haklının değil zorbanın hizmetindedirler. Geçimleri bundandır. Böyle şekillenmişlerdir. Bunun içindir ki mantıkları çarpılmıştır. Akı kara gösteriyorlar. Onlar, bir aydın olarak acınacak durumdadırlar.

Türk burjuva basınında, ilerici ve solcu geçinen Sirmen ve Mumucu'dan azgın makkartist Coşkun Kırca'ya kadar birçok şoven kişi, şu dönemde ağız birliği etmişçesine sola, ilerici harekete belli duvarlar örmek için seferber olmuşlardır. Bunlar, SHP'yi "marksistlerden ve bölücülerden" arındırmak görevini üstlerine almışlar.. Ama o kadarla kalmıyorlar. Marksist hareketi de "bölücü"lerden arındırmak için şimdi yoğun bir çaba içindeler. Özellikle de, dünyanın yıldırım hızıyla değiştiği ve Türkiye burjuvazisinin bile, "komünist" adını taşıyacak bir partinin artık kurulabileceğine ilişkin olarak himmete geldiği şu günlerde.. Komünist Partisi kurulsun, ama yasalara, hem de 12 Eylül'ün yasalarına saygılı olmak koşuluyla! Kürt sorununu dışlaması koşuluyla! Böylece burjuvazi ve onun aydınları, SHP'yi adam ettikten sonra, şimdi de kurulacak komünist partisini adam etmenin peşindedirler. Hatta bunlar, "pankürdizm"le suçlanıp SHP'den atılan veya istifaya zorlanan insanlara bile bu politikayı dayatıyorlar.

Bu tutum, özünde, eski resmi politikanın sürdürülmesidir. Yani inkâr ve terör politikası. Bu politika şimdiye kadar ne sonuç verdiyse bundan sonra da yapacağı odur. Bu politikayı izleyenler havanda su dövüyorlar. Onlar bu tutumlarıyla Kürt sorununu yok edemezler. Çözemezler de. Onlar ancak sorunu biraz daha derinleştirirler. Bu politika yalnız Kürt halkına değil. Türk halkına da şimdiye kadar çok zararlar verdi. Bunun sorumlusu ise, yalnız gerici, sömürgeci iktidarlar, egoist hakim sınıflar değil, aynı zamanda kalemleriyle onların hizmetinde olan, sözkonusu gerici politikayı cilalayıp parlatan Sirmen, Mumcu gibi aydın geçinenler oldu. Bunlar tabuların bekçisidir. Ülke eğer çağın gerisinde ise, hala karanlıktaysa bu gibilerin de bunda payı vardır.

Türk halkının gerçek devrimci ve demokrat insanları, aydın kafaları Kürt sorununa ilişkin olarak bir kez daha iyi biçimde düşünmeli. Kürt sorununu yok saymak devekuşlarının işidir. Bu sorunu zora dayanarak çözmeye kalkışmak zorbaların işidir. Bu tutumla bir yere varılmadığı bugüne kadar yeterince kanıtlanmıştır. Kürt sorunu Kürt halkının varlığını kabul ederek, onun meşru haklarına saygı göstererek çözülebilir. Halklar arasındaki ilişkiler zora, eşitsizliğe değil, kardeşlik, eşitlik ilkelerine dayalı olmalı. Başka türlüsü köle-efendi ilişkisidir, çağdışıdır.

Bugün, kafası ve yüreğiyle gerçekten aydın ve dürüst olan kişilere düşen görev tabulara bekçilik değil, onları yıkmak için çaba göstermektir. Halklarımız elele vererek tüm engelleri, setleri yıkmak, köklü değişimlerin yolunu açmak için tüm güçlerini birleştirmeli. Her iki halkın kurtuluşu buna bağlıdır. Tek başına kurtulmak isteyenler kurtulamaz. Hem eşitsizliği savunmak hem de demokrat olmak mümkün değil. Özgürlük eşitliktedir.

KISA SÜREN BİR ÖZGÜRLÜK DÖNEMİ :

1946 MEHABAD KÜRT CUMHURİYETİ

G. YAĞIZ

Sé pêşengén Komara Mehabad: M. Hüseyin Seyfi Qazi, Qazi Mehemed û Abdulkasım Sadri Qazi

Kürt halkı, yaklaşık iki yüz yıla varan ulusal mücadelesi boyunca hep aynı inançla, aynı kararlılıkla savaştı. Zulme ve sömürüye karşı yürütülen bu savaş, bir dizi ayaklanmalar biçiminde ortaya çıktı ve gelişim gösterdi. Ancak, iç dinamiklerin yetersizliği, bölgesel konjöktür ve tarihi koşulların elverişsizliği nedeniyle bu ayaklanmalar başarıya ulaşamadı.

Kürt halkı direniş tarihinde iki kez, zafere daha bir yaklaştı. Bunlardan birincisi 1946 yılında İran'da kurulan "Mehabad Kürt Cumhuriyeti"dir. Gerici İran Şahlığı; yerel işbirlikçiler ve emperyalistlerin desteğiyle onu 1946 yılının sonlarına doğru yıkıma uğratmayı başardı.

İkincisi ise; 1960'larda Irak Kürdistanı'nda Barzani hareketinin vardığı düzeydir.

Kürt halkı'nın ulusal mücadelesi İran'da da durmadı. Yer yer ayaklanmalar, direnişler oldu. Kürt halkı orada da bir çok şehit verdi, yetkin liderlerini kaybetti. Daha geçenlerde Dr. Abdurrahman Kasemlo, bir komployla sömürgeci İran ajanları tarafından katledildi. Esasında, Kasemlo'nun katledilme biçimi, sömürgecilerin ne kadar korkak, ne kadar zavallı olduğunun kanıtıdır. Onlar bir devlet olarak sorunun barışçı çözümü için bir yandan diyalog istediler, öte yandan da bir görüşme tertip ederek komplolarını gerçekleştirdiler. Kasemlo, belki bir devletin bu kadar alçalamayacağını düşünerek bu tuzağa düştü.

İran sömürgecileri, İran Kürdistanı halkının ulusal direnişini örgütleyen Sımko'yu da aynı şekilde katlettiler. O sırada Sımko'da sömürgeci yöneticilerle bir görüşme yaparken tuzağa düşürüldü.

İran Kürdistanı'nda Sımko'nun liderliğindeki direnişten 10 yıl sonra kurulan Mehabad Kürt Cumhuriyeti Kürdistan tarihinde önemli bir yer tutuyor. O günden bu yana 44 yıl geçti. Halkımız orada da kurtuluşa henüz ulaşmış değil, ama onun kararlı mücadelesi gelişerek devam ediyor.

Halkımız kendi tarihinde ulusal kurtuluşu için verilen mücadelelerden onur duyuyor; onlardan kendisi için dersler çıkarıyor. Sımko tarafından yönetilen İran Kürdistanı'ndaki direniş bunlardan biridir. Sım

ko tarafından yönetilen ayaklanma, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşuna doğru yürünen yolda önemli bir aşama olmuştur.

Sömürgeci İran devletinin egemenliğinde olan Kürdistan parçasında zulüm ve baskıya karşı Kürt halkı Şıkakan Aşireti lideri İsmail Ağa(Simko)'nın yönetiminde harekete geçti. İran Kürdistanı'nda bir dizi ayaklanma gerçekleştirerek Urmiye Gölü'nün batısındaki tüm bölgeyi kontrolü altına almıştı. Osmanlı Devleti'nin hristiyan azınlıklar üzerinde uyguladığı baskılar nedeniyle Hakkari bölgesinde yaşıyan Asurlu aşiretleri, Patrikleri Mar Şem'in yönetiminde İran'da, Salmas ve Urumiye yöresindeki hristiyanların yanına göçtüler. Burada da Asurlularla Kürtler arasında sürtüşme başladı. Simko Mar Şem'i öldürür ve Osmanlılar'ın yardımıyla Kürtler Asurlular'ı yenilgiye uğratırlar.

Simko daha sonra kendi bölgesinde otoritesini kurmaya ve genişletmeye çalıştı. 1921 yılında Mehabad'a saldırdı ve orada bulunan 600 İran jandarmasını daha sonra da Amerika Misyoner Heyeti Üyelerini toptan imha etti. İran Şahı Rıza Han, Azeri aşiretlerinin desteğiyle Simko'nun ilerlemesini durdurdu. Simko 1930 yılına kadar direndi. Daha sonra İran hükümeti yetkilileriyle görüşmek üzere gittiği Eşneviye'de pusuya düşerek öldürüldü.

Söz konusu olaylar, bölgedeki halkların, onları sömüren yönetimler tarafından birbirine karşı kışkırtıldığını gözler önüne seriyor.

Her biri Kürdistan'ın bir parçasını bölüşmüş olan Türkiye, İran, Irak ve Suriye Kürt halkının direnişini kırmak için birlikte davrandılar. 1937 yılında Tahrah'da Sadabat Saray'ında söz konusu ülkeler arasında Sadabat antlaşması imzalandı. Söz konusu ittifak daha sonraları 1955 yılında Bağdat Patkı biçimine dönüştü. Bu Pakt, 1958 devriminden sonra Irak'ın ayrılmasıyla önemli bir darbe yedi ve adını değiştirerek CENTO adını aldı. İttifaka İngiliz emperyalistleri de katıldılar. ABD ise, resmen üye olmamakla birlikte onunla yakından ilgilenmekte, politikasını etkilemekte idi. CENTO Kürt halkı'nı baskı altında tutma hedefinin yanısıra, bölgedeki gerici rejimleri ayakta tutma, tüm ilerici ve devrimci hareketleri ortaklaşa önlemlerle engelleme ve anti-sosyalist çalışmalar gütmeyi hedeflemişti.

1941 yılında Sovyet ordusu kuzeyden ve İngiliz ordusu güneyden İran'a girdiler. Sovyetler Birliği'nin amacı Kafkasya'ye doğru geri çekilen Kızılordu'nun geri hatlarını korumak ve Basra Körfezi'ne kadar ulaşan ABD tankerlerinin geçtiği yolu denetiminde tutmaktı.

Sovyet ve İngiliz askerlerinin İran'a girmesi üzerine İran askerleri direnemediler ve geri çekildiler. İran askerlerinden geriye kalan silahlar o bölgelerde yaşayan Kürtler'e kalıyordu. İran askerlerinin geri çekilmesiyle beraber Rıza Şah İngilizlerin kendisine yaptığı öneriyi kabul etti ve tahtını oğlu Muhammed Rıza'ya bırakarak yurtdışına çıkmak zorunda kaldı.

İran askerlerinin özellikle İran Kürdistanı'ndan çıkması bu bölgede yaşayan Kürt halkının ulusal mücadelesinde bir anda yepyeni bir dönemi başlatmış oluyordu. Daha önce Rıza Şah'ın sürgüne gönderdiği siyasi otoriteler, bu dönemde tekrar ülkelerine döndüler ve Kürt Ulusal Hareketini toparlama yönünde çalışmalara giriştiler. Çeşitli dergi ve gazetelerin çıkarılmasına başlanıldı ve ulusal bilinçlenme gelişme yoluna girdi.

İleride tüm gözleri üstüne çekecek olan Mehabad, Sovyet askerlerinin girdiği bölgelerin dışında yeralıyordu. Bunun böyle olması da, Mehabad'ın, tüm siyasi otoritelerin toplandığı ve canlı örgütlenme çalışmalarının yapıldığı merkezi bir yer konumuna gelmesini sağladı.

1941 yılının Eylül ayında kendilerinin savaşa ilişkin amaçlarının belirtildiği Kürtçe bildirilerin uçakla dağıtılması Sovyetler Birliği ile Kürtler arasında iyi ilişkilerin biçimlenmesine neden oldu.

Sovyetler Birliği ile Kürt Halkı arasındaki ilişkilerin daha ileri düzeye varması, 1941 yılının sonlarına doğru aralarında **Qadı(x) Muhammed**'in de bulunduğu bir Kürt Heyeti'nin Sovyetler Birliği'ne davet edilmesiyle gerçekleşti. Otuz kişiden oluşan Kürt Heyeti Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti'nin başkenti Bakü'ya giderek bu cumhuriyetin Başbakanı **Cafer Bakırof**'la görüştüler. Sanayi tesislerini, kollektif çiftlikleri, gezdiler, sinema ve tiyatro oyunlarını seyrettiler. Kendilerine verilen hediyelerle birlikte ülkelerine dönen Kürt Heyeti Sovyetler Birliği'nin ilgisinden memnundular.

Bu süreç boyunca Kürt aydın çevreleri içinde bir örgüt kurma fikri oluşup gelişti ve çok geçmeden bu fikir ileri boyutlar kazandı. Nitekim 16 Eylül 1942 günü Mehabad'da Kürt yurtseverlerinin çabalarıyla gizli Komeli Jiyaneweyi Kurd (Kürtleri Yaşatma Derneği) oluşturuldu. Komela örgütünün çalışmaları kısa sürede genişledi ve bir yıl içinde Komela örgütü yalnızca Mehabad'da yüz üyeye sahip oldu. Örgüt kuruluşundan birkaç hafta sonra **Nıştıman** (Vatan) adında bir dergi çıkarmaya başladı. Komela örgütü demokratik bir topluluktu ve seçilmiş bir lideri yoktu. Qadı Muhammed bu örgüte daha sonradan girecek ve kısa sürede örgütün lideri ve sözcü

sü durumuna gelecekti.

Aynı dönemde İran'da etkin bir mücadele yürüten TUDEH (Halk Partisi) ise işçi sınıfının örgütü niteliğindeydi. İran Azerbaycan'ında da Tudeh oldukça elverişli koşullarda çalışıyor işçi ve köylüleri örgütlüyordu.

Yine aynı dönemde Komela'nın aktif girişimleriyle "Kürdistan-Sovyet Kültürel Topluluğu" (Encümen-i Ferhang-i Kurdistan u Şorevi) kuruldu. Bu topluluk Sovyet ve Kürt halkları arasındaki ilişkileri daha da pekiştirdi ve politik çalışmaların yapıldığı bir alan haline getirildi.

1943 yılının Nisan ayında Komela örgütünün yüz kadar üyesi toplanarak örgütün merkez komitesini oluşturdu. Seçim son derece demokratik oldu ve örgütün birkaç kurucusu da bu komitenin içinde yeraldılar. Bundan hemen sonra Mustafa Barzani ile sıcak ilişkiler kuruldu. Yine bu dönemde İran hükümetinin Mehabad'da kalan tek karakolu da bir mitingte bir Kürt liderinin kitleleri oldukça etkileyen konuşmasından sonra Kürt halkı tarafından ele geçirildi.

1944 yılında **Komela, Xoybun** ve **Héwi** örgütleri arasında üç sınır antlaşması (**Peymané Sé Sinor**) adı verilen bir antlaşma imzalandı. Bu antlaşma her üç parçadaki yurtsever güçlerin dayanışması açısından oldukça önem teşkil ediyordu.

Mehabad'da tüm bunlar olup biterken Eylül 1945'te Azerbaycan Tudeh Partisi'nin adı "Azerbaycan Demokratik Partisi" olarak değiştirildi. 12 Aralık 1945'te Tebriz'de İran'ın bütünlüğü içinde Azerbaycan'ın özerkliği ilan edildi.

Mehabad'da ulusal duyguların gelişmesi için Komela taraftarlarının aktif katılımıyla "Dayıka Nıştıman" (Ana Vatan) adlı bir opera hazırlandı. Opera gösterime sunulduğunda Kürt halkı tarafından büyük bir ilgi gördü. Opera, İran Kürdistanı'nın birçok yerinde gösterime sunuldu ve ulusal duyguların gelişmesinde önemli bir etken oldu.

1945 yılı sonbaharında Sovyet yetkililer yeni bir Kürt Heyetini Sovyetler Birliği'ne davet ettiler. Kürt Heyeti önce Tebrize sonra Bakü'ye gitti. Orada Başbakan Cafer Bakırof'la Kürdistan'ın özerkliği konusunda görüşmeler yapıldı. Kürt Heyetinin sözcüsü Kürtler'in özerk bir yönetim kurmak istediklerini belirtti ve Sovyetler Birliği'nin gereken yardımları yapmasını talep etti. Gerekli yardımlar konusunda söz alan Kürt Heyeti bir parti kurma fikrini de burada edindiler.

Ekim 1945'te Komela örgütünün temeli üzerinde Kürdistan Demokrat partisi oluşturuldu. Partinin programı şöyleydi:

1- İran'daki Kürt halkı, kendi ulusal ve yöresel işlerini yürütmekte özerk bir yönetime sahip olacak,

2- Resmi dil ve öğretim dili Kürtçe olacaktır,

3- İran anayasası hükümlerine uygun olarak Kürdistan'da bütün kamu işleri üzerinde kontrol ve denetim hakkını kullanacak bir yasama meclisinin kurulması için en kısa zamanda seçim yapılacaktır,

4- Bütün devlet memurlarının Kürt olması gerekir,

5- Kürdistan'da toplanan vergi ve resimler Kürdistan'a harcanacaktır,

6- Kürdistan Demokrat Partisi Azerbaycanlılarla ve bölgede yaşayan azınlıklarla samimi kardeşlik ilişkileri kurmak için çalışmalar yapacaktır,

7- Parti, halkı kültürünü geliştirmek, genel sağlık hizmetlerini yaygınlaştırmak ve tarımla ticareti geliştirmekle Kürt halkının kültürel ve ahlaki düzeyini yükseltmeye ve ekonomik durumu iyileştirmeye çalışacaktır.

22 Ocak 1946 günü, Mehabad'ın **Çarçıra** meydanında toplanan büyük bir kalabalığa karşı yaptığı konuşmada Qadı Muhammed, Özerk Kürt Cumhuriyetini ilan etti. 11 Şubat 1946'da Qadı Muhammed Cumhurbaşkanlığına seçildi ve hükümet kuruldu. Başbakanlığa **Hacı Baba Şeyh** getirildi.

Hükümet herşeyi yeniden kurma göreviyle karşı karşıyaydı. Askeri, mali, kültürel, adli kurumların, basın-yayının örgütlenmesine başlanıldı. Halkın can ve mal güvenliğini korumak için yasalar yapıldı, organlar oluşturuldu. Kürtçe resmi dil olarak ilan edildi, okullar açıldı. **Ey Reqib** adlı bir şiir bestelenerek ulusal marş olarak benimsendi.

Sovyetler Birliği, Kürdistan Demokratik Cumhuriyeti'ne desteğini sürdürdü. Birkaç kez kamyonlarla hafif silah ve savaş malzemesi gönderdi. Askeri uzmanlar Kürdistan'da ordunun örgütlenmesinde yardımcı oldular. Sovyetler'in gönderdiği vericilerle Mehabad Radyosu 10 Mart 1946'da yayına başladı. Öğrenim görmek üzere Bakü'ye bir grup Kürt genci gönderildi.

Öte yandan Cumhuriyetin başlıca askeri gücünü 1945 yılı sonlarında Irak'tan İran'a geçmiş olan Barzani'ler oluşturuyordu.

Azerbaycan Halk Cumhuriyeti ile Mehabad Kürt Cumhuriyeti arasında 23 Nisan 1946 tarihinde 7 maddelik bir dostluk anlaşması imzalandı.

Tüm bu gelişmeler olurken emperyalistler ve gerici İran Şahlığı da boş durmuyordu. ABD ve İngiltere, Sovyetlerin birliklerini biran önce İran'dan çekmeleri için baskı yapıyorlardı. 9 Mayıs 1946'da Sov

yetler birliklerini geri çektiler. Gerici İran hükümeti bir süre görüşme yoluyla Kürdistanda ateş kes sağladı. Ve Azerbaycan'ın özerkliğini kabul ettiğine dair Peşvari yönetimiyle bir anlaşma yaptı. Ancak bütün bunlar zaman kazanmak için başvurulan yöntemlerdi. Ve daha sonraki gelişmeler bunu doğruladı. Tudeh partisinden hükümete alınmış olan üç bakan hükümetten çıkarıldılar ve İran hükümeti askeri birliklerini Tebriz üzerine harekete geçirdi, Azerbaycan bir askeri direnme göstermeden düştü ve gericiler katliamlara başladılar.

O sırada Mehabad Kürt Cumhuriyeti yetkilileri 5 Aralık tarihinde bir savaş konseyi topladılar ve İran saldırılarına karşı direnme kararı aldılar. Kürdistan Demokrat Cumhuriyeti'nin 12.000 peşmergesi(xx) vardı. Dört komutan general rütbesi taşıyordu. Bunlardan Şıkakan aşireti reisi Ömer Han durumun kötüye gittiğini sezerek İran hükümeti ile ilişkiye geçti. Onunla anlaştı ve Azeri köylerine saldırıya geçti. Bu davranış aşiret ilişki ve çıkarlarının ulasal çıkarlara ve merkezi otoriteye göre daha ağır bastığını gösteriyordu.

Öte yandan Azerbaycan'ın ani düşüşü de Mehabad'da da karamsarlık ve direnme konusunda görüş ayrılıkları yarattı. Daha önce Mehabad'daki hareketi desteklemiş görünen Ömer Han gibileri durumun değiştiğini görünce hemen saf değiştirdiler. Mehabad yöneticileri direnmekten vazgeçtiler. Mehabad'ın teslim olması üzerine Barzani maiyetindeki güçlerle birlikte Mehabad'dan ayrılarak Irak sınırına doğru çekildi. Qadı Muhammed, Başbakan Hacı Baba Şeyh ve savunma bakanı Seyfi Qadı 31 Mart 1947 tarihinde idam edildi.

Mehabad'daki Kürt Ulusal Hareketinin gösterdiği gelişmede, sağladığı başarılarda yukarıda görüldüğü gibi Sovyetler Birliği'nin büyük katkıları oldu. Sovyetlerin bu ilgi ve yardımları hiç kuşkusuz daha önce Çarlık Rusyası'nın bu güne kadar diğer emperyalist ülkelerin bölgeye karşı gösterdikleri ilgiden tamamen farklıdır. Bir ülkede devrim için şartlar yeteri kadar olgunlaşmamışsa, o ülkenin devrimci kitle mücadelesi yeter boyutlara ulaşamamışsa, salt dış destekle başarı sağlanamaz. İkinci Dünya Savaşı sonrasında İran'da ortaya çıkan durum budur. Mücadeleyi, elbette İran halkları kendi öz güçleriyle yürüteceklerdi; Sovyet birliklerinin onların yerine geçerek bu ülkede savaşmaları düşünülemezdi.

Bu anlamda, Azerbaycan'da Peşvari liderliğindeki yönetim, yukarıda da belirttiğimiz gibi devrim yönünde oldukça önemli adımlar atmıştı. Harekette sosyalist kadrolar çoğunlukta idi. Buna rağmen, Azerbaycan'da gerici Tahran hükümetinin saldırıları karşısında gerekli direnci koymak için emekçi kitleleri yeterince örgütleyememiş, belkide buna zamanı olamamıştı. Mehabad Cumhuriyeti'ndeki hareket ise, sınıfsal yapı ve ideolojik düzey bakımından Azerbaycan'ın gerisindeydi. KDP hemen hemen tüm sınıf ve tabakaları içeren ulusal bir örgüt ve bir kitle partisi görünümünde idi.

Mehabad Kürt Hareketini değerlendirirken, Kürdistan'ın sosyal yapısını ve bu arada Kürdistan Demokrat Partisi'nin de durumunu gözönünde bulundurmak gerekir. Bilindiği gibi, o dönemde tüm Kürdistan'da olduğu gibi, İran Kürdistanı'nda da feodal ve aşiretçi yapı canlılığını korumakta idi. Kürt toplumunda politik ve ideolojik yaşamı kontrol edenler büyük toprak sahipleri, aşiret reisleri ve din adamlarıydı.

Besbelli, o dönemde İran'da Kürt ve Azeri halklarını mücadeleye iten etken soylarının Şah hazretleriyle bir olup olmaması değil, üstlerindeki zulüm ve sömürüdür. Aynı zulüm ve sömürü tüm İran halkının mücadelesine yol açıyor ve bu mücadele zulüm yıkılıncaya, sömürü ortadan kalkıncaya kadar da devam edecektir.

Kürt halkının özgürlük doğrultusunda attığı Mehabad Kürt Cumhuriyeti adımı da sonucuna ulaşamadı, düşman onu da ezdi. Ancak o, Mehabad'ın Kürt halkına kazandırdığı coşkuyu, kişiliğin yükselttiği umudu yokedemedi. Kürt halkı tarihin bu döneminden de önemli deneyimler kazandı. Qadı Muhammed ve öteki yurtseverlerin Kürdistan toprağına saçılan kanları yıllar içinde daha gür şekilde filiz verdi. Bugün de halkımız İran Kürdistanı'nda ulusal hakları ve özgürlüğü için kahramanca savaşıyor. Bu mücadelenin zaferle taçlanacağı günler uzak değildir.

(x) Qadı : Qadı sözcüğü Soran lehçesinde "Qazi" olarak geçer.

(xx) Peşmerge : Yerel yönetimin içgüvenlik sorunlarını yerel güçlerle sağlanması kararlaştırıldığında hükümet konseyi üyeleri bu silahlı yerel güçlere bir ad bulunması gerektiğini tartışırken, bu arada bu adın "péşmérge" olabileceği önerilmişti. Peşmerge "herkesten önce, herkesin önünde giden kişi" anlamına gelen bir sözcüktür. O günden bu yana peşmerge Kürt direnişçi güçlerine bir ad olageldi. Peşmerge adı direnişin simgesi olma özelliğini bugün hala da koruyor.

KANLI SAVAŞIN ON YILI*

Kürdistan'daki kanlı savaş Ağustos 1989'da 10. yılı tamamlayarak 11. yılına girdi. Mollalar daha iktidara geldikleri ilk günden itibaren Kürt halkının haklı ve insancıl taleplerine karşı çıktılar; ama Kürt halkına karşı yürütülen bu on yıllık savaş, 17 Ağustos 1979'da İran Kürdistan Demokrat Partisi'nin kanundışı ilan edilmesi ve Humeyni'nin Kürt halkına karşı "cihad" açmayısla birlikte resmen başladı.

İktidarı ele geçiren mollalar, en başta da Humeyni'nin kendisi, "cihad" ilan edip Kürt halkına savaşı dayatmakla, Kürdistan'daki ulusal kurtuluş mücadelesini birkaç gün içinde bastırabileceklerini ve Kürt sorunu ile ilgili olarak tam bir huzura kavuşabileceklerini sanmışlardı. Bu nedenle Humeyni ve emrindeki basın yayın organları bir yandan halkımıza karşı yoğun bir propagandaya girişirken, bir yandan da, "besiç" denen milis güçlerini örgütlediler. Tank, top, helikopter ve öteki savaş uçaklarının desteğindeki askeri birlikler birkaç gün içinde Kürdistan'a doğru yola çıkarıldılar ve askeri saldırı başlatıldı.

Bu geniş saldırıya karşı koyan güçlerin başında, asıl ve temel güç olan KDP vardı. İran KDP, şehirlerin yakılıp yıkılmasını ve sivil halkın katliamını önlemek için peşmerge güçlerinin şehirleri terk etmesine karar verdi ve düşmana darbe vurmak için dağlık ve sarp alanları, geçitleri seçti. Bu nedenle düşman, kendisine pahalıya mal olsa da şehirlere doğru ilerleyebildi ve onları ele geçirdi. Rejim bunu büyük bir zafer ve peşmerge güçlerinin yenilgisi gibi değerlendirdi.

1 Eylül 1979'da devletin silahlı güçleri Mahabad-Miyandav ve Mahabad-Urmiye yollarında, peşmergelerin direnişleri karşısında büyük kayıplar vererek Mahabad'a girdiğinde, rejimin "islam ordularının zaferi" üzerine propagandası doruğa ulaştı. Ama çok geçmeden durumun başka türlü olduğu görüldü. Halktan geniş destek gören ve büyük bir özveriyle savaşan peşmerge güçleri, öncelikle büyük şehirlerin çevresinde düşmana büyük darbeler vurdular ve yenilginin acısını tattırdılar. Daha sonraları ise şehirleri düşmana mezar ettiler. Süreklilik kazanan peşmerge baskınları, Humeyni'yi 15 Kasım 1979'da bir mesaj yayınlayıp eski sözlerini geri almaya ve "müslüman Kürdistan halkının" kardeş olduğunu söylemek zorunda bıraktı.

Humeyni'nin sözkonusu mesajı, Kürt halkının mücadelesinde "Üç Ay Savaşları" olarak adlandırılan aşamanın sonu oldu. Kürt halkı ve İran KDP, rejimin, Kürt sorununa görüşmeler yoluyla barışçı bir çözüm bulma önerisini kabul ettiler. Rejimin temsilcileri Tahran'dan Kürdistan'a geldiler. Kürdistan'da ise, siyasi örgütlerin içinde yeraldığı **"Kürt Halkının Temsilcileri Heyeti"** oluştu. Heyetler birkaç kez gidip geldi ve birkaç görüşme oldu; ancak, karşı taraf temel konuları görüşmekten hep kaçındı ve gündeme ikinci dereceden sorunları getirdi. Sonuçta, Mollalar yönetiminin de Kürtlerin haklarını tanımaya razı olmadıkları, görüşme önerisinin iyi niyetten kaynaklanmayıp daha büyük çapta saldırılara girişmek için zaman kazanmaya yönelik olduğu açığa çıktı.

Böylece 1980 baharında yeniden başlayan savaş günümüze kadar sürüp geldi. Halk düşmanı gerici mollalar rejimi bu on yıllık savaş süresinde hiçbir cinayetten, faşistçe davranıştan kaçınmadı. Savaş birkaç kentin önemli bölümlerinin, birçok kasaba ve köyün ise tümden yanıp yıkılmasına neden oldu. Kürdistan'da birçok köy boşaltıldı. Binlerce insan evlerini, köylerini terk ettiler, perişan oldular. Bu on yıl zarfında onbinlerce sivil, savunmasız insan öldürüldü. Öyle ki bugün Kürdistan'da bir ya da birkaç şehit vermeyen aile çok azdır.

Mollalar rejimi bu süre içinde, Kürdistan halkını dize getirmek için yüzbinleri aşan miktarda silahlı güçlerini savaş alanına sürdü, tüm kent, köy ve kasabalarda, hassas noktalarda askeri üsler, karakollar oluşturdu. Buna rağmen peşmergelerin eylemini durdu-

ramadı ve halkın direncini kıramadı.

Bu on yıllık savaş Kürt halkı bakımından onbinlerce masum insanın ve dört bin peşmergenin kaybına yol açtı; ama mollalar rejimine de pahalıya maloldu. Kürdistan'ın Sesi Radyosu'nun verdiği bilgilere göre, radyonun yayına başladığı 17 Temmuz 1980'den 17 Ağustos 1989'a kadar, İran KDP'ne bağlı peşmergelerle devlete bağlı askeri ve öteki güçler arasında yeralan savaşlarda karşı taraf toplam olarak 28 binden fazla ölü vermiştir. Yaralıların sayısı 23 bindir ve binlerce kişi de tutsak alınmıştır. Yine bu dönemde 431 helikopter düşürülmüş, 24 tank, 244 ağır silah ve 2943 askeri araç tahrip edilmiş, onbinlerce silah ve çok miktarda mühimmat peşmergeler tarafından ele geçirilmiştir. 1624 operasyon sırasındaki düşman kayıpları ise saptanamadığı için bu rakamlara dahil edilmemiştir. Yine, düşmana verilen öteki maddi kayıplar, taşıma olanağı olmadığı için yakılan pekçok silah ve malzeme bunun dışındadır.

Gerçekten rejim Kürdistan'da yenilgi üstüne yenilgiye uğradı ve bu durum, onun, sürekli olarak savaş alanına yeni güçler sürmesine yol açtı. Savaşın başlamasından bu yana geçen on yıllık sürenin sonunda gerçek duruma bir göz atmakta yarar var:

Bugün ortadaki en büyük gerçek, özgürlüğe susamış olan Kürt halkının haklarını elde etmek için verdiği büyük mücadele ve gösterdiği dirençtir. Bu nedenledir ki on yıllık baskı, zulüm ve cinayetler onları mollaların halk düşmanı iktidarına karşı mücadeleden soğutamamış, peşmergeleri desteklemekten alıkoyamamıştır. Kürdistan halkı amaçlarına ulaşıncaya kadar mücadelesini sürdürmeye kararlıdır.

İkinci gerçek ise İran KDP'nin öncülük ettiği mücadelenin haklı bir mücadele oluşudur. Bu mücadele Kürt halkının haklı istemlerinden kaynaklanıyor. Irak-İran savaşının durmasından sonra da mücadelemizin devam etmesi, bu gerçeğin en iyi kanıtıdır. Irak-İran arasında ateşkesin sağlanmasından sonra da peşmerge güçlerimiz, "Irak-İran arasında savaşın durmasıyla Kürdistan'daki özgürlük mücadelesinin çökmekle yüzyüze geldiği" gibisinden görüşlerin ne kadar kof ve çürük olduğunu gösterdiler. 1988 Nisan'ından bu yılın (1989) 17 Ağustos tarihine kadar düşman güçlerinden 917 kişi öldürülmüş, 497 kişi yaralanmış ve 241 kişi de esir alınmıştır. Ayrıca 8 askeri üs peşmergelerce ele geçirilmiş, 74 askeri araç tahrip edilmiş, 597 adet ağır ve hafif silah ganimet olarak alınmıştır. Tüm bunlar ve burada sözü edilmesine gerek olmayan eylemler, Irak-İran savaşının durmasından sonra ve askeri güçlerin büyük bölümünün Kürdistan'da mevzilendirildiği koşullarda olmuştur.

1980 yazında 17 Ağustos 1989 tarihine kadar, İran KDP'ne bağlı yaklaşık 3 bin peşmerge, Kürt halkının istemleri uğrunda hayatlarını feda ettiler. Bu da, İran'da İslam Cumhuriyeti'nin işbaşına gelmesinden bu yana, "Kürt sorununun askeri çözümü yoktur" görüşünü savunan ve sorunun barışçı yollarla çözümü için çaba gösteren İran KDP'nin, düşmanın Kürt halkına yönelik saldırıları karşısında ise kararlıca direndiğini, mücadele alanında dimdik durduğunu gösterir. Sade peşmergeden en üst organ üyelerine kadar binlerce partilinin bu yolda şehit düşmüş olması gözümüzü ürkütmemiş, gevşekliğe yol açmamıştır.

Burada acı bir gerçek daha var. Rejim eğer bugün yüzbinlerce kişilik bir askeri gücü Kürdistan'a sevk edebiliyorsa, Kürt halkının silahlı direnişini bastırmak için bunca yoğun çabalar harcıyabiliyorsa, bunun nedeni rejimin, İran'ın öteki bölgelerinde ciddi bir direniş ve silahlı mücadele ile yüzyüze olmamasıdır. Mollalar rejimi Kürdistan'a saldırıyı başlattığında, öteki muhalefet güçleri ne Kürt hareketine ve onun önderliğine yardımcı oldular, ne de İran'ın başka bölgelerinde silahlı mücadele örgütleme çabasına girdiler. Böylece rejimin dikkatini başka yerlere çekemediler ve güçlerini dağıtamadılar. Bu nedenle Kürdistan'a yönelik baskı ve saldırılarda bir azalma olmadı.

Tüm bu güçlüklere rağmen, on yıllık bir savaş döneminden sonra da şimdi, Partimiz ve dirençli Kürdistan halkı mücadele alanındadır. Halkımızın, silahlı mücadele ile ve öteki mücadele biçimleriyle, demokrasiyi ve otonomiyi gerçekleştirene kadar savaşacağına kuşku olmasın. Kürdistan'a dayatılan bu savaş, onbinlerce insanımızın kaybının yanısıra, büyük maddi zararlara da yol açmıştır. Ama böylece o, mollalar rejiminin halk düşmanı yüzünü açığa çıkarırken, halkımızı ve partimizi de mücadele yolunda çelikleştirmiştir. On yıllık bu zorlu mücadele halkımızın bilinç düzeyini yükseltmiş, ona önemli deneyimler kazandırmıştır. O, Kürt halkına kendine güvenmeyi ve kendi engin gücüne bel bağlamayı öğretmiştir. Tüm bu baskı ve cinayetlere rağmen halkımızın çelikten iradesinin kırılamaması, şimdi uluslararası kamuoyunun dikkatini daha çok çekmekte ve mücadelemize olan desteği arttırmaktadır. Bu on yıllık mücadele süreci Kürt halkının İran KDP'ne güvendiğini ve istemlerini gerçekleştirinceye kadar mücadeleye kararlı olduğunu gösterdi.

(*) Bu makale İran KDP'nin merkez yayın organı olan Kürdistan Gazetesi'nin Eylül 1989 tarihli 153. sayısında yayınlandı.

DEĞİŞİK YÖNLERİYLE DERSİM AYAKLANMASI

B. Şilan

Dersim İsyanı, Cumhuriyetin ilanından hemen sonra peşpeşe patlak veren ve 1925'ten 1938 yılına kadar devam eden ayaklanmalar zincirinin son halkasıdır. Kuşkusuz, öteki Kürt isyanları gibi, bununla ilgili olarak da kamuoyu belli şeyler biliyor. Ancak bu bilgilerin çoğunlukla gerçeği yansıtır nitelikten uzak oldukları da açıktır. Bunun nedeni ise genel olarak Kürt ulusal hareketiyle ilgili olduğu gibi, Dersim isyanı konusunda da Türk devletinin kamuoyu oluşturma hakkını kendi tekeline almış olması, başka bir deyişle yasal planda yaşama hakkını yalnızca çerçevesi kendisi tarafından belirlenmiş görüşlere tanımasıdır. Devlet bu soruna ilişkin öylesine bir korku ortamı yarattı ve öylesine bir şartlanmışlık durumu ortaya çıkardı ki, uzun yıllar resmi ideolojinin dışına çıkarak, ona eleştirisel bir yaklaşım göstermek ve bunun gerektirdiği düşünceleri savunmak bir yana, ona kuşkuyla bakmak bile bir cesaret işi halini aldı. Bu gün de bunun taşıdığı riskin küçümsenir gibi olmadığı göz önündedir.

Kürt sorunu ve onun bir parçası olan ayaklanmalarla ilgili olarak resmi ideolojinin çizdiği çerçeve ise belli: Buna göre, bir yanda "vatandaşın refahı ve mutluluğu için çalışan" devlet, diğer yanda da "ülke ve millet bütünlüğünü" bozan, yani "son Türk devletini bölmek ve parçalamak" için çabalayan "bölücüler" veya öteki adıyla "haydutlar" var. Formülasyon bu ölçüde basite indirgenince, onbinlerce insanın yaşamına, yüzbinlercesinin ise sürülmesine, maddi ve moral açıdan nice acılara, yıkımlara mal olan sözkonusu dönemdeki silahlı ayaklanmaların nedenini bulup ortaya çıkarmak da güçlük gösteren bir iş olmaktan çıkıveriyor. Bu formülasyonun yanına bir de çeşni olmak üzere "irticacılık", "ağaların ve reislerin reformlara karşı çıkışı", "yabancı parmağı" türünden eklemeler yapıldı mı, tamam; artık kimsenin sihirli reçeteye tereddüt göstermesine büsbütün gerek kalmıyor.

Aslında, Cumhuriyet Türkiyesi yönetimi bırakalım bu dönemi, kendisinden önceki "Türk Devletleri"nin politikasını dahi henüz objektif bir değerlendirmeye tabi tutabilmiş değil. Resmi tarih tezi, "Atalarımız Ergenekon'dan yola çıkarak, bir diyardan ötekine at koşturdular, fetihler gerçekleştirdiler" çerçevesi ile hapsedilmiş haldedir. Hürmüz Boğazı'ndan Viyana kapılarına kadar at koşturan, Ermenistan'ı, Kürdistan'ı, Mısır'ı, Arap Yarımadasını, Balkanları, zapt-ı rapt altına alan Osmanlıların yaptıkları her zaman meşru bir hak olarak görülürken, buna karşı çıkmak, örneğin Osmanlı yağmacılığına, yakıp yıkmalarına baş kaldırmak kötülüğün, nizama karşı gelme "haydutluğunun" simgesidir. Elbette herhangi bir devletin saldırganlığa, insanı ve ona ait değerleri dışlayan politikaya böylesine sahip çıkması, ona toz kondurmaması da durup dururken ortaya çıkan bir gelişme değil.. Bu en hafifinden söz konusu devletin de aynı yolu tuttuğu, onu izlediği anlamına gelir.

İşte bu noktada bir avuç sömürücü yerine geniş halk kitlelerinin, emekçilerin çıkarlarını düşünen, iyiden ve doğrudan yana olan insanlara büyük görev ve sorumluluk düşmektedir. İyi bir gelecek yaratabilme kavgası içerisinde olanların, geçmişi sağlıklı değerlendirmek zorunda oldukları bilinen bir kuraldır. Çünkü yaşanılan dönemin toplumsal olayları, sarsıntıları geçmişten kopuk değil, onunla bağlantı içerisindeler. Geçmiş üzerine yükselen, aynı zamanda onunla da şekillenen bugün, biraz daha zenginleştirdiği söz konusu birikimi yarına aktarır. Dolayı

sıyla geçmiş sadece içerisinde bulunulan dönemlerle değil, gelecekle de bağlantılıdır.

15 yıllık Kürt ayaklanmalarından biri üzerinde dururken böyle bir yaklaşımla hareket ediyoruz. Yalnız Türkiye'de değil, bütün Ortadoğu Bölgesinde yakıcı, çözüm bekleyen acil sorunlardan biri, yani Kürt sorunu bugün her zamankinden daha fazla üzerinde düşünülmeyi, tartışılmayı gerektiriyor.

Osmanlı'nın Bir Baş Ağrısı : Dersim

Şu noktayı hemen belirtmek gerekir ki, Dersim'in devletle olan çelişkileri, Cumhuriyet dönemiyle sınırlı değil. Onun yıldızı, Osmanlı İmparatorluğuyla da hiç bir dönemde barışmadı. Osmanlı devleti, Kürdistan'ın fethine giriştiği günden yıkılışına kadar, ülkemizin bu kesimiyle sürekli çelişki ve çatışma içerisinde oldu.

Yavuz Sultan Selim, İran Şahlığıyla kapışırken onun ve kendisine karşı çıkabilecek öteki güçlerin etkinliğini kırmak amacıyla Dersim'e komşu Erzincan yöresinde, yer yer de Dersim'de, alevi mezhebinden onbinlerce Kürdü Kılıç'tan geçirdi ama Dersim'in içlerine yönelmedi, oralara nüfuz edemedi. Ondan sonraki padişahlar da bu alanda daha fazla ileri gidemediler. Böyle olunca da Dersim, Osmanlı sınırları içerisinde hemen hemen tamamiyle bağımsız yaşayan bir bölge olma özelliğini korudu. Genel Kurmay Başkanlığı bu durumu, "Dersim'in asayiş durumuna genel olarak bakılacak olursa görülür ki Osmanlı Devleti'nin Dersim'e hakim olmaya çalıştığı 1860 yılından Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar Dersim'de bir çok olaylar olmuş..."(1) sözleriyle dolaylı olarak dile getiriyor.

Bu belirlemeden de anlaşılacağı gibi, 1860 yılına kadar Dersim'de Osmanlı İmparatorluğu'nun ciddi bir etkinliğinin olduğunu söylemek mümkün değil. Bu tarihten sonra ise devlet, oraya hakim olmaya çalışıyor; yani sözde kendi sınırları içerisindeki bir bölgeyi yeniden fethetmeye kalkışıyor. Ve tabii ki, bu da yörede "bir çok olay"ın meydana gelmesine neden oluyor. Dersim, dışardan gelen müdahaleye karşı çıkıyor, sürekli olarak direniyor. Yabancı egemenliğine karşı durmak, ona boyun eğmemek ülkemizin bu parçasının da önemli bir özelliği olarak karşımıza çıkıyor.

1860'lı yıllardan itibaren Dersim'de hakimiyet kurmaya çalışan İmparatorlukça izlenen politikanın da esas itibariyle iki temel üzerine şekillendiğini söylemek yanlış olmaz.

Birincisi, devletin giriştiği askeri harekâtlardır. 1. Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde ortaya çıkan 1862–66 Derviş Paşa, 1877–78 Semih, İsmail ve Ahmet Muhtar yönetimindeki harekat, 1908 Neşet Paşa Harekatı, 1909 İbrahim Paşa Harekatı, 1911 yılında Pülümür aşiretlerine karşı girişilen harekat, 1912 yılında Seit Rıza'nın Hozat Valisi Sağır Oğlu Sabit'in otoritesini tanımaması üzerine gerçekleştirilen harekat, 1914'te Kırgan aşireti üzerine düzenlenen Sin Harekatı, bunların başlıcalarıdır.

İmparatorluk politikasının 2. ayağı ise Dersim'i birbirine düşürerek içten parçalama yöntemidir. Bu açıdan hayli zengin deneylere sahip bulunan Osmanlı yöneticileri, bu yıllarda aşiret reisleri ile ağa ve dedelerin hiç değilse bir bölümünü yanlarına çekebilmek için ellerinden gelen çabayı harcadılar. Maddi çıkar sağlamak, bunların bir bölümünü ötekilerine karşı kışkırtıp desteklemek, mevcut kan davalarını körüklemek, alevi mezhebinden olmayan çevredeki Kürt Beyleriyle aralarını bozmaya çalışmak, bu yönde izlenen yöntemlerin bazılarıdır.

Ne var ki tüm bu çabalar, İmparatorluk açısından istenilen sonucu yine de vermedi ve başarısızlığa uğradı. Balkan Harbinin sürdüğü yıllarda Dersim daha da güçlendi, eylem alanlarını Erzincan, Bayburt, Tercan ve Kuruçay'da bulunan askeri birliklerle karakolları kapsayacak biçimde genişletti.

1. Dünya Savaşının başlamasıyla birlikte, Dersim'de politik yaşam daha da canlandı, hareketlilik kazandı; Silahlı eylemlerdeki yükselme devam etti. Türk Genel Kurmay Başkanlığı'nın belgelerinde bu duruma şu cümlelerle değiniliyor:

"Birinci Dünya Harbinin ilanı ve bunu takip eden günlerde Dersimliler fenalıklarını gittikçe arttırmaya ve özellikle silahlarını çoğaltmaya başladılar"(2)

Coğrafi açıdan taşıdığı büyük stratejik değerin yanısıra, petrol başta olmak üzere zengin maden kaynaklarına sahip bulunması, Kürdistan'ı ötedenberi büyük devletlerin üzerinde hassasiyetle durdukları coğrafi alanlardan biri haline getirmiş, onu bir anda birinci dereceden öneme sahip bir paylaşım alanına çevirmişti. Savaşın giderek kızışması, Çar ordularının aralıksız ilerleme göstermeleri, sadece Osmanlı İmparatorluğu'nun müttefiki durumundaki Almanları değil, alttan alta İngiltere ve Fransa gibi öteki emperyalist devletleri de endişelendirmekte idi. Çar ordularıyla doğrudan yüz yüze bulunan Osmanlı devleti ise elbet orayı kendi sınırları içerisinde tutmanın, onu kaybetmemenin yol ve yöntemlerini arıyor, bunun için büyük çaba sarfediyordu. Hem Osmanlı ve hem de Çarlık Rusyası Yöneticileri, Kürtleri mümkün olduğu kadar kendi yanlarına çekmeye, bunu başaramadıkları taktirde ise tarafsızlaştırmaya

büyük önem veriyorlardı.

İşte Dersim bu mücadelede, tarafların yine üzerinde en fazla durdukları bir yer oluyordu. Dersimli Baytar Nuri, "Kürdistan Tarihinde Dersim" adlı eserinde Osmanlı yönetiminin bu amaçla sarfettiği çabaları anlatırken, Enver ve Talat Paşaların Vali Sağıroğlu Sabit kanalıyla Elazığ'da bir toplantı düzenlemeye kalkıştıklarını, ancak Dersimli aşiret reislerinin, ağaların büyük çoğunluğunun buna uymadıklarını ve bu nedenle de toplantının gerçekleşmediğini belirtiyor.

Ne var ki toplantı başarıya ulaşmıyor, ama Osmanlılar da çabalarına devam etmekten vazgeçmiyorlar. İmparatorluk yönetimi bu kez de ezici çoğunluğu alevi olan Dersimliler üzerinde etkili olabilir düşüncesiyle Hacıbektaşlı Cemalettin Efendi'yi devreye sokuyor. Cemaletten Efendi, kendisi gibi dinsel otortiye sahip bulunan Mürşit Azizi de yanına alarak önce Sivas yöresine, oradan da Erzincan'a geçiyor. Dersimli oluşu dikkate alınmış olacak ki, o sırada Erzincan'da subay olarak görev yapan Baytar Nuri ise müşavirlik görevine getirtiliyor.

Ancak, ulaşım güçlükleri Cemalettin Efendi'nin Dersim'e geçmesine izin vermiyor. Cemalettin, bunun üzerine Dersimlileri bulunduğu yere davet ediyor. Bu davet işinin gerçekleşebilmesi için de devlet, elinden gelen her türden çabayı sarfetmekten geri kalmıyor. Ne var ki Dersimli reisler bu davete de uymuyorlar. Sadece Kalan Aşiret Resilerinden Bako Ağa Erzincan'ın Kesmekur köyüne kadar giderek Cemalettin Efendi'yi temsilen orada hazır bulunan özel katip Sıtkı ve Müşavir Baytar Nuri ile görüşüyor. Baytar Nuri'nin verdiği bilgilere; göre görüşme sırasında Bako Ağa, Hacıbektaşlı Cemalettin'den Mürşid Aziz'in geri gönderilmesini talep etmiş ve Osmanlı devletinin Kürdistan'ın ulusal varlığına saygı göstermesi, onu tanıması ve ayrıca bunu müttefiki Almanlara da benimsetmesi durumunda Dersim'in Ruslara karşı savaşa girebileceklerini söylemiş.

Cemalettin Efendi'nin o zamanki Osmanlı yöneticilerinin tutumuna bağlı olarak Kürt halkına her hangi bir ulusal–demokratik hak verilmesi taraftarı olmaması sonucu, Dersimlilerle bir anlaşma sağlanamıyor ve gezi başarısızlıkla sonuçlanıyor.

Kanımızca burada üzerinde durulması gereken bir kaç önemli nokta var: Bu gelişmeler, her şeyden önce Dersim'in Osmanlı devletine karşı büyük bir güvensizlik içerisinde olduğunu ortaya koyuyor. Kürdistan'ın bu parçasının Osmanlı topraklarını koruma, onu yaşatma gibi bir kaygısı mevcut değil. Dersimliler doğrudan kendilerine yönelmedikçe, Ruslara karşı savaşa girme eğilimi de taşımıyorlar. Bako Ağa tarafından ileri sürülen taleplerden de anlaşıldığı gibi; Dersim'de küçümsenmiyecek bir ulusal kıpırdanma var ve onlar, Osmanlı yönetiminin istediği desteği sağlamaya koşul olarak da yine Kürdistan'ın ulusal haklarının tanınması gibi önemli bir istemin kabulünü ileri sürüyorlar. Dersim'de son derecede büyük otoritesi bulunan Hacıbektaşlı Cemalettin Efendi'ye dahi gereken ilginin gösterilmemesi, onun eli boş geri gönderilmesi, her iki konudaki hassasiyetin vardığı ölçüyü saptamak bakımından önemlidir.

Bu arada aynı günlerde askeri birlikler Batı Dersim'deki Ferhadan Aşireti üzerine bir operasyona girişti.

Ancak, ne askeri faaliyetler ne de öteki çabalar eskiden olduğu gibi durumu Osmanlı devletinin lehine çevirmeye yetmiyor, Dersim genel bir ayaklanmaya doğru her gün biraz daha yol alıyordu. Doğu Dersim aşiretleri birlik halinde Mazgirt ve Pertek üzerine yürümüş, memurları kovmuş ve ötedenberi devletle işbirliği halinde olan Çarsancak Beylerinin mallarına el koymuşlardı bile. Ne var ki, aynı günlerde Çar orduları da Dersim sınırlarına gelip dayanmış, bu kez orada ilerlemeye çalışıyorlardı. Bu da ister istemez Rus askerleriyle Dersimlileri karşı karşıya getirecek bir durumdu. Dersim Kürtlerinin o tarihte hem Türk ve hem de Ruslara karşı olan tutumları ve aynı günlerin öteki bazı somut olaylarına ilişkin olarak Genel Kurmay kaynaklarında şu satırlara yer veriliyor: (3)

> *"1916'da Ferhat uşağı aşiretinin yaptığı isyankâr bir davranış derhal yerinde bastırılmıştı. Fakat aynı sene doğu Dersim'de Kureyşan aşireti Reisi Ali Ağanın, doğu Dersim aşiretleri ile birlikte Nazımiye'yi işgal ve Elazığ'a doğru harekete geçerek Mazgirt, Pertek ve Çarsancak havalisini basması üzerine, Dersim işleri yine karışmıştı. Bu sırada Hozat bölgesindeki bazı aşiretler de Hozat'a tecavüz ederek bu mutasarrıflık merkezlerini muhasara suretiyle tehdide başlamışlardı. Bu ara Ruslar da Bitlis, Muş, Hınıs, Mamahatun ve Rize'yi işgal ederek Dersim'e yaklaşmış ve fakat Kürtlerle Ruslar arasında cereyan eden çeşitli olaylar dolayısıyle Rusların Dersim'e girmeleri mümkün olamamıştı. Bir süre sonra Ruslar Tercan'a ilerledikleri sırada yaptıkları kıştırtmalar dolayısıyle Dersimliler Türk ordusunun zayıf kıtalarına tecavüze başlamış*

lardı. Hatta Cibice boğazında 36'ncı Tümene yaptıkları baskında, tümeni tamamen silâhtan tecrit etmiş ve ele geçirmişlerdi."

Söz konusu gelişmeleri hazmedemiyen Osmanlı yönetimi bu kez Galatalı Şevket kumandasındaki 13. Tümeni Dersim'e karşı harekete geçirdi. 1916 yılı Nisan ayının başından sonuna kadar yoğun biçimde sürdürülen hücumun ağırlık merkezi, Pertek mıntıkasındaki Pilvank Aşiretine ait köylerdi. Saldırı sonucu bazı Pilvank köyleri askeri birliklerin eline geçerek tahrip edildiler.

Fakat, bu saldırı Dersim'de tansiyonu büsbütün arttırdı, aşiretlerin protesto ve tehditleri birbirini izledi. Durumu kendi lehine görmeyen ve büyük bir patlamanın gelip kapıya dayandığını sezen devlet, askeri birliklerin ilerleyişini önce durdurdu, sonra ise onları geri çekti. Bunun yerine yeniden yoğun bir diplomasi ve propaganda çalışması başlatıldı. Saldırının sorumluluğu Çerkez Alaylarının sırtına yüklenmek istendi. Aynı zamanda Hozat Mutasarraflığına Diyarbakır Kürtlerinden Cemil Paşa Oğlu Ziya getirildi, ordu komutanları dahil, devletin değişik kademelerinde görev yapan yöneticilerin katılımıyla peşpeşe toplantılar düzenlendi. Amaç, Dersimlileri yatıştırıp tansiyonu düşürmekti.

Yine bu sıralarda Dersim'e girmeye başlayan Rus ordularına karşı savaş da fiilen başlamıştı. Kiğı ve Pülümür cephesinde yoğun çatışmalar sürüyordu. Ancak Çar askerlerinin ilerleyişi karşısında onlarla savaşa tutuşmak zorunda kalan Dersimliler, her şeye rağmen uzlaşmadan yanaydılar. Bir kısım Kürt aydınları ve uzak görüşlü Aşiret ileri gelenleri, ulusal talepleri öne çıkarıyor ve hatta bağımsız bir Kürdistan'ın ilanı için koşulları olgunlaştırmaya çabalıyorlardı. Koçgirili Alişér başta olmak üzere Kürt aydınları içerisinde Ruslarla bu konuda görüşmeler yapanlar da vardı.

"Ruslarla Dersimliler arasında Kürdistan teşkilatı hakkında müzakereler başlamıştı. **Koçgirili Alişér** Erzincan'a gelmiş ve bu hususu Rus kumandanıyla müzakerede bulunarak....

"Alişér Efendi, Koçgiri ve Dersim aşiretlerinin birleşmesini sağlayarak Türk orduları Sivas mıntıkasına atıldıktan sonra, Kürdistan istiklalini ilan etmek arzusunda idi." (4)

1917 yılında Rusya'da Büyük Ekim Devriminin patlak vermesi ve Rus ordularının geri çekilmeleri, yepyeni bir durumun ortaya çıkmasına neden oldu. Yine bu arada Kürlerle Ermeniler arasında süregelmekte olan görüşmelerde de bir anlaşma sağlanamıyordu.

"Alişér Efendinin beyanatına göre, Murat Paşa yalnız **Büyük Ermenistan amalini** takip eden bir proje teklif etmiş ve Kürdistan Muhtariyet ve istiklali hakkında ittifaka girmekten çekinmiş olduğundan, kendisiyle uyuşmak mümkün olamamış ve bu sebeple meyusen Batı Dersim'e çekilmeye mecbur kalmıştır.." (5)

Elbette bu durum Osmanlı yöneticilerinin gözünden kaçmadı ve onlar derhal bundan yararlanmaya kalkıştılar. Sivas yöresinde bulunan Vehip Paşa, aşiret reisleriyle temaslarını yeniden yoğunlaştırdı, onları kendi tarafına çekmeye çabaladı. Aynı günlerde Ordu merkezinde gözaltında tutulan Koçgirili Alişan ve Haydar Beyler serbest bırakıldıkları gibi, Ovacık aşiret reisleriyle birlikte Alişer de Suşehri'nde düzenlenen bir toplantıya davet edildi. Alişer, bu davete gitmeyi reddetti ve Ovacık yöresinden geçti.

Bu arada Kürdistan Teali Cemiyeti'nin de etkisiyle Koçgiri'de ulusal hareket güçlenmiş, bir ayaklanmanın koşulları hayli olgunlaşmıştı. Yörede bulunan Kürt aydınları ile bir kısım yurtsever aşiret reisleri bu yönde çalışmalarına hız kazandırmışlardı. Ne var ki Koçgiri'de yurtsever harekete öncülük edenler, Dersim'in sıkı dayanışması ve aktif desteği olmadan başarıya ulaşamıyacaklarının bilincindeydiler. Hatta, bunu bile yeterli görmüyor, öteki Kürtlerin desteğini sağlamak için de aynı şekilde çaba harcamak gerektiği noktasında birleşiyorlardı. Bunun bir parçası olarak da Refahiye Kaymakamlığına vekalet etmekte olan Alişan Bey, Ovacık'a gelmiş, oradan da bazı aşiret reislerini yanına aldıktan sonra Hozat'a geçmiş ve büyük bir toplantı düzenlemişti. Aşiret reisleri toplantıda Koçgiri'yi sonuna kadar destekleyeceklerine, ayaklanmaya katılacaklarına dair yemin etmiş ve alevi töresi gereği **kızıl elmayı** bölüşüp birlikte yemişlerdi.

Hozat'ta gerçekleştirilen toplantı sırasında yine aşağıdaki konular saptanmış ve en kısa sürede yanıtı verilmek üzere bir nota biçiminde Hozat Mutasarraflığına verilmişti:

"1.- Kürdistan muhtariyet idaresine muvafakat eden İstanbul Saltanat Hükümetinin bu baptaki kararını Mustafa Kemal hükümetinin de resmen kabul edip etmiyeceğinin açıklanması.

2.- Kürdistan muhtariyet idaresi hakkında Mustafa Kemal hükü

metinin görüş noktası ne olduğu hususunda Dersimlilere acele cevap verilmesi.

3.– Elaziz, Malatya, Sivas ve Erzincan mıntıkaları hapishanelerinde mevcut bütün kürt mevkufların hemen serbest bırakılması.

4.– Kürt çoğunluğu bulunan mıntıkalardan Türk hükümeti idare memurlarının çekilmesi.

5.– Koçgiri mıntıkasına gönderildiği haber alınan askeri müfrezelerin derhal geri alınması (15 Kasım 1336). (6)

Ankara yönetimi, söz konusu notada yer alan istemler konusunda net bir tutum takınmak yerine yine oyalama taktiği gütmeye başlamış; bu amaçla Elaziz'den Dersim'e bir **"İyi Niyet Heyeti"** göndermekten bile geri kalınmamıştı. Ne var ki bu çabalar Dersimlileri ikna etmeye yetmedi. Dersimliler gelen heyeti kovdukları gibi, Elaziz Vilayeti kanalıyla Ankara'ya aşağıdaki telgrafı çektiler.

"Elaziz Vilayeti Vasıtasıyla
Ankara Büyük Millet Meclisi Riyasetine

Sevr muahedesi mucibince Diyarbekir, Elaziz, Van ve Bitlis vilayetlerinde müstakil bir Kürdistan teşekkül etmesi lazım gelmiyor, binaenaleh bu teşkil edilmelidir. Aksi taktirde bu hakkı silah kuvvetiyle almaya mecbur kalacağımızı beyan eyleriz.

25 Teşrin Sani 1336 *İmza*
Garbi Dersim aşair rüesası"

Ankara hükümeti Dersimlilerin bu telgrafına da yazılı her hangi bir karşılık vermedi. Ancak, bir yandan ayaklanmanın eşiğinde bulunan Sivas yöresinde askeri yığınağı arttırırken, bir yandan da sözlü olarak Kürdistan meselesiyle ilgili "olumlu" görüşler belirtiyordu. Bu arada aşiretler arasındaki birliği bozmak ve onlardan bir bölümünü koparıp yanına çekmek hükümetin en önemli hedeflerinden biri olma özelliğini koruyordu. Gelişmeleri, yine o günkü olayları günü gününe izlemiş olan Baytar Nuri'nin kaleminden aktaralım:

"Programımız şu idi:

İlk önce Dersim'de Kürdistan istiklalı ilan edilecek, Hozat'ta Kürdistan bayrağı çekilecek, kürt milli kuvveti Erzincan, Elaziz ve Malatya istikametlerinden Sivas'a doğru hareket ederek Ankara hükümetinden resmen Kürdistan istiklalinin tanınmasını istiyecekti. Türkler bu isteği kabul edeceklerdi, çünkü isteğimiz silah kuvvetiyle desteklenmiş olacaktı.

İlk adımı başarıyla aldıktan sonra, bütün Kürdistan'ın bizimle işbirliği yapacağına şüphe yoktu, çünkü milli kurtuluş ve ecnebi boyunduruğunu kırıp atmak milli vakarı olan her kürdün emeli idi.

Bu programımızın tatbik sahasına konması için ilk baharı beklemek zaruri idi, halbuki Ankara hükümeti durumdan ve teşebbüslerimizden haberdar olduğundan, zahirde mahalli asayişi temin behanesiyle, Koçgiri etrafına askeri müfrezeler gönderdi. Bu müfrezelerin asıl işi harekâtı tarassud etmek olduğu anlaşılıyordu. Türkler bir taraftan bu askeri tedbirleri alıyor ve diğer taraftan yalan, hile ve desise yollarını da elden bırakmıyorlardı. **Meço** *ve* **Diyab** *ağaların Dersim mebusu olarak tayin edildiklerini, Kürdistan'ın her tarafından Ankara'ya mümessiller geldiğini, kürtlerin arzularına uygun kararlar verileceğini, hatta esasen Kürdistan isteğini kabulde hiç bir mahzur bulunmadığını, Elaziz valisi, Mustafa Kemal adına ilan ediyor ve bu ilanı bizzat Pertek ilçesi merkezine gelerek Dersim'li Meço ağaya bildiriyordu. Mutasarıf, bu gibi vaidlerle Meço ağayı aldatmış, Pertek'ten Elaziz'e ve oradan da Ankara'ya götürüp Mustafa Kemal ile görüştürmüştü.*

Meço'nun bu hareketini gören **Diyab** *ağa dahi, Ankara'nın kendine gösterdiği mehlaat ve payeye kapılarak, kürt milli harekâtına arkasını çevirmiş ve Mustafa Kemal'in tuzağına düşmüştü."*

Bu koşullarda başlayan Koçgiri ayaklanması, bilindiği gibi, Dersim'den beklenen ve önceden kararlıştırılan desteğin gelmemesi ve öteki bazı olumsuz koşullar nedeniyle başarıya ulaşamadı. Esasında Diyab Ağa, Meço Ağa, Kango Oğlu Ahmet Ramiz ve Binbaşı Hasan Hayri'nin Ankara ile uzlaşarak milletvekilliğini kabul etmeleri, Dersim'de derin bir bölünmeye neden olmuş, daha önce karar

laştırılan programı en az o dönem için uygulanamaz duruma getirmişti.

Cumhuriyet Döneminin Başlarında Dersim

Bu durumda Kürtlerin de büyük desteğiyle Ankara hükümeti savaştan zaferle çıktı ve Lozan Antlaşması imzalanarak yeni devlet kuruldu. Açıktır ki, Türkiye tarih sahnesine çözüme kavuşturulmamış koca bir Kürdistan sorununu devralarak adım atıyordu. Bakalım Cumhuriyet yönetimi, savaşın sürdüğü yıllarda ve Lozan görüşmeleri sırasında, sürekli olarak kardeş diye nitelendirdiği, kurulacak devlette Türklerle eşit koşullara sahip olacaklarını iddia ettiği Kürtlere nasıl bir yaklaşım gösterecek ve ulusal sorunun çözümü konusunda ne tür adımlar atacaktı?

Burada yeni devletin ulusal soruna yaklaşımı, o alandaki politikası üzerinde ayrıntılı olarak durmaya gerek yok. Ancak, şu kadarını söyleyelim ki, Türkiye Cumhuriyeti, ırkçı ve şoven temeller üzerinde kurulan ve Kürt halkı başta olmak üzere Türkler dışında kalan Arap, Laz, Çerkez gibi halklara en küçük bir ulusal ve demokratik hak tanımaya yanaşmayan bir politika izleme yoluna koyuldu. Bu politika, Kürt halkının varlığını tümüyle ortadan kaldırmayı hedef edinmişti ve buna bağlı olarak onun ve ülkesinin ismini kullanmaya bile yasak konuldu. Dünyada eşine kolay kolay rastlanmıyacak türden olan ırkçı – şoven ve assimilasyoncu uygulamalar, ister istemez karşıtını da doğurdu ve Kürt ayaklanmaları birbirilerini izlemeye başladı.

Dersim'e karşı izlenen politika da elbet bundan ayrı olarak düşünülemezdi. Devletin Dersim üzerine yürümesi, kendi deyişleriyle ona "hak ettiği cezayı vermesi" için, mutlaka isyan etmesi de gerekmiyordu. Bir ayaklanma meydana gelsin ya da gelmesin, Cumhuriyet yönetiminin genel olarak Kürdistan için öngördüğü uygulamalar, bu bölge için de geçerliydi. Nitekim daha 1926 yılında, yani Şeyh Sait önderliğindeki Kürt ulusal direnişi kırılır kırılmaz, bu konuda yeni adımlar atılmaya ve hazırlıklar yapılmaya başlanıyor.

"Cumhuriyetin ilanını takip eden senelerde özellikle Şeyh Sait ayaklanmasından sonra, diğer doğu illeri ile beraber Dersim de önemle dikkate alınmış ve kesin ıslahat esaslarının tesbiti için incelenmesine başlanmıştı" (8)

Devlet bu işe 1926 yılında Elazığ'da bulunan Mülkiye Müfettişleri ile Diyarbakır Valisi Ali Cemal'i görevli kılıyor. Söz konusu kişiler, bu amaçla Dersim'e kadar giderek incelemelerde bulunduktan sonar, raporlarını hazırlayıp İçişleri bakanlığına sunuyorlar.

Vali Ali Cemal, daha çok Dersimlilerin Kürt değil Türk olduklarını kanıtlama çabası içerisine giriyor ve bu yüzden de sertlik politikasına baş vurulmamasını öneriyor. Ali Cemal'in raporunda şu iki nokta dikkat çekicidir:

"Baskılar son bulur ve şuurlu bir şekilde hareket edilirse Dersimliler, Cumhuriyetin çok sadık ve fedakar hadimleri olabilirler..."

"Dersimliler öldürülmekten, göç ettirilmekten korkuyorlar. Şimdiye kadar gelen memurlar bu esassız kanaatları bertaraf edememişlerdir."

Buna karşılık Mülkiye Müfettişi Hamdi Bey, 2 Şubat 1926 tarihli raporunda şu görüşleri dile getirmektedir:

"Yaptığım temasların bende hasıl ettiği izlenime göre, Dersim gittikçe Kürtleşiyor ülküleşiyor ve dolayısıyle tehlike büyüyor..."

"Dersim Cumhuriyet Hükümeti için bir çıbandır. Bu çıban üzerine kesin bir ameliye yapmak ve elim ihtimalleri önlemek, memleket selameti bakımından mutlaka lazımdır."

"..Okul açmak, yol yapmak, refah sebeplerini sağlayacak fabrikalar kurmak, kendilerini meşgul etmeye yarayan çeşitli sanayi işleri sağlamak, özet olarak yurt sahibi yapmak veya uygarlaştırmak suretiyle ıslaha çalışmak hayalden başka bir şey değildir.

Cehaletin, geçim darlığının, iç ve dış aldatmaların, Kürtlük eğilimlerinin, son irtica hareketini tedibden doğan intikam hislerinin, dini ve içtimai devrimler vesilesi ile kara kuvvetlerin uyandırdığı kötü telkinlerin etkisi altında bulunan avam halk; reis, şeyh, bey ve ağanın esir ve oyuncağıdır. Şekavet, bunların kışkırtması ile olmaktadır...

Teenni ve idare – i maslahat politikası bir süre daha devam ederse gelecekte daha büyük karışıklık ve kaynaşmalar beklemek lazımdır.

Geçen yıl karalaştırılan ıslahat, bazı siyasi sebeplerle elverişli ve uygun bir zamana ertelenmişti. Bu siyasi düşüncelerin esası Musul meselesi idi ki, o da kesin bir sonuca bağlanmamış olduğuna göre, daha fazla geciktirilmeye tahammülü kalmayan Dersim meselesinin bir an önce halli, uygun bir ileri görüşlülük olur..."

Bir yıl sonra, yani 1927 yılında bu kez Kürt illeri

nin büyük bir bölümünü kapsayan ve bugünkü Olağanüstü Hal Bölge Valiliği uygulamasının babası sayılması gereken "Genel Müfettişlik" faaliyete geçirildi. Cumhuriyet Türkiyesi bu adımla yasal planda da Kürdistan'da tamamen ayrı bir yönetim biçimi oluşturuyordu. Genel Müfettişlik, tipik bir sömürge genel valiliğiydi. Görevi, devletçe saptanan hedeflere uygun olarak Kürt sorununun "çözümü" için gerekli çalışmaları yapmaktı.

"..Genel valilikler, nasıl ki sömürge ülkeyi metropolün kontrolü altında tutabilmek için politik, askeri, ekonomik ve kültürel her türlü önlemi almak yetkisine sahipler ve bütün bu çalışmaları koordineli bir tarzda yürütüyorlarsa, Umumi Müfettişliğin Kürdistan'da yaptıkları da böyle idi." (9)

Genel Müfettişlik kurulur kurulmaz Dersim'le bu kez doğrudan kendisi ilgilenmeye başladı. 1. Genel Müfettiş İbrahim Tali, Dersim civarına geziler düzenledi ve buna ilişkin olarak hazırladığı raporları kendisinden öncekiler gibi "üst makamlara" sundu. Yine bizzat İçişleri Bakanı Şükrü Kaya da bu dönemde, Dersim'e değlise bile yakın bölgelere aynı amaçlı ziyaretlerde bulundu.

Sonuçta Ankara tarafından benimsenen "çözüm" biçimi, Mülkiye Müfettişi Hamdi Bey'in önerileri doğrultusunda oldu. Devlet Kürdistan'ın tamamında olduğu gibi Dersim sorununun çözümü işini de esas olarak Genel Kurmay'a havale etmiş bulunuyordu.

"Keza; Genel Kurmay Başkanlığı da bu mesele üzerinde büyük bir ilgi ile durmuş ve muhtelif teşekküllerden aldığı raporları değerlendirmek sureti ile Dersim ıslahatının zaruri olduğu kanısına varmıştı.

Neticede; Desim'in ıslahı esasları tesbit edildi ve bu keyfiyet uzunca vadeli bir programa bağlandı." (10)

Dersim'i Islah Planı'nın Dışa Vuran Bazı Yansımaları:

Daha Şeyh Sait İsyanı günlerinden başlayarak devletçe Dersim'e yönelik olarak sürdürülen çalışmaları ana hatları itibariyle şu şekilde özetlemek mümkün: Devlet, en başta Dersimlilerin öteki Kürt kesimleriyle diyaloğunu koparmak ve böylece ulusal çabayı, bunun bir parçası olan direnişleri dar sınırlar içerisine hapsetmek istiyordu – ki bu, Kürdistan'ın her tarafı için geçerli bir politikaydı –. Bu nedenle de "Dersimli – Dersimli olmayan" aşiret çelişkilerinden yararlanmaya çalıştı. Ancak, bu konuda kullanılabilecek en etkili malzeme kuşku yok ki mezhep çelişkileriydi. Bu amaçla, devlet sistematik olarak dini inanç farklılıklarını istismar etti, mezhep çelişkilerini körükledi ve böylece farklı mezheplerden insanlarımızı birbirinden uzaklaştırdı, düşmanlıkları derinleştirdi.

Her düzeydeki devlet görevlileri, daha ilk günden başlayarak bir yandan alevilerin ve tabii ki bu arada Dersimlilerin Kürt olmadıklarına ilişkin propaganda yürütürlerken, bir yandan da Mustafa Kemal'in alevi olduğunu, onun tüm dünya alevilerini kurtarmak ve "Sünni tahakkümü" ne son vermek çabası içerisinde bulunduğunu ileri sürüyorlardı. Vali Ali Cemal'in bu amaçla aşiretler arasında güçlü bir propaganda örgütlediği, hatta bizzat Ovacık'taki Ziyaret'e kadar giderek "kutsal sudan" içip buna dair yeminler ettiği biliniyor.

Cumhuriyet yönetiminin, Dersim'i kalkındırmak, halkı rahata ve güvene kavuşturmak istediği de yaygın biçimde propaganda edilen konular arasındaydı.

Devlet, sadece mezhep çelişkisini kışkırtarak alevi ve sünni kürtleri birbirlerine düşürmeye çalışmakla yetinmiyor, aynı zamanda bizzat alevi Kürtleri çatıştırmak için de her türden yol ve yönteme başvuruyordu. Devleti yönetenler, ileride gerçekleştirmeyi düşündükleri "ıslahat hareketi"nin başarıya ulaşabilmesi için gerekli asgari koşullardan birinin Dersim'de birliği bozmak olduğunun bilincindeydiler. Dersim içten parçalanmadan onu "fethetmek" oldukça güçtü ve bu sağlansa bile maliyeti çok ağır olacaktı. Bu konuda da devletin imdadına yetişen, yine Kürt toplumunun fedoal yapısı, bitmek bilmeyen aşiret çatışmaları, kan davaları ve ağaların nüfuz mücadeleleriydi. Devlet, bu amaçla Kürt eğemen çevreleriyle öncelikle bir ittifak politikası güttü. Yöneticiler ağa ve aşiret reislerine sokuluyor, onlara çıkarlar sağlıyor ve böylece taraftar bulmaya çalışıyordu.

Hatta, aşiret reislerine çeşitli konularda güven vermek, onların devlete yakınlaşmasını sağlamamak üzere, Şeyh Sait ayaklanmasının hemen ardından Dersim aşiret reislerinden bir grup, Vali Ali Cemal'in çabaları sonucu Ankara'ya götürülmüş, İsmet İnönü ve Kâzım Karabekir dahil, devletin üst düzey yöneticileriyle görüştürülmüşlerdi. Tabii bütün bu dönem boyunca reislere büyük ilgi göstermekten, iltifat etmekten geri kalınmıyordu.

Ne var ki, tüm bunlar Ankara hükümeti için yeterli değildi. Devleti yönetenler, mümkün olduğu kadar çok sayıda reisle bu türde ilişkiler kurar ve onları belli ölçüde yumuşatırlarken, yanlarına çekemedikleri aşiretlere karşı da zor kullanmayı planlamaktaydılar. Ancak, girişi ecek askeri harekatlar bu durumda

olan aşiretlerin tamamını değil, içlerinden bazılarını hedefleyecek biçimde düşünülüyordu. Böylece, bir yandan askeri operasyonların genel olarak Dersim'e değil, "rahat durmayan" bazı aşiretlere karşı yapıldığı izlenimi uyandırılacak, bir yandan da Dersim peyderpey güçten düşürülmüş olacaktı.

Bu kezki ilk hedef, Batı Dersim'in güçlü aşiretlerinden Koçan (Qozu) idi. Yine saldırı, sırf askeri birlikler eliyle gerçekleştirilsin de istenmiyordu. Devlet, askeri birliklere ek olarak aşiretleri de Koçanlara karşı seferber etmek istiyordu. Gerek saldırı için uygun psikolojik ortam yaratmak ve gerekse diğer aşiretlerden milis gücü oluşturabilmek için, Vali Ali Cemal'in çabaları sonucu, Hozat'ta bazı aşiret reislerinin katılmalarıyla bir toplantı düzenlendi. Toplantı boyunca Kocan aşireti bol bol suçlandı, Dersim'deki tüm kötülüklerin kaynağı olarak gösterilmeye çalışıldı ve bu aşireti "ıslah etmenin" gereği üzerinde duruldu. Hozat toplantısı, Ali Cemal için bir başarı sayılabilirdi.

Hazırlıkların tamamlanması üzerine Hükümet 16 Eylül 1926 tarihinde Koçuşağı'nı "tedip" kararını aldı. Askeri harekatın uygulanması sorumluluğu Elazığ ve Havalisi Komutanı Albay Mustafa'ya (Muğlalı) verilmişti. İlk anda harekat için görevlendirilen birlikler şunlardı; 10.Alay, 19.Alay'ın 1 ve 3. Taburları, 11.Alay, 12.Alay'ın 2. ve 3. Taburları, 16.Alay'dan iki bölük ile üç dağ bataryası (daha sonra bu Alaya bağlı bir tabur da yedek kuvvet olarak bölgeye sevkedildi.)

Yine, gerek Kürt aşiretlerinden ve gerekse Ağın ve Çemişgezek yöresinde bulunan Türk köylülerinden oluşan büyük bir milis gücü de askeri birliklere paralel olarak çevrede mevzilendirilmişti. Türk köylülerinden oluşan milis güçleri, Koçuşağı aşiretinin yerleşim alanının batısını, Dersim Kürt aşiretlerinden oluşan kuvvetler ise doğu ve kuzeyini tutuyorlardı.

Harekat Komutanlığınca 1 Ekim 1926 günü yayınlanan emrin hemen girişinde;

"Şimdiye kadar melunca hareketlere devam eden, canavarlığın ve haydutluğun timsali olan Koçuşağı aşiretinin tedip ve tenkiline kesin surette karar verilmiştir." deniliyordu.

Gelişmelerden günü gününe haberdar olan Koçan aşireti, ilk iş olarak mümkün olduğu kadar çok miktarda silah ve cephane tedarik etme yolunu tuttu. Bu arada komşu aşiretlerden bir bölümüyle de anlaşarak, köylerinin büyük bir kesimini boşalttı, yaşlıları, kadınları, çocukları, hayvanları ve zorunlu yiyecek ve öteki eşyalarını onların yanına yolladı. Karşı karşıya bulundukları tehlikenin büyüklüğüne karşın, aşirette moral bozukluğu yoktu. Yediden yetmişe herkes savaşmaya hazırdı.

Diğer taraftan, daha çatışmalar başlamadan önce hükümet kuvvetlerine yardımcı olmayı kabul etmiş olan aşiretler arasında farklı görüşler ortaya çıktı. Sonuçta bunların bir bölümü Qozu aşiretine karşı savaşıyor görünseler bile tarafsız kalmaya, hatta gizlice onlara yardımcı olmaya karar verdi. Vali Ali Cemal ile Ovacık'taki Munzur gözesinde yapılan toplantıdan sonra Kasımoğlu Munzur, durumu kendi aralarında değerlendirmek üzere 24 saat süre istemişti. Orada bulunan aşiret reisleri, Koçan aşiretinin yenilgiye uğratılıp dağıtılmasından sonra sıranın kendilerine geleceğini bildiklerinden durumlarını daha da netleştirdiler. Görünürde hükümet kuvvetleriyle birlikte olacak, fakat el altından Koçanlıları destekleyeceklerdi.

Çatışmalar başladığı zaman birlik komutanlarının beklentisi kısa süreli kesin bir başarıydı. Ne var ki evdeki hesabın çarşıya uymadığı da çok geçmeden anlaşıldı. Komşu Şemkan ve Resikan aşiretleriyle (her iki aşiret Koçanlılarla akraba sayılıyor) sıkı bir dayanışma içerisinde bulunan Koçan aşireti inanılmaz ölçüde başarılı bir savaş yürütmekteydi. Ovacık cephesinde sözde Koçuşağı'na karşı savaşan ve Baytar Nuri'nin de bizzat içerisinde bulunduğu Kürt kuvvetlerinin yardımcı olmaları, bol miktarda silah ve cephane iletmeleri de işlerini kolaylaştırıyordu; "Ovacık aşiretleri, Koçanlılar ile mükemmel irtibat temin etmişlerdi. Onlar bizden cephane istiyordu, biz bunun teminini mukaddes bir borç biliyorduk" sözleriyle bu durumu açıklığa kavuşturuyor Baytar Nuri.

Ancak her şeye rağmen Koçanlılar, yüz yüze bulundukları tehlikenin büyüklüğünün de farkındaydılar. Bunun üzerine aşiret reisi Seit Han, Seit Rıza ile görüşmelerde bulunarak yardım talebini iletti. Seit Rıza, dayanışmada bulunacağına dair söz verdi ve halen bir kesimi askeri birliklerle birlikte hareket etmekte olan Dersim aşiretlerine haber gönderdi ve Koçanlılara karşı savaşmaktan vazgeçmelerini istedi. Seit Rıza'nın bu tavrı, zaten savaşmakta isteksiz olan Dersimli aşiret kuvvetlerinin faaliyetlerini iyice gevşetmelerine neden olduğu gibi, Koçanlılara yapılan yardımların da artmasına yaradı.

Zamanla askeri birlikler, daha önce boşaltılmış olan Amutka ve öteki bazı köylere girdiler. Her şeye rağmen, yani tehlikeyi göze alarak köylerini terketmemiş olan az sayıdaki köylülerin bir bölümü kurşu

na dizilirken, bir bölümü de sürgüne yollanmak üzere alınıp götürüldü. Bu ise direnmekten başka çıkış yolu olmadığının daha açık olarak göz önüne serilmesine neden oldu. Aynı günlerde Koçan kuvvetleri misilleme olmak üzere, Amutka'da bulunan bölüğe karşı bir gece baskını düzenleyerek onu tümüyle yokettiler.

Beklenen başarının elde edilememesi, askeri birliklerin ağır kayıplara uğramaları Cephe Komutanı ile Vali Ali Cemal'in arasının iyice açılmasına neden oldu. Komutan, Koçan aşiretine karşı savaşmak üzere söz vermiş olan Dersimlilere güven duymadığını kesin bir dille ifade ediyor, buna karşılık Ali Cemal, belli tereddütleri bulunsa bile güvensizliği o ölçülere vardırmıyor; ona karşı çıkıyordu.

Kasım ayı ortalarına gelindiğinde harekat bölgesinde kış mevsimi gelmiş sayılırdı. Havalar oldukça soğumuştu artık. Özellikle de Erzincan'dan gelmiş olan Kuzey kesimdeki askeri birliklerin irtibatının kesilmesi yüzünden yiyecek sıkıntısı had safhaya varmış, soğuktan korunma gereksinimi önplana çıkmış ve asker arasında disiplinsizlik olayları oldukça artmıştı. Bir çoğu köylülere ellerindeki cephaneyi veriyor, karşılığında ekmek, et ve bazı giyecek eşyaları satın alıyordu.

Bu koşullarda harekata devam etmenin bir yarar sağlamıyacağı, tersine kış mevsiminin gelip kapıya dayanmasıyla daha büyük kayıplara uğranılacağı düşünüldüğünden birlikler geri çekilmeye başladılar. Ancak bundan önce, Havali Komutanlığı 28 Kasım 1926 günü son bir emir yayınladı ve arama-tarama harekatına devam edilmesi istemini şu cümlelerle dile getirdi:

> *"28 kasım 1926'da, yapılan tedibatın sonunu almayı düşünen Havali Komutanlığı, geniş çapta bir temizleme ameliyesi için 28 kasım 1926'da Cephe Komutanlarına verdiği emirde;*
>
> *"Öteden beri Dersim'in yenik olmayan aşireti ve milli kahramanları adını taşıyan Koçuşağı haydutlarının son sığınağı olan Kılabuz deresini temizleme ameliyesinin son bulduğu, saat 17.30'da Kuzey Cephesi Komutanlığından bildirilmektedir.*
>
> *Aziz vatanımızın bağrında adeta kangren haline gelmiş bir çıbandan başka bir şey olmayan bu canavar grubunun yok edilmeleri hususunda Cephe ve Bölge ve Komutanları başta olmak üzere tekmil arkadaşlarıma katlandıkları güçlük ve sarf ettikleri mesai nedeni ile bütün kalbimle teşekkür eder,...*
>
> *Bundan ötürü halen işgal etmekte oldukları mevzileri terk etmeden önce son ve fakat önemli bir görev yüklenmek gerekmektedir." (11)*

Koçan aşiretine karşı girişlen askeri harekat sona ererken, Kuzey Cephesinde bulunan ve 10,13 ve 11. alaylardan oluşan birliklerin kayıpları ile ilgili olarak Genel Kurmay kayıtlarında, "bir subay, 31 er şehit, bir subay, 53 er yaralı verilmiş, ayrıca 10 er de kaybolmuş..." belirlemesi var. Burada harekatın tamamı hakkında değil de sırf kuzey cephesine ait rakamların verilmesi dikkat çekicidir. Oysa Koçanlılar asıl olarak cephenin Güney ve Batı kesimine yüklenmiş, birlikler asıl büyük kayıplarını orada vermişlerdi. Koçan aşiretinin kayıplarına ilişkin olarak yine aynı kaynakta yer alan cümle ise şöyle; "...buna karşılık asilere hayli zaiyat verdirilmiş ve 1084 küçük baş, 342 büyük baş hayvan *ganimet* alınmıştır (İtalik bize ait)."

Resmi kaynaklarda Koçan aşiretine karşı girişilen harekatın başarıyla sonuçlandığı belirtiliyorsa da bu, gerçeği ifade etmekten uzaktır. Her şeyden önce cephede fiilen savaşan aşiret güçlerinin kayıpları son derece azdı. Daha önce de belirtildiği gibi kadın, çocuk ve yaşlıların büyük çoğunluğu komşu aşiretler arasına gidip yerleştiklerinden askerle yüzyüze gelmemişlerdi. Dolayısıyla silahsız olan kesimden de yaşamını yitirenlerin sayısı oldukça düşüktü. Ancak, bazı köylerde evler ateşe verilmiş, eşyalar ya yakılmış, ya başka türlü tahrip edilmiş, ya da el konulmuştu. "Ganimet" olarak ele geçirilen hayvan sayısı ise yukarıda zaten belirtiliyor.

Birliklerin çekilmelerinden sonra Koçanlılar yeniden köylerine döndüler, evlerini onarıp kendi topraklarında yaşamlarını sürdürmeye devam ettiler. 12 Eylül faşizmi döneminde, Dersim'de estirilen yoğunbaskı ve terörden Koçan köylerinin en fazla etkilenen yerlerden biri olmasında, geçmişten kaynaklanan kin ve intikam duygusunun da pay sahibi olduğunu söylemek yanlış olmasa gerek.

Koçan aşiretine karşı gerçekleştirilen askeri saldırı başarısızlıkla sonuçlanmış, ancak devlet politik faaliyetlerine ara vermiş değildi. "Uzun vadeli plana" uygun olarak çalışmalara devam ediliyordu.

Bu arada, bizzat 1. Genel Müfettiş İbrahim Tali Dersim'e kadar gelerek hükümetin Dersim'i "kalkındırma" planları üzerinde durmuş, aşiret reisleriyle sertleşmiş bulunan ilişkileri yumuşatma çabasına

girişmişti. Ne var ki, tüm bu vaadlere rağmen devletin Kürt politikasında en ufak bir değişiklik göze çarpmıyor; yetkililer okullar açılacağından, hastaneler kurulacağından vs. bahsediyorlardı ama bu konuda bir tek adım bile atılmıyordu. Okul açmak şöyle dursun, Osmanlı döneminden beri mahalli olanaklarla yer yer açılmış bulunan bir kısım köylerdeki okullar da "Tevhid - i Tedrisat" (Eğitimde Birlik) yasasının çıkarılmasından sonra kapatılmıştı. Kürtlerin, "okullarda Kürtçe eğitim yapılması" istemlerini ise yetkililer duymak bile istemiyorlardı.

Yine Kürdistan'ın öteki yörelerindeki baskılar da had safhadaydı ki bu, Dersimlilerin dikkatinden kaçmıyordu. Her gün çok sayıda Kürt, kafileler halinde Elazığ ve Erzurum - Trabzon hattı üzerinden Batıya sürgün edilmekte, çok sayıda kişi ise zındanlara tıkılmaktaydı. İdamların, öteki yöntemlerle katliamların arkası gelmiyordu. Dersim kürtleri, bütün bu olayları yakından izledikçe de ellerine fırsat geçer geçmez devleti yönetenlerin, kendilerine karşı nasıl davaranacağını daha iyi anlıyorlardı.

Dersimle devlet ilişkilerinde her hangi bir yumuşamanın görülmemesi üzerine, Genel Müfettiş İbrahim Tali, görüşmelerde bulunmak üzere bu kez Seit Rıza'yı Diyarbakır'a davet etti. Seit Rıza, Baytar Nuri ile birlikte onunla görüşmeye gitti. Genel Müfettiş, bu görüşme sırasında yarı tehditvari bir tarzda devlete itaat edilmesini istemişti. Dersimlilerden istenenler; silahlarını teslim etmeleri, düzenli vergi ödemeleri, askerlik yapmaları, Koçgiri ayaklanmasının ardından Dersim'e geçen Kürtleri teslim etmeleri, karakol ve kışla yapılmasına ses çıkarmayıp yardımcı olmaları vs. idi. Oysa o günkü koşullarda onların bu tür istemleri kabullenmeleri ve uymaları olanaksızdı. Dersimliler, bunun kendileri için bir ölüm fermanı anlamına geldiğinden kuşku duymuyorlardı. Dolayısıyla da bütün bu girişimlerden bir sonuç çıkmıyordu.

Aradan bir süre geçince, İbrahim Tali bu kez Baytar Nuri'ye haber göndererek onu Diyarbakır'a davet etmiş ve kendisiyle tekrar görüşmüştü. Bu sırada Genel Müfettişlik İstihbarat Dairesi tarafından hazırlanmış bulunan bir dosyayı okutmayı da ihmal etmemişti. Dosyada Dersim ve yöresindeki faaliyetlerle ilgili bilgiler yer alıyordu. Ancak bu bilgilerin önemli bir bölümünün doğru olmadığı da hemen ilk anda göze çarpmaktaydı. Baytar Nuri bunu üzerine Dersim'e geri geldi ve doğruca Seit Rıza'ya gidip gelişmeler hakkında bilgi verdi. Alişér'in de katılmasıyla yapılan toplantılarda ortada bir tertip bulunduğu sonucuna varıldı ve durumun öteki aşiret reisleriyle değerlendirilmesinin yararlı olacağı görüşünde birleşildi.

Buna ilişkin değerlendirme toplantısı ise Ferhadan aşiret reisi Cemşit ağanın evinde gerçekleştirildi. Toplantıda, devletin Dersim'e karşı yeni bir askeri saldırı düzenlemek niyetinde olduğu ve bunun için de bahaneler aradığı sonucuna varılarak bir delegasyonun Diyarbakır'a gönderilmesi kararlaştırıldı. Bu arada Kürtlerin ulusal taleplerinden vazgeçmeme ve bu amaçla aşiretler arasında propaganda çalışmalarına hız kazandırma, muhtemel bir saldırıya karşı koyabilmek için silah ve cephane temin etme gibi konular üzerinde de konuşulup anlaşmaya varıldı. Bütün bu çalışmaların koordinasyonu işi, Seit Rıza'nın oğlu Bra (Baba) İbrahim'e verildi.

Diyarbakır'a delegasyon gönderilmesinin kararlaştırılmasının ardından, Baytar Nuri tarafından müfettiş İbrahim Tali'ye Hozat'tan şu telgraf çekildi.

Diyarbakır Birinci Umumi Müfettiş
İbrahim Tali Beye

Dersim hakkında vaki ihbaratın red ve tekzibi maksadıyla teşekkül eden heyet huzur devletinize müntehii hareket bulunduğunu Dersim aşiretleri namına arz eylerim efendim. 6 Mais 1929

Baytar NURİ

Sürecek

KAYNAKLAR:

1- Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924 - 1938) G. Kurmay Başk. Yay. s.374
2- Aynı yayın, s.273
3- Aynı yayın, s.373
4- Baytar Nuri, Kürdistan Tarihinde Dersim, KOMKAR Yayınları, s.112 - 113
5- Baytar Nuri, aynı eser s.115
6- Baytar Nuri, aynı eser s.128 - 129
7- Baytar Nuri, aynı eser s.130 - 131
8- Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar, s.376
9- A. Taş, Türkiye Kürdistanı Ekonomik ve Sosyal Yapı, Ö. Yolu Y. s.33
10- T. Cumhuriyetinde Ayaklanmalar, s.373
11- T. Cumhuriyetinde Ayaklanmalar, s.190

NEW YORK BAROSU'NUN RAPORU "TÜRKİYE'DE HUKUK SİSTEMİNİN BİR YANSIMASI: İŞKENCE"

• Hışyar

New York Barolar Birliği, 8 Aralık 1989 günü **"Türkiye'de Hukuk Sisteminin Bir Yansıması: İşkence"** adlı 105 sayfadan oluşan insan hakları raporu yayımladı.

Rapor, New York Barolar Birliği'ne bağlı bir organ olarak çalışma yapan **"Uluslararası İnsan Hakları Komitesi"**nden Robin L. Dahlberg, Christopher Keith Hall, Rhoda H. Karpatkin ve Jessica A. Newwirth tarafından hazırlanmış.

1870 yılında kurulan New York Barolar Birliği'nin 18 bin üyesi bulunmaktadır. Baro, hem ABD'de hem de ABD dışında insan haklarının ihlallerine yönelik özverili çalışma yapan bir geçmişe sahip. 1974'ten beri çeşitli ülkelere — örneğin Kuzey İrlanda, Şili, Malezya, Singapur ve Kenya— incelemelerde bulunmak üzere delegasyonlar göndermiş.

28 Mayıs-8 Haziran 1989 tarihleri arasında Ankara, Diyarbakır ve İstanbul'u ziyaret eden delegasyon,

aralarında ABD ve Türkiye hükümetlerinin resmi temsilcileri, emniyet müdürleri, askeri-sivil savcı ve hakimler, Olağanüstü Hal Bölge Vali Yardımcısı, milletvekilleri, avukatlar, baro başkanları, eski politik tutuklular ve insan hakları savunucularının da bulunduğu yüzden fazla kişi ile görüşmelerde bulunmuş, aynı zamanda politik mahkemelere de katılmış, yüzlerce sayfadan oluşan mahkeme tutanaklarını in-

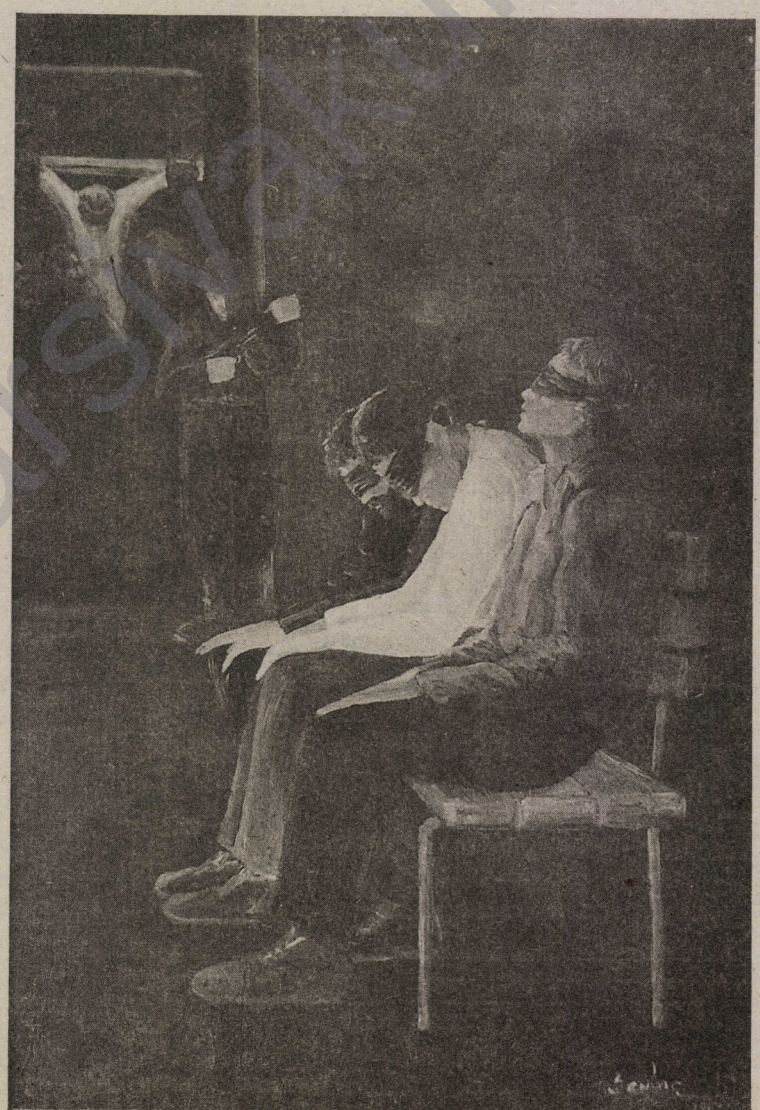

www.arsivakfi.org

celeme fırsatını elde etmiş. Delegasyon, tüm bu çabaların sonucunda sözkonusu raporu hazırlamış.

Raporun sonunda, delegasyonun görüştüğü tüm kişilerin adları ve görüşme tarihleri, görüşme istemlerini ilk önce kabul edip de, sonradan görüşmeyen Türk hükümet yetkililerinin adları (örneğin: İçişleri Bakanı Aksu, DGM Hakimlerinden Ülkü Coşkun, Dişişleri Bakanı M. Yılmaz, Kenan Evren, dönemin Başbakanı Turgut Özal vd.) içeren bir liste de yer alıyor. Raporun en can alıcı yanı da tüm savların kanıtları ile birlikte sunulması, yapılması gerekenlerin belirtilmesi ve konuya ilişkin bir dizi kaynakçayı kapsaması. Rapor bu yönüyle de, önemli bir kaynak niteliğinde.

Gerçekten de rapor salt Amerikan ve Türkiye kamuoyunda değil, aynı zamanda dünya kamuoyunda da geniş yankı uyandırdı.

"Türkiye'de İşkence Yaygındır"

Beş büyük ana başlık ve sayısız ara başlıklardan oluşan raporda şu sonuca varılıyor:

"Delegasyonumuz, Türkiye'nin Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Konvansiyonu'nu imzalamasına ve Türk kanunlarına göre işkencenin yasaklanmış olmasına karşın, Türk karakollarında yaygın biçimde işkencenin uygulanmakta olduğunu ve Türk hukuk sisteminin bunun karşısında gereken önlemi almadığını;

"Delegasyonumuz, aynı zamanda ABD yönetiminin her yıl Türkiye'ye ilişkin olarak yayınladığı 'İnsan Hakları Raporu'nun da gerçekleri yansıtmadığı görüşündedir. ABD Yönetimi ve ABD Türkiye Büyükelçiliği, Amerikan Kongresi'nin işkenceye karşı alınan kararlarını açıkça çiğnemiştir. Çünkü onlar da, işkencelere karşı alınması gereken tavrı almamışlardır."

Raporda emniyette yaygın biçimde uygulanan işkenceden Türk hükümeti sorumlu tutuluyor, uluslararası antlaşmalarla güvence altına alınan insan haklarının çiğnenmesinde onun da suç ortağı olduğu vurgulanıyor ve şöyle deniyor:

"Kongre, Dış Destek Kanunu'nun (Foreign Assistence Act) 502B şıkkını işleterek, yönetimden Türkiye'de insan haklarına ilişkin elde edilebilinecek tüm bilgilerin kendilerine iletmesini, Türkiye'nin insan haklarına saygılı davranması yolunda attığı adımları açıklamasını, insan haklarının pervasızca çiğnendiği bu dönemde, Türkiye'yi desteklemek için olağanüstü bir durumun olmadığını ve bundan hareketle Türkiye'ye güvenliğinden ötürü destek vermenin zorunluluk olmadığını istemelidir."

Türkiye'de hükümetin işkence olduğunu yadsımasına karşın, delegasyonun şu belirlemsi raporda yer alıyor:

"Emniyetteki 15 günlük gözaltı süresinde (Bu süre Olağanüstü Hal Bölge Valiliği'nin olduğu sekiz Güneydoğu ilinde 30 gündür) tutuklu olan kişi, savcı önüne çıkartılıncaya kadar yoğun işkence görmektedir."

Raporda, gözaltı süresince kişilerin yakınları ve avukatları ile görüştürülmediklerine dikkat çekilerek, bunun, "Gözaltı süresinin işkencecileri dışardaki insanların denetiminden, ve yaptıklarının kanıtlanmasından koruduğu" belirtiliyor.

Daha sonraki bölümlerde ise, işkence yöntemleri sıralanıyor ve işkence görenlerin anlatımlarına yer veriliyor.

Raporda işkence sonrası serbest bırakılan kişinin şikayet hakkının bulunmasına rağmen, bunun çok zor olduğu belirtilerek şöyle deniyor:

"Ya gözaltı süresinde işkence yeri iyleşmiştir —böyle olunca da bunun tespiti zordur— veya doktor işkence gördüğüne dair rapor vermemektedir. Resmi makamlar da, bunu gerekçe göstererek dava açmaya ihtiyaç bile duymamaktadır. İşkence konusunda ısrarlı olan kişi ile avukatı da bu kez inanılması güç baskı ve zorluklara hedef olmaktadır. Türk mahkemeleri BM-İşkenceye Karşı Konvansiyonu'nun 15. maddesine rağmen, işkence altında alınan ifadeleri kanıt olarak kullanıyorlar."

Raporda ayrıca işkence davalarının açıldığı durumlarda ise, mahkemelerin uzun sürmesi ve hakimlerin işkenceci kişiyi aklamak için tüm yol ve yöntemleri denedikleri de belirtiliyor.

Sonuç bölümünde; Türkiye'nin, altında kendisinin de imzasının bulunduğu BM İşkenceye Karşı Konvansiyonu'nun yükümlülüklerini yerine getirmekten uzak olduğu saptanıyor.

Görünen o ki, işkence daha gündemde kalacak. Türkiye'de insan haklarını pervasızca çiğneyen bir devlet olarak uluslararası örgütlerin gündeminde kalmaya devam edecek. Bunu değiştirmek, gelecek özgür günler için mücadele eden insanlarımızın, halklarımızın görevidir. Bu mücadelede namuslu insan hakları savunucularının desteği de önemlidir.

□□

"BİZ ÖZGÜRLÜĞE KAVUŞMAK İSTİYORUZ"

Bugüne kadar, Irak'tan gelen, Diyarbakır, Mardin ve Muş'ta kamplarda yaşayan Kürt mültecilerin sorunları çeşitli yönleriyle incelendi, röportajlar yapıldı ve yayımlandı. Bu sayımızda da RONA AZAD'ın değişik yaş grubundan "kadınlarımızla" (14,22,23,26,30,33) yaptığı farklı bir söyleşiyi yayımlıyoruz. Söyleşide katılanların isimleri yerine yaşları kullanıldı.

DENG

★ *R.AZAD – İsterseniz önce nerede doğduğunuzu ve öğrenim durumunuzu öğrenmekle başlıyalım.*

(23) - Bamerni kasabasında doğduk. Kasabamızın üç medresesi vardı. İlk öğrenimimi burda gördüm. Daha sonra öğrenimimi sürdürmek için şehire gittim. Liseyi bitirmeme bir ay kala okuldan ayrılmak zorunda kaldım. Kardeşlerimin peşmerge olması benim okumamı engelliyordu. Çünkü hükümet görevlileri kardeşlerimin yerini söylemem için bana baskı yapıyordu. Onların yerini söylemem halinde kardeşlerim yakalanıp, öldürülecekti. Okuma-yazma bilmem bile benim için bir yere kadar yeterliydi.

★ *R.AZAD – Peki ya sizler?*

(26) - 12 yıl okudum, aynı yerde doğdum.

(14) - 4 yıl okudum.

(30) - Okuma yazma bilmiyorum.

(22) - Okuma yazma bilmiyorum.

(14) - Ben de bilmiyorum.

★ *R.AZAD – Geçiminizi nasıl sağlıyordunuz?*

(23) - Verimli topraklarımız ve hayvanlarımız vardı. Geçimimizi bu yolla sağlıyorduk. Çok az oranda da olsa hükümet dairelerinde çalışan insanlarımız vardı. Büyük ve geniş odalı evlerimiz, büyük ahırları

mız vardı.

★ *R.AZAD – Kadınların üretimdeki rolü neydi?*

(30) - Biz işlerimizi hep beraber yapardık. Kadın, erkek, çocuk ayrımı yapmaksızın herkes üretime katılırdı. Bunun yanında kadın ev işlerinden, çocuk bakımından da sorumluydu. Ancak okuyan kadınlarımız toplumsal ilişkilerde çok daha rahattı.

★ *R.AZAD – Peki çocuklarınızın eğitimi nasıl oluyordu?*

(23) - Çocuklarımızı okula gönderemiyorduk. Çünkü; hükümet yetkilileri bize, "eğer çocuklarınız hükümet yararına çalışacaklarsa okula kabul ederiz, fakat, Kürdistan adına çalışacaklarsa okumalarına izin vermeyeceğiz." diyorlardı. Eşlerimiz de genelde peşmerge olduklarından çocuklarımızı okutma imkanına sahip değildik.

(30, (23), (33) - Bu üç yaş grubundan kadınlarımız bize aynı anda şunu söylüyorlar:

Biz bu nedenle çocuklarımıza okuma yazma öğretmek için yeni yöntemler bulmaya çalıştık. Uçaklardan, bombalardan, askerlerden dolayı da tasarladığımız bu yöntemleri gündüz yapamıyorduk. Geceleri de pencereleri battaniyelerle kapatarak çocuklarımıza eğitim veriyorduk. Bunun yanında köylerimizde elektirik olmadığından dersler lamba ışığı altında yapılıyordu.

Burada uçaklardan sözederken şunları da ekleyelim; saldırı anında canımızı korumak için evlerimizin altında sığınaklar yapmıştık. Kimileri de mağaralara sığınıyorlardı. Yaptığımız sığınaklar su ve pislik ile dolu olmasına karşın orada 7-8 saat kaldığımız da olmuştur.

★ *R.AZAD – Kızlarınızı okutuyor muydunuz?*

(33) - Benim 7 çocuğum var. Bir kızım 11 yıl, biri 7 yıl, bir diğeri de 3 yıl okudu.

(23) - Bizim için eğitim–öğretimde kız–erkek ayrımı yoktur.

(30) - Biz köylerimizde sürekli kalamıyorduk. Saldırı anında köylerimizi terketmek zorunda kaldığımızdan, çocuklarımıza devamlı bir eğitim veremiyorduk.

★ *R.AZAD – Bulunduğunuz yerde sağlık kuruluşları var mıydı ve bu sağlık kuruluşlarının sizlere verdikleri hizmetleri açıklar mısınız?*

(23) - Evet, Kürdistan'da hastanelerimiz vardı. Ancak bunlar, hem sayı hem de personel bakımından yetersizdi. Bu hastanelerde peşmergelere bakılmıyordu. Personeller arasında az sayıda da olsa Kürtler bulunurdu. Bunlar da sıkı bir gizlilik içerisinde peşmergelere yardım ediyorlardı. Devlet hastanelerinde çalışan bu insanlar aynı zamanda mücadeleye destek veriyorlardı. Şöyle ki; peşmergelerin ilaç ihtiyacının bir kısmını bunlar, bir kısmını da biz çalarak karşılıyorduk.

★ *R.AZAD – İlaçları nasıl çalıyordunuz, bize biraz bundan söz eder misiniz?*

(30) - Biz hükümet görevlilerine, hükümet adına çalıştığımızı söyleyip, ilaçları ancak böyle elde edebiliyorduk.

(23) - Kimi zaman da bu yolu denemeden direkt olarak ilaçları üzerimizde saklıyarak çaldığımız da olmuştur. Bu ilaçları bir arkadaşımızın evine bırakıyor, oradan da başka arkadaşlar yoluyla peşmergelere ulaştırılıyordu. Ancak tüm bunları gizlilik içinde yapıyorduk.

(30) - Benim başımdan geçen bir olayı size anlatayım; evlenme çağında bir oğlum vardı, cepheden geldiğinde çok kötü durumdaydı. Ve tifo olmuştu; öyle ki ayakta kalacak durumda değildi. Bunun yanında da beslenme yetersizliğinden dolayı durumu gittikçe ağırlaşıyordu. Onu şehire götürmek için iki ağaç arasına gerdiğimiz battaniyenin üzerine yatırdık ve hayvana taşıtarak gece yola koyulduk. Ancak gittiğimiz ilk iki ev oğlumun peşmerge ve kaçak oluşu nedeniyle bizi kabul etmediler. Üçüncü ev ise amcamızın oğlunun eviydi. Burada aynı sorunlarla karşılaşınca bizi sabaha kadar idare etmelerini söyledim. Onlar da her an gizli polisin teftişe gelebileceğini ve başlarının belaya girebileceğini söylediler. Onlara bir daha durumu izah edip kalmamızı rica ettim. Gece gizlice kalkıp, Dıhok'a gittim. Orada kardeşimle görüştüm, o da bana "çocuğun durumunun ağır olduğunu ve boşuna getirdiğimi" söyledi. Bu kardeşim de hastanede çalışmasına rağmen peşmergelere yardım ediyordu. Ve bizi Kürt bir doktora götürdü. Doktor bize "çocuğun durumunun hastahanelik olmadığını, bu sebeple götürmemizi ve disiplinli bir diyet uygulamamızı" önerdi.

(23) - Dıhok'taki doktorların çoğu Kürttü ve bize oldukça yardımcı oluyorlardı.

★ *R.AZAD – Kadınlarınıza doğum yaptıkları sırada kimler yardımcı oluyordu ve bunların mesleki eğitim düzeyi neydi?*

(30) - Yardım eden ebelerimiz vardı. Ancak bunlar mesleki eğitim görmemiş, bizlerden biriydiler.

(33) - Oldukça tecrübeli kadınlarımız bize yardımcı oluyordu.

★ *R.AZAD – Herbirinizin kaç çocuğu var?*

(30) - 5 erkek, 4 kız çocuğum var.

★ *R.AZAD – 9 çocuğun bakımı zor değil mi?*

(30) - Bizde bir çocuk öldüğünde yerini bir diğeri alabilmeli. Kürt halkının özgür olabilmesi ve ezilmemesi için daha fazla savaşan insana ihtiyacımız var. Bunun için 10 oğlumun olmasını isterim.

★ *R.AZAD – Erkek çocuk olmasının farklı bir yanı var mı? Kız çocuklar için ne düşünüyorsunuz?*

(30) - Hayır hiçbir farklı yanı yok. İkisinin de olması gerekiyor. Çünkü kız ile erkek birbirlerine yaşam veriyorlar. Ve yaşam bunların birlikteliğiyle şekillenir.

(26) - Kadın olmadan erkek, erkek olmadan kadın olmaz. Bunlar bir bütünlük içindedirler. Benim şu an bir kızım var, bir de oğlumun olmasını isterim.

(23) - Ben yeni evliyim.

(33) - Bir kızım var.

(22) - Bir oğlum var.

(14) - Ben de yeni evliyim.

★ *R.AZAD – Irak Kürdistanı'ndayken kızlarınız kaç yaşında evleniyordu?*

(30) - 18-20 yaşlarında.

(23) - Özellikle okuyan kızlarımız eğitimini bitirmeden evliliği düşünmüyorlar. Örneğin, ben orada olsaydım eğitimimi sürdürecektim. Ancak buradaki koşulların dayatmasıyla kızlarımızı erken evlendiriyoruz.

★ *R.AZAD – Bu koşulları bize açıklar mısın?*

(23) - Bizim Türkiye'deki yaşamımız garanti altında değil. Bizi her an Irak hükümetine teslim edebilirler. Türkiye'de olduğu gibi başka bir ülkeye gittiğimizde de aynı durumla karşılaşabiliriz. Yani, onlar da bizi teslim edebilirler. Teslim edilen insanlarımızdan erkekler öldürülüp, özellikle bekâr olan kızlarımıza el konuluyor. Ve akla gelmeyecek uygulamalar bu kızlarımıza yapılıyor. Bu durumdan evli ve gözlerine kestirdikleri güzel kadınlarımız da nasibini alıyor. Yaşlı kadınlarımız da öldürülüyor.

★ *R.AZAD – Şu anda yanınızda bulunan 14 yaşında ve 9 aylık evli arkadaşınızın evlenme nedeni bu mudur?*

(23) - Evet.

★ *R.AZAD – Kızlar evlenirken kendi kararları dikkate alınıyor mu?*

(23) - Kızın hiç bir söz hakkı yok, anne-baba "evet" dedikten sonra kız da bunları kabul etmek zorundadır.

★ *R.AZAD – Kızın bu durumu kabul etmemesi halinde ne olur?*

(23) - Aile kızına karşı tavır alır.

★ *R.AZAD – Annenin bu karardaki rolü ne düzeyde?*

(23) - Baba ağırlığını koyar ve sonuç onun istemi doğrultusunda olur.

★ *R.AZAD – Kadınların siyasi hareketlerle olan ilişkileri ne düzeyde ve karşılaştıkları engeller nelerdir?*

(23) - Kadınlar da erkeklerle birlikte parti için de yer almalıdır. Kürt halkının kurtuluşu için kadın erkek birlikte mücadele etmelidir. Irak'ta savaş döneminde de kadınlarımız aktif olarak her alanda görev almışlardır. Örneğin: Nahide Abdülselam (Ozan Nuri Şaruşi'nin eşi) 1953 yılından 1964 yılına kadar KDP içinde kadın komitesinin öncülüğünü yaptı. Diğer bir önder kadınımız da KDP içinde yer alan Hayriye'dir.

Kadınlarımızın siyasi hayata etkin olarak katılmayışının 3 temel nedeni vardır.

1- Kadınlar arasında okuma-yazma oranının azlığı,

2- Anne-baba güdümünde olmaları,

3- İslami değerlerin etkisini ağır bir şekilde ortaya koyması ve kadınlarımızın aktif çalışmalarının ayıp sayılması.

Ancak, aktif olarak siyasi hareketlerde yer alan **Leyla Kasım** ile **Margaret**'i de saymak gerekir. **Margaret** 30 peşmergeye öncülük yapıyordu.

Siyasi hayatta yer alan kadınlarımız hükümet güçleri tarafından ele geçirildiğinde en kötü uygulamalara maruz kalıyorlardı. Aktif olarak çalışmazsa bile Kürt halkının kurtuluşunu isteyen ve gerektiğinde destek veren kadınlarımız da bu uygulamalardan geçiriliyordu. Örneğin: Vücutlarının kızgın demirle dağlanması, asılması, tecavüz edilmesi vs.

Bunun yanında peşmergeler içinde bulunan kadınlarımıza hükümet ulaşamıyor, ancak şehirde, hükümet içinde çalışan kadınlarımız bir risk altındaydı.

★ *R.AZAD – Savaş hattıyla ve peşmergelerle olan ilişkilerinizden bahseder misiniz?*

(30) - Kadınlarımız da savaşa katılıyor.

(23) - Bazı kadınlarımız peşmergeler arasında savaşırken, bazıları da hükümet içinde çalışıp, peşmergelere edindikleri bilgileri iletiyorlardı.

★ *R.AZAD – Evdeki kadınlarınız ne yapıyorlardı?*

(30) - Peşmergeler için yemek yapıyorduk. Bunları ya bir peşmerge aracılığıyla veyahut biz kendimiz götürüyorduk.

(26) - Eşlerimiz peşmerge olduğundan sık sık askeri baskınlara uğruyorduk. Bu durumda evde hazır silah bulundurup gerektiğinde kullanıyorduk. Bunun yanında çocuklarımızın bakımı ve korunması da bize kalıyordu.

★ *R.AZAD – Herkes silah kullanabiliyor mu?*

(33) - Hemen hemen hepimiz biliyoruz.

★ *R.AZAD – O halde kadınlarımızın mücadeleye aktif ve yığınsal olarak katılması gerekli, ne diyorsunuz?*

(26) - Bunun için de önce kadınlarımızın bilinçli olması gerekir.

(30) - Bizim özgür olabilmemiz için çok çalışmamız gerekiyor. Bu duruma artık son vermenin zamanı geldi. Ve geç bile kaldık. Bunun için kadın erkek hep birlikte mücadele etmeliyiz.

(23) - Kadınlarımıza eşleriyle, kardeşleriyle, arkadaşlarıyla birlikte çalışması için mücadele bilinci verilmelidir. Bunun için de hiç kimsenin utanmaması ve kadınlarımızın bu işin kadın işi olmadığını düşünüp işin içinden sıyrılmaması gerekir. Böyle olmaz! Hepimizin birlikte, Kürt halkının kurtuluşu için, özgürlüğü için savaşması gerekir. Biz sadece Irak Kürdistanı'nda yaşıyan kadınlarımıza değil, dört parçada yaşayan kadınlarımıza sesleniyoruz: Ancak birtek kadınımızın bunun farkına varıp çalışmasıyla bu iş olmaz, hep birlikte olmalı.

★ *R.AZAD – Eşlerinizin bu konuda düşenceleri nedir?*

(23) - Genelde okumayan erkeklerimiz eşlerinin mücadeleye aktif olarak katılmasına karşı çıkıyorlar.

Bunlar genelde ağalığın, aşiretçiliğin etkisinde olan erkeklerdir.

★ *R.AZAD – Özellikle bu durumda olan kadınlar herşeye rağmen çalışıyorlar mı?*

(23) - Evet.

★ *R.AZAD – Nasıl, anlatır mısınız?*

(23) – Gizli çalışıyoruz. Aile içindeki hiçbir fert gerektiğinde çalışmamızdan haberdar olmuyordu. Eşleri karşı çıktığı halde, çalışmak isteyen kadınlarımıza da biz gereken haberi eşinin evde olmadığı bir zamanı tercih edip iletiyorduk ve kadın da eşinin evde olmadığı bir zamanda sorumluluğunu yerine getiriyordu.

(30) - Bu görevlerimizi yerine getirirken eşlerimizi de bizimle aynı düşünceyi paylaşması için etkilemeye çalışıyorduk.

(33) - Eşlerimizin izin vermemesi halinde biz gizli çalışıyorduk.

(30) - Yaptıklarımızdan bazen eşlerimiz de haberdar oluyordu. Benim başıma da geldi. Eşim bana gelip sorduğunda "sen benim çalıştığımı gördün mü, ben her zaman senin yanında değil miyim, görmediğin bir şeyi nasıl iddia edersin" deyip eşimi ikna etmeye çalışıyordum. Özellikle böylesi anlarda arkadaşlarımız bize gerekli bilgileri iletiyorlardı.

(23) - Bu işi öncelikle de daha rahat olan okur-yazar kadınlarımız üstleniyordu.

(30) - Şunu da eklemek istiyorum. Çocuklarımıza da Kürt halkının kurtuluşu için gereken bilinç ve çalışma azmini vererek yetiştirmemiz gerekir. Ben bunu yapıyorum. Çocuklarımıza "bizim özgür olmamız için ağalara, şeyhlere, hükümetlere karşı savaşmamız gerekir" diyorum. Bunları daha bilinçli yapabilmemiz için de okumamız ve gözümüzdeki kara perdeyi yırtmamız gerekiyor.

(23) - Benim yapmam gereken bir görevi eşime danışarak, ona sorarak yapmam doğru değildir, kendi kararlarımı verebilmeliyim.

★ *R.AZAD – Kimyasal silahların kullanıldığı dönemde başınızdan geçenleri anlatır mısınız?*

(23) - Bomba atıldığı zaman her tarafı sarı bir toz ve sarmısak kokusu sardı. Düştüğü her yeri yakıyordu. Herkes olduğu yere yığılıyordu, kimisi güldüğü an ölüyor, kimisi gözlerinden yaşlar akarak ölüyordu. Yani, her yer tümüyle ceset deryasıydı.

(30) - Biz kendi çocuklarımızı bile orada bırakıp kaçtık. Hiç kimsenin başka birini düşünecek fırsatı kalmamıştı. Çocuklarımızı, evimizi, hayvanlarımızı bırakıp kaçmak zorunda kaldık. Bir yerlere sığınan çocuklarımız sonradan oraya gelen hükümet askerleri tarafından annelerinin gözleri önünde öldürülüyorlardı. Annelere özellikle bir şey yapılmıyordu. Bu durum sonucu bir çok kadınımız akli dengesini kaybetti. Benim eşim ihtiyacımız olan eşyaları almak için geri döndüğünde bıçaklanarak öldürülmüş cesetlerle karşılaşmış.

(23) - Kaçarken herkes farklı yönlere yöneldiğinden kimin nerede olduğu bilinmiyordu.

(26) - Ben buraya geldikten sonra ancak eşimden haber aldım.

Kimyasal silahlar kullanılmadan önce biz her türlü silahlara, uçaklara, bombalara karşı savaşıyorduk. Ancak kimyasal silahlara karşı eli kolu bağlı kaçmak zorunda kaldık. 12 uçak bir anda bombaları üzerimize yağdırıyordu.

(30) - Yeni doğum yapmış bir kadın kaçmak zorunda olduğundan dolayı, havanın soğuk olması ve yeni doğum yapmış olması, kısa aralıklarla hem onun ve hem de çocuğunun ölmesine neden oldu.

★ *R.AZAD – Sınıra geldiğinizde hangi sorunlarla karşılaştınız?*

(30) - Biz sınıra geldiğimizde bizden önce oraya gelmiş bir sürü kişiyle karşılaştık. Sınıra aç, susuz, uykusuz geçen 4 gün sonunda varmıştık. Bu arada birçok insan bu nedenlerden dolayı hayatını kaybetmişti.

Sınıra geldiğimizde orada bulunan Türk hükümetine bağlı görevlilerce önce geri gönderilmek istendik. Biz kendi topraklarımıza dönmeye yönelmişken, tekrar sınırdan içeriye alındık.

(23) - Daha sonra Şifrezari'ye (sınır köyü) ulaştık. Ve orada 17 gün kaldık. 17 günden sonra Diyarbakır Valisi bizi Diyarbakır, Kızıltepe ve Muş'taki çadırlara yerleştireceğini söyledi.

★ *R.AZAD – Bu 17 gün içindeki yaşamınızı bize anlatır mısınız?*

(23) - İlkin çadırlara bizi götürmek için kamyonlara bindirdiler. Her kamyona 100 kişi bindiriliyorduk. Havanın sıcak oluşu ve kamyona üst üste bindirilişimizden bir çok çocuk boğularak öldü.

(30) - Bu arada sınırda Irak hükümeti adına çalışan görevliler bize geri dön talimatında bulunuyorlardı. Biz geri dönmedik, bizim dönmemiz hem imkansız, hem de akılcı olmazdı.

Bizdeki parayla kendimize yiyecek ve battaniye alıyorduk. Hükümetin bize verdiği yemekler bozuk olduğundan onları yemiyor, kendi olanaklarımızla birşeyler alıyorduk. Her çadırda da iki aile barınıyorduk.

(23) - Çadırlarda 2,5 ay kaldık. Bir kısmımız Diyarbakır, bir kısmımız da Muş ve Kızıltepe'deki çadırlara yerleştirilmiştik. Ancak durumumuz hiçte iç açıcı değildi. Sağlık personelleri yetersiz, yemekler kötüydü. Biz bu tür yemekleri yemeye alışkın değiliz. Bu yemekleri ilkin hükümet personelleri yapıp dağıtıyordu. Ancak daha sonraları erzakları ve içinde yemek yapılacak kapların bize verilmesini istedik. Bundan sonra yemekleri kendimiz yaptığımızdan durumumuz eskiye oranla daha iyiydi.

★ *R.AZAD – Çadırlarda iken sağlık sorunlarınızı nasıl karşılıyordunuz?*

(30) - İlkin bize ne olduğunu bilmediğimiz sarı ve beyaz renkli iki hap veriyorlardı. Bu hapları alanlardan bazıları, durumları ciddileşerek hastaneye kaldırılıyordu. Ve bu ilacın yan etkilerinden ölenler de oldu.

(23) - Bu olaylar karşısında bu ilacın kullanımına

son verildi.

(30) - Bu ilacı hamilelik esnasında aldığımdan doğan çocuğum anormal bir şekilde doğdu. Bu olay üzerine çadırlardaki doktorlara başvurduğumda gerekli muayeneyi yapmadan beni bulundukları yerden dışarı çıkardılar. Bizim dilimizi bilmeyen doktorların da bizi anlayamaması en büyük sorunlarımızdan biriydi.

(23) - Hangi rahatsızlığımızdan dolayı doktora başvurduksa da bize verilen ilaç aspirin'den öteye gitmedi.

(30) - Gelen doktorlar tecrübesiz ve çoğunlukla öğrencilerden oluşuyordu.

★ *R.AZAD – Şimdi kamplardaki yaşamınızı anlatır mısınız?*

(23) - İlkin her daireye iki aile yerleştirildik. Ancak daha sonra yer kalmadığından bu sayı 3, 4, 5'e çıktı. Dolayısıyla her dairede de en az 35 kişi yaşamaya başladık. (Her daire 2 oda, 1 salon, mutfak, banyodan oluşuyor.) İlk dönemler bu kadar insana her 15 günde bir 25 kg. pirinç ve ek olarak diğer erzaklar veriliyordu. Bunları ilkin para karşılığında alabiliyorduk. Piyasaya göre oldukça ucuz satılmasına rağmen biz bu fiyatla da erzak alamıyorduk. Bunun üzerine valiliğe başvurduk. Valilik bize yiyeceklerin bundan sonra parasız dağıtılacağı teminatını verdi. Hala daha kısa aralıklarla parasız erzak dağıtılıyor. Ancak oldukça yetersiz.

(30) - Çocuklarımla bana bir öğün için sadece 1 ekmek veriliyor. Erzağın parayla satıldığı dönemlerde günlerce aç kaldığımızı hatırlıyorum. Hâlâ da açız.

★ *R.AZAD – Kamplardaki sağlık hizmetleri ne durumda?*

(30) - Genelde sağlık hizmetleri oldukça yetersiz.

(23) - Bu durumda doğan çocuklarımız çok sağlıksız büyüyorlar. Bu durum, çocuklar daha anne karnındayken başlıyor, anne adayının iyi beslenememesi, sağlıklı hareket etmemesi, soğuk hava vs. aynı şey doğumdan sonra da geçerliliğini koruyor.

(30) - Irak Kürdistanı'ndayken doğan çocuklarımız oldukça sağlıklıyken, burada doğan çocuklarımız çok sağlıksız. İçeride kapalı durumdayız.

(23) - Gelen doktorlar ellerindeki kitaplara bakarak bizi tedavi ediyorlar. Üstesinden gelemiyecekleri durumlarda bizi devlet hastanesine sevk ediyorlar. Devlet hastanesinde bize iyi davranılmıyor. Fakülteye başvurduğumuzda daha iyi muamele görüyoruz.

★ *R.AZAD* – **(23), (30)** *yaş grubunda ki iki arkadaşımız bize başlarından geçen bir olayı aktarırken;*

(23), (30) - Kampta yaşıyan bir genç bademciklerinden rahatsız olduğu için doktora başvurduğunda tedavi amacıyla ona "doğum kontrol" hapı veriliyor. Bu durum kamptaki sağlık sorununa yaklaşımın ne düzeyde olduğu konusunda sanırız bize yeterli cevabı veriyor.

★ *R.AZAD – Şu anda kamptaki eğitim sorunları nelerdir?*

(23) - Biz kendi çabamızla bir dershane açtık. Bir arkadaşımız bu dershanede çocuklarımıza ders veriyordu. Ancak, bu girişimimiz güvenlik güçlerince engellendi. Gerekçe olarak da, "yasak olduğu" söylendi.

(33) - Biz Irak Kürdistanı'ndayken çocuklarımıza her koşulda eğitim vermeye çalışıyorduk. Daha önce de belirttiğimiz gibi orda da birçok sorunlarla karşılaşıyorduk. Anlıyacağınız onları bu koşullarda da okutmak istiyoruz.

(30) - Çocuklarımız okumadıkları zaman bilinçlenmelerini beklemek mümkün değil.

★ *R.AZAD – Türkiye Kürdistanı'nda yaşıyan kadınlar için ne söylemek istersiniz?*

(26) - Burada çok farklı insanlarla karşılaştık. Daha fazla ilişki içinde olduğumuz için hemşireleri çok iyi tanıdık. Onlardan hoşnut değiliz. Kendini yetiştirmiş bayanlarınızda tabii ki var.

(23) - Halkın büyük kısmı bize oldukça yakınlar. Ancak, kırsal kesim kadınları oldukça tutucu. Örneğin, başımızı kapatmadığımızdan bizi yadırgıyorlar.

★ *R.AZAD – Son olarak bundan sonraki yaşamda sizce kadının yeri ne olmalı?*

(22) - Kürt halkının kurtuluşunu istiyorum. Ağaların, beylerin; Saddam'ın zulmünden kurtulmak için elele vermeliyiz.

(30) - Durumumuz hiçte iç açıcı değil. Bütün dünya kamuoyuna sesimizi duyurmamız için erkeklerimizle birlikte tüm kadınlarımızın çalışması gerekir. Kadınlarımızın bu yola sevk edilmesi için gerekli tek yol onların bilinçlendirilmesidir. Üstünde yaşadığımız topraklar bizimdir, Irak hükümetinin değildir. Bunun için de ölümü göze aldık.

(23) - Bizim hem savaşçılara yardım etmemiz hem de çocuklarımızı iyi yetiştirmemiz gerekir. Sadece çocuklarımıza evimize iyi bakmakla bu iş olmaz. Okur-yazar kadınlaramızın siyasi hayatta yer alması ve kadınlarımıza öncülük etmeleri gerekiyor. Kadınlarımız ve erkeklerimiz elele verip çalışacak, Kürt halkının kurtuluşunu gerçekleştirecekler.

(26) - Yalnız erkeklerin çalışmasıyla biz kurtulamayız. Daha etkili bir mücadele vermemiz için birlikte olmalıyız.

Biz özgürlüğe kavuşmak istiyoruz. Bunun için de her yolu deneyeceğiz. Ancak mücadelemizi yükseltmemiz için bizim bilinçlenmemiz gerekiyor. Biz tüm kadınlarımıza sesleniyoruz: Irak'takı, İran'daki, Suriye'deki ve Türkiye'deki Kürt kadınlarımıza; "Biz Kürt'üz ve Kürt olduğumuzu ve ulusal demokratik haklarımızın olduğunu da herkesin kabul etmesi gerekir." Bunun için sonuna kadar direneceğiz.

★ *R.AZAD – Çok teşekkür ederiz.*

NOT : Çadırlarda bulundukları dönemlerde kendilerine verilen ilaçlardan biri "Antimalarial" denen sıtma ilacıdır. Bu ilacın verilmesi Sağlık Bakanlığınca istenmiştir. Bu ilaç doğumsal (Kalıtsal) olarak bazı insanlarda olmayan "Glikoz-6-Fosfat Dehidrogenez" isimli enzimin yokluğunun ortaya çıkmasına neden olur. Sonuçta "Hemolitik Anemi" denen hastalık oluşur. Hasta aşırı kan kaybına maruz kalır. Tedavi edilmediğinde hasta şoka girer ve ölüme kadar gidebilir.

"Biz inkâr bile etsek Kürdistan diye bir ülke vardır..."

H. SCHLUMBERGER

Basından "Kürtçü Alman" diye tanıdığımız, Siirt'te gözaltına alınıp Diyarbakır cezaevinde tutsak edilen Alman Araştırmacı ve Sosyolog Hella Schlumberger ile konuştuk. İlginç görüşleri ve anıları var. Bunları daha çok hazırlayacağı kitapta değerlendirecek. Yararlı olacağı düşüncesiyle kimi bölümlerini yayımlıyoruz.

DENG

DENG – *Sayın Hella, Türkiye'de kaldığınız süre içerisinde insan hakları ve demokrasi konusunda ne gibi izlenimler edindiniz?*

HELLA – Sizlere önce nasıl tutuklandığımı kısaca anlatayım. Beni, mafya görünümlü, hırfani kıyafetli iki sivil polis İstanbul plakalı bir arabayla yakalayıp savcılığa götürdüler. Bu arada ben, İHD Diyarbakır şubesinde arkadaşlarımın bulunduğunu, onlarla görüşmek istediğimi söyledim. "**İnsan hakları**" adı geçince kahkahalarla gülüp bana; "**insan hakları ha... Burda insan hakları falan yok**" dediler. Bu olayı ben kendi açımdan çok ilginç buldum. Sanırım size de bir yanıt verir gibi. Sizce yetkili kendi ağzıyla insan hakları konusunda bilgi vermiş olmuyor mu?

Ancak Diyarbakır'dan Ankara'ya geldiğimde bir başka şey daha gördüm. Dikkatimi çeken şey şuydu; buralarda az da olsa bir demokrasi havası vardı. Kürdistan'da izine rastlayamadığım, kırıntısı dahi görülmeyen demokrasi, Ankara'da çok az da olsa hissediliyordu. Kürdistan'da uygulanamayan bir demokrasi Ankara ya da İstanbul'da soluk alıp verse dahi, oksijen çadırındaki bir hasta gibidir. Demokrasi nadide bir gül... O, kendi doğal ortamında gelişip serpilir. Oksijen çadırında tutulan böylesi bir Gül'ün yaşamı pek uzun olmaz. Zaten ne böyle bir gül yaşayabilir ne de Krtler için uygulanmayan bir "demokrasiye" demokrasi denebilir. Geliniz, buna başka bir ad takınız.

DENG – *Yani bir çifte standart mı var?*

HELLA – Tamamen evet. Bana göre Kürdistan'da insan hakları ve demokrasi denilen bir olay yöneticileri hiç ilgilendirmiyor. Ancak Türk kesiminde "**ayıp olmasın diye**" midir, nedir, göstermelik bir

demokrasiye rastlamak mümkündür.

DENG – *Bölgede araştırma ve inceleme yapmak için bir izin başvurusunda bulundunuz mu?*

HELLA – Ben, on yıla yakın bir süredir Kürt Halkıyla ilgili araştırma ve inceleme yapıyorum. Bir araştırma için izin alınması gereği bana göre çok saçma. Bilimsel bir çalışmayı izne bağlamak ilkel bir anlayıştır, devlet ciddiyetiyle bağdaşmaz. Aksine, bu tür çalışmaları teşvik etmek, desteklemek gerekir. Bilim ahlakı da bunu gerektiriyor. Yapmak istediğim araştırma, izne tabi olmayacak bir araştırmadır.

DENG – *Genel olarak Türkiye'de karşılaştığınız manzara nedir?*

HELLA – Bu tabloyu gözlemlerken, açıkça bir çifte standartın göründüğünü ifade etmeliyim. YANUS'un yüzüne benzetebiliriz bu tabloyu. Yanus'un doğuya bakan yüzü karanlık ve kötümser, batıya bakan yüzü ise biraz daha aydınlık ve iyimser görünümlü. Kürdistan'da durum insan hakları açısından son derece vahim. Esas itibariyle benim buralara gelişim radikal bir çıkıştan ziyade

pasif, araştırma ve gözleme yöneliktir. Edindiğim bilgileri, yaşadığım olayları ve izlenimlerimi çok iyi değerlendirmeyi düşünüyorum.

DENG – *Bölgedeki zorunlu göç olayı, 120 köyün boşaltılması ve tampon bölgeler oluşturulması konusunda neler diyeceksiniz?*

HELLA – Bu olayı iyi biliyoruz. Ben, gelmeden önce de bu olayı biliyordum. Benzer duruma İran Kürdistanı'nda da geçileceği görülüyor. Duyarlı kamuoyunun sorunla ilgilendiğini, tartıştığını sanıyorum. Ancak sıcak ve canlı deliller, haberler ve verilerin yetersizliği aktif bir tepkinin oluşmasını geciktiriyor. Özellikle Avrupa kamuoyu iyi enforme edilmeli.

DENG – *Bu olayın yansıması hangi boyutlarda?*

HELLA – Uluslararası yansıması, yankıları var elbet. Avrupa'da bu konu konuşuluyor. Ancak Kürt sorunu dünya konjöktöründe henüz küçük bir yer tutuyor. Belki tanıtım düzeyinde. Bu sorunun yeterli yankı yaratmamış olması biraz da Kürtlerin yeter düzeydeki girişimlerinin olmayışından kaynaklanıyor.

DENG – *Sizce bu aşamada Avrupa ülkelerinin gündeminde, parlementolarında Kürt sorunu var mıdır?*

HELLA – Bu olay çok sınırlı işleniyor. Daha çok Mediko-sosyal kurumların ilgi alanında henüz. Onlar sürekli bu olayı işliyor, tartışıyorlar. Ancak ben size bir soru sormak istiyorum. Neden hala siz Kürtler bir çok ülkedeki İslami perdeyi bu sorunun üstünden kaldırıp atamadınız? Neden bu anlamdaki tabuları yıkmıyorsunuz? Din olayı sizin meselenizi Ortadoğu'da bir hayli geri alanlara itiyor. Yanlız sizin değil. Bir çok ülkenin bu anlamda sorunu var. Bir Hindistan, bir Çekoslovakya'da da aynı sorun var. Halkın direnişini örgütleyebilmek lazım. Gandi'yi düşünün, O'nu unutmayın.

Sizi engelleyen önemli sorunlardan birisi de sizi sömüren dört ülkenin de islam olması. Ben Kürt değilim. Onun için sorunları bilince çıkarma konusunda bilgilerim sınırlı. Bu durumu Kürtler daha iyi bilir, neler yapılması gerektiğini de. Ancak bana göre Kürdistan parçaları arasında birliktelik çok zayıf. Bu anlamda da bir boşluk görüyorum.

DENG – *Cezaevleri ile ilgili gözlemleriniz nelerdir?*

HELLA – Benim açımdan son derece inanılmaz ve ilginç. Herkesin bir perspektifi var. Bir Avrupalı'nın perspektifi çok farklı. Cezaevleri Avrupa standartlarının çok gerisinde. Açlık, pislik, baskı vs.... **Türkiye bu görünümle AT'ye çok zor girer. Avrupa barbarlıkla zor anlaşır. Türk yetkililerinin Cengiz Han mantığını terk etmesi zorunludur.**

DENG – *Birileri size "Kürdistan Nerede?" şeklinde bir soru yöneltiyor diye duyduk. Yanıtınız ne oldu, aynı soruyu ona soramaz mıyız?*

HELLA – Bunu savcılık sordu. Ancak ben böyle bir şeyi kendilerine soramazdım. Nihayet ben bir tutukluydum. Ancak döner dönmez Kürdistan'ın nerede olduğunu yanlız savcıya değil herkese göstermeye kararlıyım. Hazırladığım kitabıma da belki bu adı vereceğim. Kürdistan'ın nerede olduğunu bilmeyenler, meraklarını bir referandumla giderebilirler. Tabi ondan önce demokrat olmaları gerekir; referandum istiyebilecek kadar yürekli bir demokrat! **Çünkü biz inkar bile etsek "Kürdistan" diye bir ülke vardır.**

DENG – *Basın üzerindeki baskılar hakkında neler diyeceksiniz?*

HELLA – Bana göre son derece saçma ve anti-demokratik uygulamalar çok canlı bir biçimde işleniyor. Kamil Ermiş sorununu, bir çifte standart sorunu ölçüsünde düşünüyorum.

DENG – *Deng, üzerindeki baskıları geriletmek için neler yapılmalıdır?*

HELLA – Bunu en iyi siz bilirsiniz. Birlik, daha fazla özveri ve kararlılık. Koşullarınızı zorlayıp daha ileri kazanımlar elde etmek size bağlı. Deng'e süreklilik kazandırmak çok önemli. Hukukçularınız, aydınlarınız, bu işin arkasını bırakmamalıdır diye düşünüyorum.

DENG – *Ülkenize döndüğünüzde bu konularda neler yapmayı düşünüyorsunuz?*

HELLA – Yazacağım kitapta öncelikle bu konuları detaylı olarak işlemeyi düşünüyorum. Size şunu söyleyeyim ki, cezaevinde iken kendi kendime kesin bir karar verdim. **Ömrümün bundan sonraki bölümünde tek uzmanlık alanı olarak Kürt Halkı'nın durumuyla sürekli ilgilenmeyi sürdüreceğim. Bunu istediğim için, görev saydığım için yapacağım.**

DENG – *Deng aracılığıyla Kürt halkına iletmek istediğiniz bir mesaj var mı?*

HELLA – Başarı, başarı, daha çok çaba, yılmadan mücadele. Birlik ve dayanışma. Siz Kürtler bunu sağlayamadığınız sürece işiniz çok zor.

DENG – *Çok teşekkürler Bayan Hella.*

HELLA – Ben de Deng Redaksiyonu ve çalışanlarına teşekkür ederim.

"KÜRT AYDINLARI, HER NE PAHASINA OLURSA OLSUN KENDİ KİMLİKLERİNE SAHİP ÇIKMALIDIRLAR"

MUSA ANTER ile BİR SÖYLEŞİ

DENG : *Sayın Anter bu dönemde (12 Eylül felsefesinin devam ettiği bir dönem) adı Kürtçe olan bir dergi çıkıyor, Deng. Bunu nasıl karşılıyorsunuz?*

ANTER : Evvela ben son zamanlarda çıkan bütün dergileri, milyonlarca lira harcanarak yapılan açık öğretim programlarından çok daha önemli ve öğretici buluyorum. Bu girişimler var olan faşist yasalara ve diğer kanunlara indirilmiş birer tokattırlar. (Yasalara göre Kürtçe yazı yazmak yasaktır.) Bu aynı zamanda 20 milyon insana yapılan haksızlığa bir karşı çıkıştır. Dergi bu hareketiyle insan haklarına aykırı kanun çıkaranlara gösteriyor ki, artık Türkiye'de doğa kanunlarına, sosyolojik ilerlemelere karşı, keyfi kanunların çıkarılamıyacağı ve çıkarılırsa da vatandaşlar tarafından saygıyla karşılanmıyacağı açıktır. Bu suretle sarsılan devlet otoritesinin mesuliyeti de bu sapık, sözüm ona kanunları çıkaranlara aittir. Ne demek, 20 milyona varan Kürt halkının dilini yasaklamak? Esas olarak vatandaşlar arasında bölücülük yapan ve kendi tabirlerince, bir sınıfın diğer bir sınıfa tahakümünü tesis etmeye çalışan bunlardır. Ben, derginin çıkışını yerinde görüyorum ve temenni ediyorum ki, hükümet de kısa bir zamanda derginin önünü temizler, bu manasız yasakları ortadan kaldırır.

DENG : *Deng, yabancısı olmadığımız kimi baskılarla karşılaşacak, biliyoruz. Sizce bu baskıları nasıl göğüslemeli?*

ANTER : Genellikle Türkiye'de, Kürt olsun Türk olsun ilerici basın üzerinde öteden beri baskı vardır. Kırk yıldır ben bu baskılarla uğraşıyorum. Bence yapılacak şey, baskıları Türk ve Dünya kamuoyuna bildirmek, maletmek ve geniş çapta mücadele için fedakarlıkta bulunmaktır. Şimdilik bunlardan başka da bir seçeneğimiz yoktur. Bu hususta, Acemlerin Farsça bir deyimleri vardır. "Madem ki, evladı Hüseyin est, musibet miraset." (biliniyor ki, Farslar alevidir ve kendilerini Hz. Hüseyin'in evlatları sayarlar. Hz. Hüseyin'in akibeti de belli.) Demek istiyorlar ki, madem biz Hz. Hüseyin'in çocuklarıyız, o halde musibetler, yani, felaketler bize miras kalmıştır. Onun için sabırlı olmalıyız. Eh, siz de hem Kürt ve hem ilericisiniz. Felaketlere katlanmaktan başka çareniz yok. Yazı İşleri Müdürünüz, değerli gencimiz Kamil ERMİŞ'in tutuklandığı haberini aldım, tabii üzüntü ve nefretle karşılıyorum. Hani bizim Erzincan'lı başbakanımız fikir hürriyetine aşıktı ya, ama görüyorum ki, vakaletnameyi DGM savcılarına vermiş. Basının ağzından Reisicumhurun tabirince, "Tahmin ediyorum" Bunların saltanatı sona ermek üzeredir.

DENG : *Artarak Kürtçe şiir, folklar ve kimi yazılara yer vereceğiz. Bu konuda bize bir öneriniz olacak mı?*

ANTER : Önerim şu; memleket basınının büyük bir bölümü Kürt ve Türk vatandaşların arasını açmayı adeta kendisine ödev bilmektedir. Ve bu işin başını da maalesef, yahudi kökenli, dönme Hürriyet gazetesi çekmektedir. Kürt sorununda adeta habbeyi kubbe yapma eğilimindedirler. Onun için mümkün mertebe seçeceğiniz şiir, düz yazının her çeşidi edebi, tarihi ve sosyal olsun, dik siyaset yapmayın ki, bu kötü niyetlilerin eline silah verilmesin.

DENG : *Genel olarak DENG'in yayın anlayışı belli oldu, ya da anlaşılıyor. Sizce DENG nasıl bir yayın politikası izlemeli?*

ANTER : Deng, en başta Kürtlerin insan haklarını elde etmelerine yardımcı olmalı. İkincisi, Türk ve

Kürt iyi niyetli kardeşlerinin arasının açılmamasına özen göstermeli. Üçüncüsü, zulüm, gericilik ve her türlü insan haklarına aykırı hareketlere kendi çapında karşı çıkmalı. Dördüncüsü, tüm Türkiye halklarının, uygarlık kervanına katılmasına hizmet etmeli.

Öyle ki, Deng yazarlarını tutuklayanlar ve onlara baskı yapanlar utansın.

DENG : *SHP deki istifalar, kimilerine göre bir "Kürt Partisi", kimilerine göre de "Sol Bir Parti" konusunun alevlenerek tartışılmasını yeniden gündemledi. Kuşkusuz daha önceden de bu konuda çabalar vardı. Halkımızın genel çıkarları açısından bu gelişmeler nasıl değerlendirilmeli?*

ANTER : SHP nin, bir nevi nasyonal sosyalist parti olduğu açıkça ortaya çıkınca, –ki bu partiden atılan Doğulu milletvekilleriyle açıkça anlaşıldı– haliyle gerçek sosyalist ve halktan yana olan partinin diğer bazı milletvekilleri ve geniş tabanı elbette ki, bu işi protesto anlamında partiden ayrıldılar. Bu hiç bir zaman bir Kürt partisi değildir. Ancak halktan ve insan haklarından yana bir parti oluşacaksa, –ki oluşacaktır– haliyle insan hakları ellerinden alınan ve devlet terörü altında inim inim inleyen namuslu Kürtler bu partiye gireceklerdir. Tabi boyalı basın bu partiyi jurnallemek için "Kürt partisi, alevi partisi, Komünist parti" diyecektir. Desin, ama kervan da yürüyecektir.

DENG : *"Kürt Kimliği", "İnsan Hakları ve Kürtler" vb. konularda genel olarak dünyada tartışılıyoruz. Kürt aydınları, kürt kimliğini önde tutan basın-yayın ve genel olarak demokratik kurum ve kuruluşlar sorunun çözümü ve gerekli birikimin sağlanması için neler yapabilirler?*

ANTER : Aslına bakarsanız, 1925'ten bu güne kadar Kürt aydınları, Kürt kimliğinin doğru dürüst yazılması için her hususta çalışmaktadırlar. İlkin sivil ve kanuni çalışırlar, ama karşı taraflar kanun ve insan haklarından anlamayınca bu sefer Kürtler silaha sarılmaktadırlar. Ortadoğudaki tüm Kürt hareketleri bu fikirden kaynaklanmaktadırlar. Bazen bu hareketlerin başındaki Kürt aydınlarının sıfatlarına bakılınca bu hareketlerin bir aydınlar hareketi olmayıp, irtica hareketi olduğu kamuoyuna empoze ediliyordu. Irak'ta Şéx Mahmut, Şéx Ahmet Barzani, Molla Mustafa Barzani, Türkiye'de Şéx Sait, Seid Rıza, İran'da Qadi Muhammed. Görülüyor ki, tüm bu liderlerin sıfatları dinidir. Yalnız politikada değil, bu sıfatlar Kürt şair ve ediplerinin de sıfatı oluyor. Örneğin, Melayé Cıziri, Feqiyé Teyra, Şéx Ahmedé Xani, Şéx Rızayi Talabani, Hacı Qadiré Koyi, Melle Hüseyné Ertuşi, Melayé Bati ve Melle Şexmusé Hesari (büyük kürt şairi Cigerxwin). Bu şurdan geliyor, maalesef Kürt bölgelerinde pozitif okul açılmamıştır. Kürt aydınları dini medrese eğitimi görmüş ve oradan aydınlanmışlardır. Onun için de sıfatları dinidir.

Bugünkü koşullara uygun çalışmaya gelince, Kürt aydınları her ne pahasına olursa olsun kendi kimliklerine ve kültürlerine sahip çıkmalıdırlar. Yukarıda da değindiğimiz gibi, boyalı basın elinden geldiğince Kürt aydınlarına çamur atacaklardır. Ama zaten bunlar tüm Türkiye ilerici halklarına karşıdırlar. Aslında Kürt kültürü, Türk kültürüne katkıda bulunacak ve zenginleştirecektir. Kültürler insanlık mirasıdır. Birbirlerine zıt olamazlar. İşte bu prensibi kabul eden 70 yıllık Sovyet kültürü meydanda. Bugün Cengiz Aytmatov Sovyetlerde bir Maksim Gorki, bir Puşkin kadar sevilmektedir. Çünkü Kırgız kültürü de Sovyet kültürünün bir mozayiğidir. İnanıyorum ki, yakında Türkiye de bu güzel yolu seçecek ve 21. yy.'da tüm Türkiye'yi de 7000 yıllık ortak kültürümüzün üzerine taptaze Türk ve Kürt kültürüyle işlenmiş güzel bir halı gibi Anadolu'yu Edirne'den Hakkari'ye kadar kaplayacaktır.

DENG : *Halkımızın çıkarı Türkiye'de en geniş bir demokratik platform ve onun izdüşümü olacak yasal bir parti düşüncesiyle çakışır mı? Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?*

ANTER : Bu günkü sözümona siyasi parti dediklerimiz, 60 yıldır ya faşizan kamplardır, ya da birer anonim, kollektif şirketler ötesinde değildir. Zaten bu günkü Türkiye'nin keşmekeşliği de buradan doğmaktadır. Halk partisi deriz halkla ilişkisi yok, Demkorat parti deriz demokrasinin yanından geçmez, dini partilerimiz zaten birer softa yatağı, MHP, AP'nin militanı, paralı askeri. 12 Eylül paşalarının partilerine gelince, devrinde iki kere papucu paşalara sessizce bırakan Süleyman Demirel (çünkü ses çıkarmaya yüzü ve gücü yoktu, her tarafı suçlu ve dökülüyordu) bize doğru yolu gösteriyor. Anavatan, faşist paşaların kıravat takmış uşaklarıdır. SHP ise tipik asker çoğucu Erdal İnönü ve Cumhuriyet devrinin yetiştirdiği en yakışıklı demagogu olan Deniz Baykal'ın partileri. Ve hala da Türkeş ve kadayıfçı Hoca arkadan bunlara ıslık çalmakta. Eh doğal olarak Türkiye'nin, Kürdüyle Türküyle ve tüm insanlarıyla uygar, insan haklarına saygılı ve halk diliyle namuslu bir partiye ihtiyacı var. Ben şahsen temenni ediyorum ki, yeni kurulacak parti bu istenen parti olsun. Ve yine temennim odur ki, oluşacak demokratik bir platform Türkiye'de oluşmuş ve oluşacak, ırk, din, dil farkı gözetmeyen modern manada ve bugün Avrupa'ya hakim olan yeni ruh çerçevesinde oluşan kuruluş ve derneklerin tümünü içersin ve pırıl pırıl bir Türkiye'yi bu üç kağıtçı partilerin elinden kurtarsın.

DENG : *Son olarak Deng okurlarına iletmek istediğiniz bir mesajınız var mı?*

ANTER : Tabi var. Biz dejenere kapitalist bir ülkede yaşıyoruz. Anlayacağınız, Avrupa ve Amerika'nın artıkları, eskileri ve doğal olarak da liberal, yani serbesti dedikleri kaidelerle idare ediliyoruz. Her şey namussuz para için değil ama namussuz para her şey için lazım. Numussuz paraya Deng'in ve tüm namuslu dergilerin ihtiyacı var. Deng ve tüm ilerici dergi okurlarından isteğim şudur: Bu dergileri para vererek alsınlar, hem bilgi ve milli şeref sahibi olsunlar ve hem de verdikleri para ile bu dergileri yaşatsınlar. Tüm bu dergileri okuyan ve seven herkese selam olsun.

DENG : *Teşekkür ederiz.*

ANTER : Ben teşekkür ederim.

Dersén Zımané Kurdi (Kürtçe Dil Dersleri) II-III

A. BARAN

Ev	:*Bu, bunlar*	Çawa	:*Nasıl*
Ew	:*O, onlar*	Çawa yi?	:*Nasılsın?*
Qelem	:*Kalem*	Baş	:*İyi*
Pırtûk	:*Kitap*	Spas	:*Teşekkür*
Ez	:*Ben*	Spas dıkım	:*Teşekkür ederim*
Tu	:*Sen*		
Nav	:*İsim*	Sév	:*Elma*
Mın	:*Ben*	Dar	:*Ağaç*
Çı	:*Ne*	Çıvik	:*Kuş*
Ki	:*Kim*	Xwendekar	:*Öğrenci*

Ez Hesen ım. Tu Elo yi. Navé te çı ye? Navé mın Hesen e. Tu ki yi? Ez Hesen ım. Çawa yi? Baş ım, tu çawa yi? Ez ji baş ım, spas dıkım. Tu ki yi? Ez Elo me. Ev çı ye? Ev qelem e. Ev çı ne? Ew sév ın.

Kürtçe'de iki grup şahıs zamiri vardır:

1. GRUP

Ez	:*Ben*	Em	:*Biz*
Tu	:*Sen*	Hûn	:*Siz*
Ew	:*O*	Ew	:*Onlar*

Kürtçe'de **bûn** (olmak) fiilinin şimdiki zamanı şahıslara göre şöyle belirlenir:

Ez ım	:*Benim*	Em ın	:*Biziz*
Tu yi	:*Sensin*	Hûn ın	:*Sizsiniz*
Ew e	:*Odur*	Ew ın	:*Onlardır*

Bûn fiilinin olumsuzluk biçimi iki türlü yapılır:

1) İsmin veya sıfatın başına (ne) edatı getirilerek.

Örnek: Ez **ne** Hesen ım.

2) Fiilinin başına (**nın**) olumsuzluk öneki getirilerek.

Örnek: Ez Hesen **nın**ım.

Çı ve **ki** soru zamirlerinin kullanılışında (**bûn**) fiili tekillerde (**ye**), çoğullarda (**ne**) biçimini alır:

Ev çı **ye**?	*Ev qelem e.*
Ew çı **ne**?	*Ev sév ın.*
Ew ki **ye**?	*Ew Hesen e.*
Ew ki **ne**?	*Ew xwendekar ın.*

Bûn fiilinin birinci tekil şahısla kullanıldığında sesli harfle bitmesi haline (**me**) biçimini alışına dikkat edelim:

Tu ki yi?	*Ez Hesen* **ım.**
Tu ki yi?	*Ez Elo* **me.**
Tu ki yi?	*Ez Eyşan* **ım.**
Tu ki yi?	*Ez Zeré* **me.**

Alıştırma

Aşağıdaki cümlelerde boş yerleri doldurun:

Ez Hesen ....., tu Zeré ....., ez Elo ....., em xwendevan ....., tu ki ....., ev çı ....., ew çı .....,

hûn ki ....., ev ..... e, ew ..... ın, em ..... ın, tu .....i, ez ..... me, ew ..... ne? hûn .....e?, ... Zeré me, ... Hesen i, ... sév ın, ... xwendevan ın, ... dar e, navé te ...., navé ..... Hesen .....

Roj	:*Gün, güneş*	Reş	:*Kara*
Şev	:*Gece*	Kurdi	:*Kürtçe*
Rojbaş	:*Günaydın*	Tırki	:*Türkçe*
Şevbaş	:*İyi geceler*	Ké	:*Kimin*
Mamoste	:*Öğretmen*	Û	:*Ve*
Reng	:*Renk*	Mal	:*Ev*
Sor	:*Kırmızı*	Zıman	:*Dil*
Zer	:*Sarı*	Xwişk	:*Kız kardeş*
Kaxız	:*Kağıt*	Bıra	:*Erkek kardeş*
Sıpi	:*Beyaz, ak*	Xwarın	:*Yemek (fiil)*

– Rojbaş Hesen!
– Rojbaş Mamoste!
– Çawa yi?
– Baş ım, spas dıkım.
– Navé te çı ye?
– Navé mın Zeré ye.

Ew çı ne? Ev sév ın. Sév çı reng ın? Ew sor û zer ın. Ew çı ye? Ew kaxız e. Kaxız çı reng e? Kaxız sıpi ye. Qelem çı reng e? Qelem reş e. Navé te çı ye? Navé mın Teyro ye. Zımanéte çı ye? Zımané mın Kurdi ye.

İkinci grup şahıs zamiri:

Mın	*Ben*	*Benim*
Te	*Sen*	*Senin*
Wi (eril) Wé (dişil)	*O*	*Onun*
Me	*Biz*	*Bizim*
We	*Siz*	*Sizin*
Wan	*Onlar*	*Onların*

Fiil türlerine ve zamanlarına göre birinci veya ikinci grup şahıs zamirleri kullanılır. (Bakınız **Türkçe İzahlı Kürtçe Gramer,** K. Bedirxan, s. 20-21)

Kürtçe'de iyelik sıfatları ikinci grup zamirlerle aynıdır.

Mın sév xwar : *Elma yedim.*
Séva mın sor e : *Elmam kırmızıdır.*

Mın birinci cümlede şahıs zamiri (ben), ikinci cümlede iyelik sıfatı (benim) niteliğindedir.

Cins edatı:

Cins edatı eril için **(é),** dişil için **(a)** dır. Her iki cinsin çoğulu için **(én)** dır.

Xwişk : *Xwişka mın*
Bıra: *Bırayen te*
Xwişkén mın, bırayén te

İsim (bıra) örneğinde olduğu gibi sesli harfle biterse araya (y) ilave edilir.

Kürtçede tüm isimler eril veya dişil olarak cins edatı alırlar. Örneğin sév (elma) dişil, zıman (dil) erildir.

Séva mın
Zımané te

Alıştırma

Mın sév xwar	Me sév xwar
Te sév xwar	We sév xwar
Wi sév xwar	Wan sév xwar
We sév xwar	

Séva mın sor e. Qelema te reş e. Pırtûka wi zer e. Navé wé çı ye? Navé wé Eyşan e. Mala we çı reng e? Mala me sıpi ye. Zımané wan çı ye? Zımané wan Tırki ye. Sévén we çı reng ın? Sévén me sor û zer ın. Navé xwişka te çı ye? Navé wé Eyşan e. Navé bırayén te çı ne? Navé wan Ehmed û Eli ye. Ew çı ye? Ew pırtûk e. Ew pırtûka ké ye? Ew pırtûka Eli ye. Pırtûka Eli çı reng e? Ew sor e. Ew çı ne? Ew dar ın. Ew darén ké ne? Ew darén me ne.

Aşağıdaki soruları cevaplandırın:

Navé te çı ye?
Tu ki yi?
Ev çı ye?
Sév çı reng e?
Ew ki ye?
Ehmed bırayé ké ye?
Ew qelema ké ye?
Qelema te çı reng e?

İşaret Sıfatları:

Ev : *Bu, bunlar*
Ew : *O, onlar*

Çekim halinde:

Vé sévé	: *Bu elmayı*
Vi seyi	: *Bu köpeği*
Van pırtûkan	: *Bu kitapları*
Wé sévé	: *O elmayı*
Wi seyi	: *O köpeği*
Wan pırtûkan	: *O kitapları*

Vé, wé dişil için; **vi, wi** eril için; **van, wan** çoğul için kullanılır.

– SÜRECEK –

Hilde Seré Xwe.

Hilde seré xwe
dema şevèn
xenedan u qendili
ku dilangir,
govendè geşdikin
bı destmalèn sor-gevez,
Pèşna eviname digrın dewriye...
Waye,
bınère,
jı zarokèn
qonaxa kevnare
û vırde,
kû destèn wan
ne dıgehişt pènûsa,
hetani nıha,
me, pez çérandiye
Iı kendalén qerejdax....
Ew demén kû
jı lévén keçan
şevnem dıbare
bı ser héşinahiyé
çıma té
nızanım
bédengiya te,
dı vé békesiyé de
dı vé béhévitiyé de,
u hé ji tû
deng naki
dı xélayi u yeksaniyé de..
ax..!
ew bédengiyate
ku jı çıl şev
u jı çıl rojan u vırde ..
Seré xwe hılde,
u carek dın ji
disa bıkene jı sıtérén xwe re,
ku nıha xuyanabın
u her wıha wındane,
Jı ber kû
navéte ji bé nıvsandın
Di diroka şoreşéda
bı tipén zérin.....

Y. KIZIL

Zırac

Leyro lûri zırac nika cero yena
Leyro lûri delal nika cero yena
Sé şiramé mérgo xwı namnena
Sé şımelé xeli xwı şıknena
Héwax dayke dayé ez merına zıracırı
Héwax bayko bayo ez helina delalırı
Dayké dayé çım zırac sey bırı wırdi
Ez çımon seyo bıron wırdiyo temonkırı
Ez ber bajar Diyarbekırıd xerac kırı
Yo dıkoni xwı ro zıracé xwır akiri
Pé idaré xwı yo delalé xwı bıkiri
Léyro lûri qéyma niyo teki wéki
Zırac geray qetar wéndi
Mı nızona veng mı no zıracé mı
Vécawû hot welato memlekéti
Leyro lûri cerd yen qefléni bérono
Nata weta xwı don kışté rıyerono
Von ma hay gérén péşmergon Kurdıstono

Azad Dıldar

www.arsivkurdi.org

HENEK (ŞAKA)

Henekén Bıjarte Jı Radyo Dengé Erivan'é

Pırs: Gelo ev tışta raste; dıbéjın Hevré Lenin carna gotiye, xwezıl ez jı İsviçré venegeriyama?
Bersiv: Bı rasti Hevré Lenin her dem rast gotiye.

★ ★ ★

Pırs: Gelo ev tışta raste an na,
Dıbéjın merıvén Almanya Demokratik (DDR) naxwazın welaté xwe terk bıkın û lı welatek xeribda bıjin?
Bersiva: Bı rasti wısaye, lé çawa kû té zanin Almanya Federal, bona kesén Almanya Demokratik, ne welatek xeribe.

★ ★ ★

Pırs: Gelo nazi hin jı, lı Almanya Demokratik henın an na?
Bersiv: Bı rasti na, pıraniya wana dema çékırına diwaré Berlin, xwe avétın héla rojhılaté.

★ ★ ★

Pırs: Gelo lı ser mırına Hitler, dı desté kesida delil hene kû ew bı rasti mıriye an na.
Bersiv: Belé gelek delil hene kû ev bı rasti mıriye, lé qe tu delilek dest meda tune kû ew bona her demé hatiye gorkırın.

★ ★ ★

Pırs: Gelo çı ferqdı navbera Naziyén kevn û én nû da hene?
Bersiva: Tené ferqekdı navbera Naziyén kevn û én nû da heye, ev jı: ew e ku, ew, ne dı demekida jı dayikén xwe hatıne Dıne.

Werger : A. DILDAR

KENOK (FIKRA)

Derewinén TEKMAN'é

Rojeki lı gundeki Tekman'é cıvat lı maleki kom dıbe û bıjartına derewinén baş dıkın.
Derewiné yekemin Xalé Eli, dıbé:
– İro ez derketım Texté Leylo, mın lı wé deré karikek wısa mezın dit ku pénc bır pez le hatiye mexel u aliki kariyé ji vala maye.
Derewiné dûvemin Xalé Selim jı dıbé:
– Çend roj beré ez çubume Erzûrm'é. Mın hedadxane ki da dit kû, sitıleké wûsa mezın çédıkırın, 7 hedad ketıne hûndıre sitılé dıxebıtın û denge çakuçé hevdu nedıbıhistın.
Xalé Eli dıbé:
– Errrrrık çı vıreké mezın kır.
Xalé Selim bersiv dıde û dıbé:
– Eéééé qûrban, ew kariya te ancax sitıléké wısada bıkele.

Mehmet ZERO

★ ★ ★

MEMO

Memo, leşkerek jı orduya Turkiyé bu, Rojeki Qumandaré gişti jıbona teftéşa leşker té ordugayé. Ne ku Memo nasdıke, lé jınav leşker yeki dıbjére, ew yek ji Memo dıbe. Memo kurek Kurde jı héla Mérdiné. Qumandar dema deng lı Memo dıke, Memo sé gav péş ve té û radıweste lı benda fermana Qumandar.
Qumandar:
– Leşker..! Béje, dema dujmın jı aliyé péş va were, dıvé tu çı bıkı..?
Memo Çeké xwe bere péş dıréj dıke.
Qumandar:
– Başe.. Eger dujmın jı aliyé mılé rasté ve were, wé demé té çı bıkı..?
Evcar jı Memo, beré tıfenga xwe dıde milé rasté.
Qumandar:
– Eré... Ger dujmın jı mılé çepé va were wé demé dıvé ku tu çı bıkı..?
Memo, ev car jı, tıfenga xwe dıréji mılé çepé dıke û her wıha lı benda pırsa Qumandar çık radıweste. Diyare, leşker dı wexté telimé da, nıkarın, bı tu kesira bı peyivın. Ca, eger ev kes Qumandar bi, wi çaxi ji, zımané leşkeran dıvé girédayi bi. Her wıha leşker bı gotiné ku dıbızin dıvé rabın û runın. Lé cara paşi dema ku Qumandar deng lı Memo dıke, Memo édi xwe ranagre û hérs dıbe.
Qumandar:
– Aferin leşker, tıştéké dın, jı te bıbırsım. Béje ka eger dujmın jı alıyé paş ve were, dıvé tu çı bıkı..?
Memo, ev dem bı hérs bersiv dıde û dıbéje:
– "Ma çıma Atatırkın ordısi hepsi bendır Qomıtan beg..?

H. DİYAR

SERBORİ (ÖYKÜ)

MEYRO

M.E. BOZARSLAN

Mısto lı cıvata tım pesné jına xwe Meyro dıda û weha dıgot:

"Ez bar é genım tînım malé; Meyro tayekî dıde mılé mın, ta ya dın jî bı her du desta ra dıhél'é û dı ber xwe da dıgıre dıbe, hundır".

Carna jî dızıvırî ser mér én gund û tınazén xwe bı jınén wan dıkır:

"Ma jınén we jî jın ın!.. Meyro pıf ke wan dé hemî bıkevın.."

Bı rastî jî Meyro jınek mérkanebû. Bejna wé bılınd, dest û zendén wé xurt, seré wé jî wek é kıhélekî tım bılındbû.. Dema dımeşîya, mırov dıgo qey erd dı bın lıng'a da dıheje..

Şeş zarû anîbûn.. Lé hé jî mîna bûkekî, rınd û bedew û pîtbû.

Lé belé, mîna jın én gund gışt, xızanbû Meyro.. Méré wé Mısto paleyî dıkır. Lé heq é ku dısıtand, jı abûrîya mala wî ra tér ne dıkır. Tu carî ne dıkarî her mehtacîyén mala xwe pék bîne. Jı ber vé yeké cılén jın û zarûkén wî tım dırıyayî û pînekırîbûn. Sol, bıtené zıvıstana dıkarîn wergırın. Ku dıket heyva Gulan'é édî Meyro jî, zarûk jî, heta seré zıvıstanek dın xwas dıgerîyan.

Meyro çawa jınek xurtbû, wısa jî kevanîyek jéhatîbû. Çend bızınén wan hebûn. Şıvané gund tunebû. Gundî bı dor, rojé malekî pez dıbır çéré. Roj a dora wan jî Meyro û kuré xwe é mezın dıçûn ber pez.

Dıgel xızanî, car û cefa ku dıkéşan jî, Meyro bı xwe tım dılgeş û kéfxweşbû. Méré xwe û zarûkén xwe pır û pır dıevandın. Dıgo "bıla dılé mırov hésa be, hebûn û tunebûn ne gırıng e".

★

Şevek jı şevén havînébû. Tavehîvbû. Meyro jî mîna jın én gund hemî, nıvînén xwe û zarûka lı ser xénî raxıstıbûn. Zarûk razabûn Lébavé wan hé jı kar nehatıbû. Meyro û keça xwe ya mezın Evîn bı tené şıyar mabûn. Ew roj dora wan a pezbû. Meyro gelek westabû jî. Lé dîsa ranezabû; rıya méré xwe dıpa. Dema Mısto hat, rabû şîva wî anî, da ber''û lı tenışta wî rûnışt. Mısto kenî û pırsî:

"Şıvanîya te îro çawa derbas bû Meyro?"

Meyro jî bı ken bersîva méré xwe da:

"Ma tu nızanî şıvanî çawa ye Mısto!.. Mırov hıngî lı pey bızına baz dıde mırov dımıre dımıre.. Ha lı vî alî, ha lı wî alî, heta évar dıbe enîya mırov dıterıke.. Iro jî wısabû.."

Mısto bı evîn lı jına xwe nıhért. Dılé wî pé şewî. Got'é:

"De édî rabe razé. Tu gelek westayî".

Meyro dîsa kenî:

"Ez'é te lı ser şîvé bıhélım û bıçım razém he!.. Ma ev dıbe qet!.."

Mısto kır-nekır Meyro ra nebû. Evîn jî lı tenışta wan rûnıştîbû. Wé jî gote dıya xwe:

"Dayé, tu rabe razé. Dema bavé mın şîva xwe bıxwe, ez'é fıraqa hılînım.."

Lé Meyro dîsa jî, jı şûna xwe nelıvî.

Mısto şîva xwe xwar, paşé jî deng lı keça xwe kır:

"Evîn'a mın, ka tasekî av jî, jı bavé xwe ra bîne".

Keçık rabû çû ber şûncerıké, tas jı ser devé ceré hılanî û cér xwar kır ku tas dagıre. Lé cér tıjî avbû û gıranbû. Keçık nıkarî ew ragıre. Çembılé cér jı desté wé fılitî û cér gındırî. Bû qule-qula devé wî û av jé rıjîya. Ku deng çû Meyro, hema jı cıh qavz da û lı keça xwe qîrîya:

"Te çı kır lé porkuré!.. Te çı kır lé nemayeé!.."

Heta gîha ber cér, dılopek av té da nema. Av gışt lı ser xénî rıjîya û lı hawırdor belav bû. Meyro cer é vala jı erdé hılanî. Çavén wî tarî bûbûn. Şeqamekî lı pışt sıtûyé Evîn'é da. Keçık bı ser dev çû erdé. Mısto deng lı jına xwe kır:

"Tışt nabe Meyro, hérs mebe!.. Te çıma şeqam lı keçıké da!.. Av rıjîya bıla bırje.. Rıjîn a avé ronahî ye.."

Lé hérsa Meyro bı van gotına da nehat:

"Ez çawa hérs nebım, Mısto-.. Ez çawa hérs nebım!.. Bıla av nerıjîya, ne lazımé wé ronahîyé jî bu.. Jı sıbé heta évaré ez lı pey bızına bezîme.. Can û kezeba mı der ketîye.. Bı wé westé, évaré ez hatıme çûme kanîyé, mın fıraq dagırtıne.. Paşé jî mın şîv pehtîye.. Nuha av rıjîya, cer é vıkî-vala ma dı dest da. Nuha dı vé tariyé da dîsa ez'é rıya kanîyé bıgırım. Ma ez hérs nebım, kî hérs bıbe Mısto!.."

"Meçe kanîye.. Hema bıla cér îşev vala bımîne.. Qey qıyamet ra nabe.."

"Vala bımîne!.. Çawa vala bımîne!.. Bı şev zarûk dé çı vexun!.. Heta sıbé cerek av bı zor téra wan dıke.."

"Av dı fıraqén dın da tune ma?"

"Satıl û Bédrok dagırtîne.. Ew jî, ava xwe sar nakın.. Sıbé zû jî, ava wan, jıbo şûştına fıraqa û kılana dew lazım e.."

Meyro, dîsa bı hérs zıvırî ser Evîn'é. Keçık jı erdé rabûbû û bı dengekî hédî dıgırîya. Lé gırîna wé ne jı ber şeqam a ku dıya wé lé dabû. Gelek cara şeqamén wısa xwarıbû û édî hîn bûbû. Jı ber ku lı ber bavé xwe fedîkar bûbû dıgırîya.. Dıya wé érîş é ser kır û desté xwe hıl da ku şeqamek dın jî lé de. Lé Mısto deng lı jına xwe kır:

"De bes e Meyro, jı keçıké bıgere édî?.."

Meyro bı dengé méré xwe ra lı xwe v'aqılî û desté xwe dı ber xwe ra ber da. Rahışt cer é vala û beré xwe da kanîyé. Mısto rabû ku cér jé bıstîne û ew bı xwe here avé. Got:

"Meyro, ka cér bıde mın, ez

bıçım.. Tu westayî, nikarî bıçî.."

Lé Meyro sond xwar:

"Bı seré te ku ez nadım bı malé dıné, tu naçî.. Çıma ez mırıme ku tu bıçî avé!.."

Paşé awrek da méré xwe. Lı ber tavehîvé çavén wé yén gır û reş dıbırıqîn. Got:

"Tu razé Mısto.. Ez'é nuha cér dagırım û bém".

"De haydé.. Lé ez ranazém.. Ez'é te bıpém.."

Meyro kenî û ber bı kanîyé meşîya.

★

Lı her du alîyén rıya kanîyé sıpîndar, darén séva, erûga û încasa hebûn. Gışt réz bûbûn. Pelén wan bı sıra bayé, yeksor dıxuşîyan û lı vî alî, lı wî alî dıhejîyan.. Daran ne dıhıştın ku tavehîv dıbe ser ré.. Ré, dı név dara da tarî mabû..

Meyro jî lı vé ré ya tarî dımeşîya. Mîna her carî xwasbû. Lı ser gotına Mısto ku gotıbû "tu meçe avé, ez bıçım", hérsa wé pıçekî dî hatıbû. Dılé méré wé pé şewitîbû. Ev yek jî bı Meyro xweş hatıbû. Lé dîsa jî hérsa wé bı temami neçûbu. Bermayé hérsé hé dı dılé wé de mabû. Anıha dı név vé kéfxweşî û hérsé da lı rıya kanîyé dılezîya.

Şevbû.. Ré tarîbû.. Meyro ne dızanî ku ev tarîtî, dı hembéza xwe da jé ra çı veşartîye. Ma dé çawa bızanîya!.. Her roj û gelek cara jî bı şev, lı vé ré dıçû-dıhat.. Qet tıştek jî bı seré wé nehatıbû.. Jı ber vé yeké, wek her carî bı ewletî dımeşîya.. Dı dılé wé da germayîkî jî hebû. Dé jı kanîyé vegerîya û téketa paşıla méré xwe. Gerçı her şev dı paşıla Mısto'da radıza, lé ku jı nışka ve hat bîr'é ku dé çend deqe paşé dı paşıla méré xwe da be, dı dılé wé da germayîkî, tewr heyecanekî pır zéde peyda bû; goya ku hé car a péşîn dé tékeve paşıla Mısto.. Bı vé heyecné û bı vé kéfxweşîyé, westa xwe jı bîr kır, lıngén xwe hılanî û hîn jî lezîya.. Dıva ku lıngekî zûtır jı kanîyé vegere û bıgîje malé.

Navbera wé û kanîyé çend gav mabû. Dengé şırîna avé dıbıhîst édî. Jı nışka ve lıngé wé é rasté çû ser tıştekî nerm. Hema vecınıqî û xwe paş da avét. Lé bı rakırın a lıngé wé ra "şırpîn" jı çîmé wé hat.. Pé ra jî çızek tûj, ku heta wé gavé nedîtıbû, ket çîmé wé.

Ev bûyın wısa bı lez qewımîbû ku, Meyro bı "kufîn"a mar, ancax té gîhîşt ku çı hat seré wé: Mar ew gez kırıbû. Marek reşbû û dı tarîtîyé da ne dıxuya. "Kufîn"ek sar jé hat û kışîya, çû nav daran.

Lıngé Meyro hema gıran bû.. Çawan ku ferek dıstar pé ve gıré dabın.. Devé wé zıwa bû. Laşé wé lerızî.. Lé dîsa zor da xwe û çû ser kanîyé.. Beré tér av vexwar.. Paşé cér dagırt û dîsa beré xwe da malé.. Zanî ku héz dı çokan da nemaye.. Çokén wé dılerızîn.. Çîmé wé jî her ku dıçû gıran dıbû û ev gıranî hın bı hın berjor dıkışîya..

Dı dılé Meyro da germayî û kéfxweşî ya ku qasekî beré hebû, édî nemabû.. Şûna wé tırs, éş û tatél gırtıbû.

Lı nîvé ré, zanî ku édî nıkare bımeşe.. Çér jı mılé xwe danî û bı dengekî tûj gazî méré xwe kır:

"Lo Mıstoooo!.. Mıstoooo!.."

Paşé rûnışt.. Pır nema, Mısto bı tana kıras û derpé, bı bayé bezé hat.. Dengé Meyro çûbû gundîya jî.. Wan jî fam kırıbûn ku tıştek qewımîye.. Jın û mér én gund hemî lı rıya kanîyé réz bûn.

Mısto, jı dûr ve ban kır:

"Meyro, çı qewımî Meyro?".

Dengé Meyro édî bı nalînbû:

"Ez mırım Mısto!.. Mar ez gez kırım, mar!.."

Mısto gîha texma wé û qîrîya:

"Heywax, mala mı şewitî Meyro?.. Çawa tu gez kırî mar? Ké dera te gez kır mirat?"

"Çîmé mı gez kır.. Bı neditı lıngé mın çû ser'é".

"Tu ne xelet bî keçé? Nebe ıstırî-mıstırî dı lıngé te da çıkîya be?"

"Teww.. Teww!.. Lı aqılé Mısto bınérın!.. Ma ez mar nas nakım!.. Mı bı çavé seré xwe mîrat é heram dît.. Aha vırayé çîmé mın gez kır.. Ku ıstırîbûya wé dı bın lıngé mı da bıçıkîya.. Ma ez bı éşa ıstırîyé nızanım!.. Heta nuha ma hındık ıstırî dı lıngé mı da çıkîyane!.."

Mısto bı mılé jına xwe gırt û ew rakır. Gundî hemî gîhan ba wan. Du pîrek ketın bın çengén Meyro û hédî hédî ew ber bı malé bırın. Pîrekek dın jî cér da mılé xwe û bır.

Meyro ne dıkarî lıngé xwe yé ku mar gez kırıbû bıbe bın xwe.. Pır d'éşa û dıçızî.. Dınalî Meyro.. Bı dengekî nızım, lé belé jı kûran ve, jı kezeba xwe dınalî.. Heta gîhan malé, çîmé wé gelek werımî.. Bû mîna bangeran. Çız û éş jî her ku dıçû zéde dıbû.. Edî bı deng é bılınd dınalî Meyro:

"Ay dayéé!. Ay Xwedéé!. Ay ez mırım Xwedéé!."

Pîreka çırayé pé xıstın û Meyro bırın koçké.. Zarûk hemî, bı dengé nalîna dıya xwe ra şıyar bûn û jı ser ban daketın koçké.. Dîtın ku gundî gışt, bı jın û méra ve, lı mala wan kom bûne û dıya wan jî yeksor dınale.. Hé géj é xewébûn zarûk.. Tırsan.. Dıléd wan şewitî bı dıya wan.. Ne dızanîn ku çı bı seré dayıka wan a xweşvîn hatîye.. Lé dızanîn ku gelek éş lı ser cané wé heye û pır ıstırab dıkéşe. Dest bı gırîne kırın. Hemîyan deng dan devdû.. Çend pîreka ew bırın ser ban, razînın..

Paşé pîreka, Mér gışt der xıstın. Jı navıké pé ve Meyro şélandın.(tazîkırın) Dew é tırş, încas, Erûg anîn û dest pé kırın dı çîmé wé dan.. Çîm û çaqé wé heta newqırédané bûbû mîna cawekî reş û mabû.. Jı alîkî ve jî her ku dıçû dıwerımî.. Zarînek Meyro lı erda, yek lı asîmanabû.. Yeksor dığırîya û dınalîya.. Carna jî, jı xwe dıçû, çavén wé dıhatın gırtın..

Sıbetıré berî nîvro Meyro dîsa jı hış çû.. Mısto her. Lı seré wé rûnıştîbû.. Bı desmala xwe xweydané jı enîya wé dımalışt.. Destek wé jî xıstıbû nav desté xwe.. Jı nîşka ve dengé Meyro hate bırîn.. Mısto kéfxweş bû.. Go qey éş kém bû û Meyro dı xew ra çû.. Lé kéfxweşîya wî pır n'ajot.. Jı nîşka ve dît ku desté Meyro dı nav desté wî da sar bû.. Hema hılfırî û qîrîya:

"Meyro!.. Meyr'a mın!.. Hevala mın!.. Çı bı te hat lé!.."

Lé tewşbû.. Deng jı Meyro nehat.. Çavén wé jî ve nebûn.. Mısto desté xwe da ser enîya wé.. Enî jî sar bûbû.. Desté xwe bır ser dılé wé.. Ew jî rawestabû, tu "kulpîn" jé nedıhat..

Bé hemd qîrîn jı Mısto çû:

"Heywax.. Heywax.. Mala mın sewitî.. Zarûkén mın şéwî man, heywax!.."

DAWİ (SON)

Tébini : Ev serborî, jı pırtûka M.E. Bozarslan ya bınavé "MEYRO" hatiye standın. Ev pırtûk sala 1979 lı Sıtenbul jı alîyé weşanén ÇIRA ve hatıbu çapkırın.

M.E. Bozarslan, dıroknıvis, zımanzan û nıvıskarek héja é Kurde. Ew bı xwe nıha lı derveyé welat dijî. Gelek afırandınén wî hetanî nıha çap bune.

Cemila CELİL

YAR GOVENDÊ

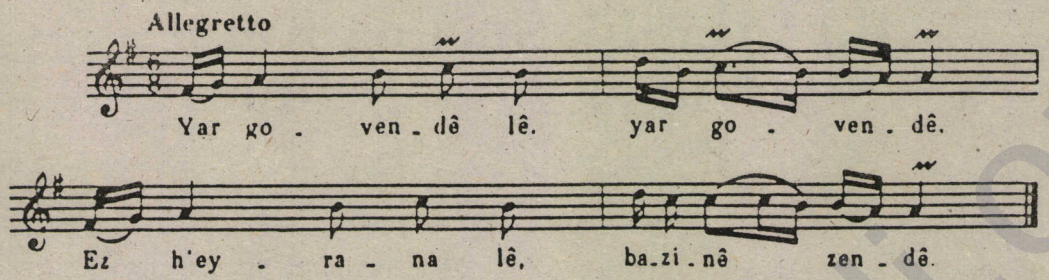

Yar govendê lê, yar govendê,[1)]
Ez h'eyrana lê, bazinê zendê.
K'erba t'eva hatime bendê.
Govend geřya lê, xet ber xete.
Sergovendî lê, qîz û met'e.
Govend geřya lê, sûk ber sûke,
Sergovendî lê, qîz û bûke.
Yar govendê lê, yar govendê.

YAR LÊ ÇIMA

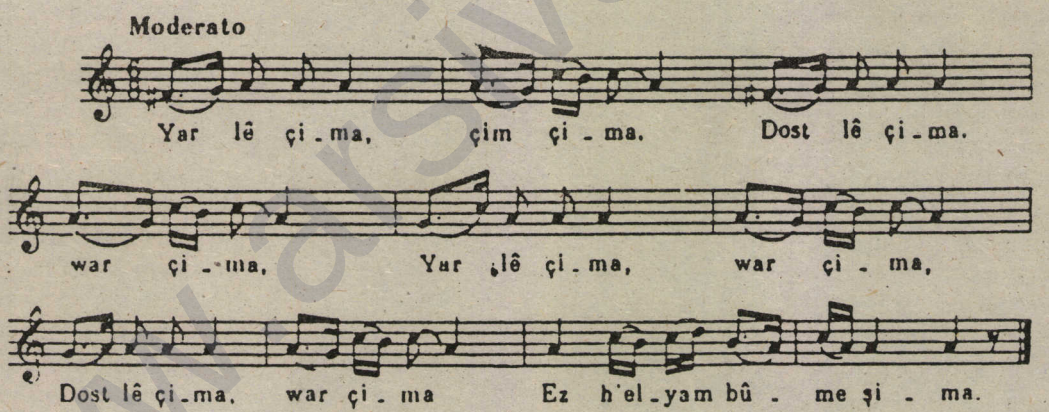

Yar lê çima, çim çima,
Dost lê çima, war çima,
Yar lê çima, war çima,
Dost lê çima, war çima
Ez h'elyam bûme şima.

Yar li ç'emê Gergerê,
Dêşin birînêd berê,
K'etime xîyalêd xema,
Qet gund ne got, çima
Ez h'elyam bûme şima.

Yar lê çima, çim çima,
Dost lê çima, çim çima,
K'etime xîyalêd xema,
Qet gund ne got, çima
Ez h'elyam bûme şima.

Yar li ç'emê Erdîşê,
Xort dilîzin qayîşê,
K'etim xîyalêd xema,
Qet gund ne got, cima
Ez h'elyam bûme şima.

KÜRT HALKI GÖÇE ZORLANIYOR

Bu İnsanlık Suçuna Karşı Sesimizi Yükseltelim

D.DOĞAN

Bilindiği gibi, Kürtler yüzyıllardan beridir hep aynı acıyı yaşadılar. Ulusal kimliklerini korumak, ulusal demokratik haklarını kullanabilmek, efendileri için değil, özgür ve demokratik bir düzende insanca yaşayabilmek için direndiler. Ama onlar tarihin bir çok döneminde sömürüye, baskı ve işkenceye, tüm insan hakları ihlallerine ve ulusal boyunduruğa her başkaldırışlarında katliam ve sürgünlerle susturulmuşlardır.

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki mecburi iskanlar ve ıslahat planları ile Kürt Halkı'nın ülkesinden nasıl kopartılmak istendiğini, onun başını yemek için nelerin planlandığını artık herkes biliyor. Yaşanan olayların anıları da henüz belleklerdedir. İnsanlık bu çağ dışı uygulamaları unutmadı. Kürt halkının tarihi de bu kanlı olayların canlı tanıkları ve belgeleriyle yazılıyor.

Yüzyılın başlarında sürülen Kürtler, açlığı, hastalığı ve türlü felaketi yaşıyarak ölülerinin başlarında ağıtlar yaktılar. O ağıtlar şimdi de dillerden düşmüyor. 1940'lı yılların başlarına kadar, Kürt halkı resmi görevlilerin emriyle yerlerinden, yurtlarından sürüldü, mecburi iskanlara tabi tutuldu. Genel valiler, umumi müfettişler raporlar düzenledi, devlet katları bilinen politikaları uyguladılar. Mecburi iskanlar, sürgünler resmen yapıldı.

Devletin o günkü politikası, ulusal istemleri bastırmak, direnişleri ezmek, bölgede "denetimini" sağlamak, özel olarak bölgeden sürdüğü halkı; genel olarak, Kürtleri assimile etmek, ulusal boyunduruğu egemen kılmaktı.

Durum bugün de farklı değildir. Kürt halkına karşı izlenmekte olan baskı ve terör politikasında bir değişiklik yoktur. Tersine, bu politikalar daha da sistemli hale getirilmiştir. "Tek ulus" anlayışına dayanan "ulusal birlik" politikası resmi ideoloji haline getirilmiş, Kürt ulusunun varlığını inkar eden tezlerle; ırkçı, şoven, milliyetçi uygulamalar tırmandırılmıştır. Halkımız yoğun bir asimilasyon politikası altında ezdirilmek isteniyor. Türk yönetimi bugün hala halkımızın varlığını tanımaya bile yanaşmıyor. Türk devlet sınırları içerisinde yaşamakta olan 15 milyon Kürt, en küçük bir ulusal-demokratik hakka sahip değildir. Onun bu yöndeki istemi, eskiden olduğu gibi, şimdi de terörle cevaplandırılıyor. Onları yurtsuz bırakmak, her birini bir yere savuşturmak, toplu haldeki yaşamı parçalamak için eskiden uygulanan resmi sürgünleri, bukez gayri resmi olarak uyguluyorlar. Zoraki göç, baskıyla, yıldırmayla, devlet destekli simsarlar vasıtasıyla acımasız bir şekilde kitlesel ola-

nıyor.

1989 yılında devlet eliyle bölge halkına uygulanan baskı ve terör, basına yansıdı. Basın bunu bilinen nedenler yüzünden tümüyle yansıtamadı. Ama, yine de yazılanlar, yapılan yorumlar, olayı ve olayın dehşetini açık-seçik ortaya koydu.

Demokrat ve insan haklarından yana olan çevreler, bu tür uygulamaları yerinde araştırdı, belgeler buldu. Bu konudaki tepkilerini kamuoyuna yansıttı.

Örneğin İnsan Hakları Derneği Diyarbakır Şubesi şu tesbiti yapıyor: "(...) **Bölge halkına potansiyel suçlu gözüyle bakılmakta, bölge halkı ikinci sınıf vatandaş olarak görülmek istenmektedir. Bölgede, köyleri tümüyle boşaltma, yerliyi yerini terke zorlama, istendiğinde operasyonlara itirazsız katlıma süregelen uygulamalardır.**"

İnsan Hakları Derneği İstanbul Şubesi de bölgedeki, zoraki göç, toplu dayak, işkence ve yaşama hakkına ilişkin olarak;

"**Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde yaşama hakkına yönelik saldırıların vahim boyutta olduğuna**" dikkat çekiyor.

Yine, İnsan Hakları Derneği Van Şubesi, Genel Merkeze ulaştırdığı raporunda, "**30 bin kişinin köylerden Van İl Merkezine göç etmek zorunda kaldıklarını bölgedeki insan hakları ihlallerinin "sistematik ve yoğun olması nedeniyle izlenemez duruma geldiğine**" işaret edilmektedir. Yine aynı raporda, 1989 yılında yaşanan olaylar özetlenmekte; "**halkın, zorla ve yasadışı yöntemlerle silahlandırıldığı, silah almayan köylülerin hain ilan edildiği, devletin sosyal hizmetlerinden yararlandırılmadığı, halkın korku ve panik içinde olduğu, çeşitli insan hakları ihlallerine karışan güvenlik görevlilerinin halen işleri başında olduğu, dağlık bölgelerde bulunan halkın yiyecek sevkiyatının engellendiği, bölgenin tam anlamıyla ilan edilmemiş düzensiz bir savaş bölgesine çevrildiği**" belirtiliyor ve anılan raporda şunlar da vurgulanıyor:

"**İhlaller, ferdi ihlaller olmaktan tamamen uzaktır. Topyekün bir halk hedef alınmıştır. Bu saldırılar sonucu devletin kendi koyduğu yasalar tamamen işlemez duruma gelmiştir. Can güvenliği yokluğu köylerin terkedilmesine neden olmuştur. Bu gelişmeler sonucu sadece Van iline gelen göçmen sayısı 30 bin dolayındadır.**"

Yine aynı raporda, 1989 yılında meydana gelen insan hakları ihlallerine ilişkin iddialar şöyle sıralanıyor.

- 22 Kürt sığınmacı "Sinop'a neklediliyorsunuz" diye götürülmüş, bir daha kendilerinden haber alınamamıştır.
- Newroz Bayramı'nın kutlanması yasaklanmıştır.
- Kürtçe köy adları değiştirilmiştir.
- Fazıl Acar adlı yurttaş hakkında çocuğuna **Jiyan** adı konulduğu için dava açılmıştır.
- Beşparmak köyünde öldürülen Nedim Öner'in katili görevliler hakkında dava açılmamıştır.

Gene 31. Ocak tarihli Güneş Gazetesinde çıkan "Van'a kaçan kaçana" başlıklı bir haber de çıkmıştır.

Görüldüğü gibi Kürdistan'ın salt bir yıl içinde, yanlız bir ilde yaşadığı tablo budur. Elbette bu da yaşananların yanlızca bir bölümüdür. 1989 yılının son günlerinde "köy koruculuğunu red eden Hakkari'nin Çukurca ilçesine bağlı köylülerin başına gelenleri, o uğursuz zulmü duymayan, bilmeyen kalmadı.

17 Eylül 1989 günü Silopi ilçesine bağlı Gireçolé (Derebaşı)de 6 suçsuz köylünün de aralarında bulunduğu 9 kişinin güvenlik güçlerince kurşuna dizildiği kayıtlara geçildi. Belgelerle kanıtlandı. Bu olayı parlementerlerden Ekin Dikmen; "devletin halka **Kürttür suçludur** gözüyle baktığı" şeklinde değerlendirdi. Yine bölgeye giden bir başka parlementer Tevfik Koçak, "**Valiler ve kaymakamlar, bulundukları yerleri kendileri idare etmiyor, bölgeyi karanlık güçler idare ediyor**" diyordu.

10 Ocak 1990 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde Celal Başlangıç'ın haberi, şu çarpıcı başlıkla veriliyordu; "**Kayadibi'nde yaşayanlar, erzak yasağına dayanamadı. Köylüler Irak'a sığındı.**"

Öte yandan, Taşdelen halkı ise SHP'li parlementerlere, "**Bugün gelmeseydiniz, bu köyü yarın terk edecektik**" diyorlardı.

Yukarıda sunmaya çalıştığımız örnekler, son zamanlarda meydana gelen olayların bazılarıdır. Bu haberler rastgele seçilmiş haberlerdi. Uygulamalar öylesine tırmandırılmış, öylesine sistemleştirilerek yoğunlaştırılmıştır ki, bu konularda çarpıcı örnek aramaya artık gerek yoktur. Adım başı olaylar, adım başı örnekler, kamuoyunun gündemindeki sürekliliğini koruyor artık.

Bunlar Türk Devletinin Kürt halkı için biçtiği standarttır. Tüm Dünya, Kürdistan'da halkımıza uygulanan şiddetin karekterini biliyor. Bu yüzden de Dünyadaki insan haklarından yana olan çevreler, demokratlar, humaniter kurum ve kuruluşlar uygulamaları kınıyor, diplomatik girişimlerde bulunuyor.

Buna rağmen, Türkiye'yi yönetenler, "Kürdistan'ı yaşanmaz bir hale getirmeyi, halkımızı canından bezdirmeyi, onları ülkeyi terk etmek zorunda bırakmayı" devlet politikası haline getirmişlerdir. Bunun için de, bir plan dahilinde hareket ediyor, bu politikaları başarıya ulaştırabilmek için de tüm güçleriyle çaba gösteriyorlar.

Halkımızı sindirmek, onları binlerce yıldır üzerinde yaşadıkları topraklarını terk etmeye zorlamak

hükümeti şu anda yüzyılımızın en büyük sürgün planlarından birini Kürt Halkına karşı uyguluyor. Yüzlerce Kürt köyü boşaltıldı. Binlerce köyde ise şu anda az sayıda insan yaşıyor. Kürdistan'ın belli bölgeleri boşaltılarak "tampon bölgeler" yaratma çabaları hızla sürüyor.

Öte yandan, Irak'taki Saddam rejiminden kaçan mültecilerin, Muş, Diyarbakır ve Mardin kamplarındaki acılı yaşamları ve sorunları da biliniyor. Deng'in 2. sayısında "Mülteci Kamplarında Neler Oluyor?" başlıklı yazıyla bu konular kamuoyuna duyuruldu.

Bunun yanında, Helepçe katliamından sonra toplu olarak Türkiye'ye kaçanların dışında, İran'a ve oradan da kaçakçılar yardımıyla Türkiye'ye geçip Ankara'ya kadar gelen bireysel göçün muhacirlerinin karşılaştıkları komplo, provakasiyonlar had safhaya vardı. 170-180 kişiyi bulan bu kişilerin problemleri ve içinde bulundukları ilgisizlik ortamı insan haklarından yana olan herkesi derinden düşündürmektedir.

Türkiye'ye gelen bu muhacirler, Birleşmiş Milletler Türkiye Örgütü ile irtibat sağlamış, şimdilik bir **"geçici kimlik belgesi"**ne kavuşmuşlardır. Kendileri, BM örgütünde görevli Japon asıllı **Mr. HİRO**'dan yakınmaktadırlar. "Kendisini Arap dostu olarak gördüklerini, bu yüzden de verilen vaatlerin hiç birisine sahip çıkmadığını" söylüyorlar.

Ayrıca, BM'den kimlik alanların bir kısmı Maraş, Sivas ve diğer illere yerleştirilme vaadiyle İran'a teslim edilmiş ve İran'da tutuklanmışlardır. Kalanlar BM'den para, konut, sağlık hizmetleri vs. konularda yardım görecekleri yerde, akibetleri bilinmez durumlara sürükleniyorlar. Herkes kaygılı ve kuşkulu günler yaşıyor.

Bunların dışında, gene yerleştirilme vaadiyle Van'a götürülüp, halen oradaki Nuh Oteline yerleştirilen;

1- Kemal Muhammed Mustafa,
2- Kerim,
3- Ahmet,
4- Ömer,
5- Fuad isimli şahıslar aynı şekilde kaygılı ve kuşkulu bir halde akibetlerini bekliyorlar. İran'a ya da Irak'a iade edileceklerinden korkuyorlar.

Ankara'da kalanlar ise, Ulus'ta İsmet Paşa Mahallesinin yıkık-dökük ahşap evlerinde soğuk ve açlığın pençesinde kıvranıyorlar. Çoğu çıplak zeminde, battaniyesiz ve yataksız 6-8 kişi tek yatakta kalıyorlar. Baki, İkbal-Halil Muhammed Raşid ve dört arkadaşları bu şekilde yaşayanların bir kaçıdır. Ayrıca Halepçe'den Hamid ve ailesinin durumu da içler acısıdır.

Bu sefaleti yaşayan muhacirler imza için her perşembe günü Emniyet Genel Müdürlüğünün Yabancılar Şubesine gidiyorlar.

Kürt halkı işte böyle bir tabloda yaşam kavgası veriyor. Yüzyılımızın insanlığı artık bu tabloya bir son vermek için sesini olabildiğince yükseltmelidir. Hiç kimse bir abartmanın peşinde değil. Olaylar, yerleri, canlı tanıkları ve sağlam kanıtlarıyla orta yerde duruyor.

Kürt halkına, başından beri anlattığımız insanlık dışı uğursuz politikaları uygulayan Türkiye, Birleşmiş Milletler Örgütü ile Avrupa Konseyi'nin üyesidir. Helsinki Nihai Belgesini imzalayan devletlerden biridir. Ancak, tüm bu kuruluşların amaçlarına ve insan haklarıyla ilgili olarak imzaladığı uluslararası antlaşmalara aykırı hareket ettiği de açıktır.

İnsan haklarının üzerinde çokça konuşulan bir dünyada, Türk Devleti, her türden insanlık dışı yol ve yönteme başvuruyor. İzlediği ırkçı, şoven, milliyetçi politikalarla Ortadoğu'nun en eski halklarından birini yoketmeye çalışıyor. Bir yandan Avrupa'nın bir parçası olmaya çaba harcarken, bir yandan da insansız TAMPON BÖLGELER yaratmaya çalışıyor. **Avrupa'da sınırları kaldırma girişimi yoğunlaşırken, Türk Devleti, insanlarını birbirleriyle her türden ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkisini koparmak için Kürdistan'ı bölen sınırlar üzerinde aşılmaz engeller oluşturma politikalarında var gücüyle direniyor.**

Türk Devleti ve hükümetleri, başta Birleşmiş Milletler olmak üzere tüm kurum ve kuruluşların gözlerinin içine baka baka bu politikaları uyguluyor. İşlediği suçunun üstüne yatıyor. Ona Kürt halkını yok etme imtiyazını kim verdi? Bundan tek tek devletlerin, ona politik, ekonomik ve askeri destek verenlerin de sorumlulukları yok mudur? Birgün insanlık bunların hesabını soracaktır. Ve şimdiden de sormaya başlamıştır.

Kürt halkı ve onun dostları bu terör politikalarına karşı elbette tüm çabayı göstererek mücadele edecektir.

Kürt halkını topraklarından sürme girişimlerine, onun topraklarında sürdürülen haksız savaşa devlet terörüne karşı; demokrasiye ve insan haklarına inanan, bunların gerçekleştirilmesini isteyen ve bu yolda çaba harcayan herkese, onur sahibi tüm insanlara, demokratik kuruluşlara, barıştan yana olan, ulusların kendi kaderini tayin etme hakkına saygılı olan güçlere bu konuda büyük görevler düştüğü kanısındayız.

Bu gidişe son verelim! Bu insanlık dışı uygulamalara karşı her zeminde girişimde bulunalım. Bu konulardaki kampanyaları destekleyelim.

Onur sahibi, namuslu milletvekilleri Büyük Millet Meclisi'nde sesinizi yükseltin!

BASINA

Yaklaşık bir ay evvel bir gurup silahlı kişiler geceleyin köyümüze gelmişler, köylülerden yiyecek istemişler ve kendilerine gereken yiyecek maddelerini köylülerden almışlar ve çeşitli propagandalar yaparak köyden ayrılmışlardır. Onların köye geldikleri akşam köy muhtarı olarak ben köyde yoktum ve o akşım Siirt merkezdeydim. Benim o akşam köyde bulunmayışım yetkililerin de malumudur. Ayrıca köyde de olsaydım durum değişmeyecekti. Onlar sayıca kalabalıklarmış ve hepsi de silahlı kişilermiş. Böyle silahlı bir guruba karşı bizim köylü olarak direnmemiz mümkün değildir. Onların köyümüzüe gelip gitmelerinde bizim bir kusurumuz veya suçumuz yoktur.

Durum böyle iken, bu olay nedeniyle 22.12.1989 günü gözaltına alındım. İki gün boyunca Eruh Yatılı Bölge Okulunda bulunan Piyade taburunda dayakla sorgulandım. Beni sorgulayan ve döven tabur komutanı Binbaşı ADNAN ile komutan yardımcısı Binbaşı RECEP'tirler. İki gün boyunca su dahil hiç bir gıda maddesi bana verilmedi. Bana atılan dayağın izleri halen vücudumda mevcuttur.

Sorgulamada yukarıda anlattığım gibi, durumu kendilerine de anlattım. Akla hayale gelmeyecek sorular soruldu bana, bilmediğimi söyleyince de **bana hep işkence yaptılar.** Ayrıca, beni serbest bırakırken elime bir soru listesi tutuşturuldu ve bunları detaylı olarak cevaplarını hazırlayıp Pazartesi günü kendilerine ulaştırmamı istediler. Eğer bunları zamanında hazırlayıp getirmezsem beni ölümle tehdit ettiler. **Tabur Komutanı beni muhbirliğe zorluyor. Onun korkusundan ne evimde kalabiliyorum ne de Eruh'a gidebiliyorum. Can güvenliğim yoktur.** Yeniden gözaltına alınıp işkence edilme korkusu içindeyim.

Siz yetkililerden istirhamım, durumumun gözönüne alınarak bu tehditlerden korunmam ve can güvenliğimin sağlanması için gereken önlemin alınmasını saygıyla arz ederim.
30.12.1989

Hüsnü KAYRAN
Köy Muhtarı

Adres:
Akmeşe Köyü
Eruh/SİİRT

Dağıtım:
1) Siirt Valiliğine,
2) Olağanüstü Hal Bölge Valiliğine,
3) İçişleri Bakanlığına,
4) Başbakanlığa,
5) Cumhurbaşkanlığına,
6) TBMM Dilekçe Komisyonu Başkanlığına,
7) Bölge Milletvekillerine,
8) Basına.

Duyarlı okurlarımızdan dergimize gönderilen belge ve anlatımları olduğu gibi yayımlıyoruz.

... VE YİNE ZORUNLU GÖÇ" OLAYLAR, TANIKLARI VE BELGELERİ...

Eruh Akmeşe Köyü Muhtarı HÜSNÜ KAYRAN'a Eruh tabur komutanı (binbaşı) tarafından verilen istek listesi.

1- Camide ne konuşmuşlar?
2- Huri Güngör'e kaç lira yardım yapmışlar?
3- Camide konuşmayı kim yapmış?
4- Köyden ne isteklerde bulunmuşlar?
5- Köyden ne zaman ayrılmışlar?

HÜSNÜ KAYRAN BAŞINA GELENLERİ ANLATIYOR

"Askerler gelip beni Eruh'a götürdüler. Tabur komutanı bana "PKK'liler köye gelmiş, sen neden bize haber vermedin?" dedi. "Geldiklerinde ben köyde yoktum. Halkı camiye toplayıp propaganda yapıp gitmişler" dedim. Bunun üzerine iki binbaşı beni birden dövmeye başladılar.

Gelenler hangi guruptu, adları neydi, içlerinde tanıdıklarınız var mıydı, neler söylemişler, Huri Güngör'e kaç lira yardımda bulunmuşlar, camideki konuşmayı kim yapmış, köyden hangi isteklerde bulunmuşlar, köyden ne zaman ayrılmışlar diyorlardı. Ben bunun üzerine "**1984'te Eruh ilçesini basıp Atatürk heykelini kim tekmeledi, siz biliyor musunuz, kim cami hoparlöründe konuştu, adları neydi, siz biliyor musunuz**" diye sordum. Bunun üzerine beni tekmelemeye başladılar. İki gün boyunca ellerim arkada bağlı, diz üstü bekletildim. Yiyecek olarak hiç bir şey vermediler.

Alay komutanı bana "köyünüzde korucu yok, size on silah vereceğim, siz on kişi bizim için sağlam olursanız o köye kimse giremez." dedi. Bunun üzerine ben köyde sadece yaşlılar var, siz başedemiyorsunuz, biz nasıl uğraşırız" dedim. "Siz birbirinizi öldürün, birbirinizin anasını belleyin, ben o köye asker vermem" dedi. Eruh'taki Binbaşı ise köyün etrafındaki depoların yerlerini soruyordu. Ben nerden bilebilirim, siz tespit edin bize de gösterin dedim.

Muhtar şimdi köyüne gidemiyor. Durumu çeşitli mercilere iletti. Eruh tabur komutanından, sorularının cevabını bekliyor. Huri Güngör'e muhtar para verilip verilmediğini nerden bilecek?"

Kolluk kuvvetleri köylüleri göçe zorlamak için ne gerekiyorsa yapıyor. Örnek mi? İstenmeyecek kadar çok.

Yer Pervari. Erkent köylüleri Reşit Ertü ve Abdullah Solmaz Şuxa köyüne giderler. Kimlik kontrolü yapılır. Erkent'li olmaları, çırılçıplak halkın önünde soyulmaları için yeterli. Üstlerindeki elbiseler yırtılır. Çamura sıvanırlar. İkisi yanyana ayakta bekletilir ve tüm köylüler önlerinden geçilir. Kendilerine "siz hepiniz teröristsiniz" denir, küfürden paylarına düşen söylenir. Ömer Özbay ve Ramazan Özbay Tall köyünde aynı işleme maruz kalırlar. Amaç köylüleri yılgınlığa düşürmek.

Siirt Eruh Nit köyünden bir vatandaş, Siirt

merkeze yiyecek almaya gelir: Eşyalarını ayarlar. Traktörünü tutar. Ertesi gün sabah saat altıda yola koyulur. Siirt'in Eruh yolu üzerinde Siirt çıkışında kontröle takılırlar. Sabah saat altıdan akşam saat sekize kadar emniyette işleme tabi tutulurlar. Köylü un, patates, lahana, şeker, yağ almıştır. Bir traktörü doldurur. Çünkü, kendisine ve kardeşlerine yetecek kadar almıştır. Bunu da belirtir. Hemen suçlu konumuna koyulmuştur. Gözleri bağlanır. Dayak yer. Sonuçta aldığı eşyaları dükkan sahibine iade etmek zorunda kalır. Traktörün ücretini öder ve köye boş olarak döndürülür. Köylü ben kendilerine ya çuvalları mühürleyin ya da helikopterlerle getirin, yirmi otuz kişine yiyecek dedimse de kimse beni dinlemedi. Elli bin lira zararla eşyaları geri verdim. Ayrıca traktörün parasını da ödedim diyor. Evet devlet vatandaşlarını açlıkla yüzyüze bırakıyor. Denetimi kaçırmanın cezasını köylülere ödetiyor.

Yer Eruh, Mewya köyü: Köylüler anlatıyor:

1984'ten beri köyde huzurlu geçen tek bir gün yok. Taşkonak bölük komutanı iki yıldan beri bölgede görevli. Geldiğinden itibaren "ben bu köyden de sorumluyum" demiş. Ayrıca, köyün Çelik mezrasında karakol mevcut. Karakol köye yarım saat uzaklıkta. Buna rağmen, iki saat uzaklıktaki komutan kendisini sorumlu hissediyor. Köye geliş gidişte kullanılan iki yol mevcut. Bunlardan kırsal kesime meyve bahçelerine giden yolun kullanımını yasaklıyor. Karakol bu yolun içinde ve bahçelerin içinde. Köylülerin karşı çıkması sonucu yolu açıyor.

Kurban bayramının ikinci günü köye gidip namaz saatinde bütün köylüleri topluyor. Bayan ve erkekleri iki gurup halinde ayak üstünde bekletiyor. Köyde 65 hane mevcut. Sürekli korucu olmalarını istiyor ve tehdit savuruyor. Köyde evlerdeki bulgur, prinç, mercimek ve un birbirine karıştırılıyor. Yerlere dökülüyor. Köye her gelişinde daha önce gözaltına alınan üç kişiyi soruyor. Meydan dayağı çekiyor. Hayvanların köye giriş çıkışını sabah saat 10 ile akşam namazı arasında sınırlıyor. Köylülere "bu saatin dışında köy dışında kuzu görürsem tararım" diyor. Hayvanlarını besliyemeyen köylüler hepsini, yarı fiyatına satıp elden çıkarıyorlar. Köyün muhtarı Eylül ayında gözaltına alınıyor. 15 gün süren gözaltı süresinden sonra 12.11.1989'da Diyarbakır'dan serbest bırakılıyor.

Köyün boşaltılması ise şöyle oluyor: Taşkonak Üstteğmeni köye geliyor. Kadın ve erkekleri teker teker iki guruba ayırıp tek ayak üzerinde sabahtan akşama kadar bekletiyor. Yemek ve tuvalet yasağı koyuyor. Dayak atıyor. Soğuk nedeniyle kadınların büyük bir bölümü kendilerini kirletiyorlar. Köylülere "ya köyü boşaltırsınız, ya da koruyucu olursunuz" diyor. Köylülere "eğer gitmezseniz haftada en az iki sefer bu uygulamaya tabii tutulursunuz" diyor. "Sizi bu hale getirmekten zevk alıyorum. Kışın iş bulamayacaksınız. En az altı ay kira ödeyeceksiniz, hayvanlarınız beleşe gidecek" diyor. Köy boşaldıktan sonra çevre köylerdeki koruyuculara geride kalan her şeyi alabilecekleri söylüyor. Askerleri götürüp bütün evleri taratıyor. Köyde tek sağlam cam bulmak mümkün değil. 65 evin sadece camları ne tutar?..

Köylüler birbirleriyle anlaşıyorlar. Gençler köye gitsin. Hergün biri öldürülse de köy boşaltılmayacak diye karar alıyorlar. Bunu duyan subay çevredeki koruyucularla anlaşıyor. "85'ten bu yana bunların göçünü sağlamak için bir kanıt bulamadık. Gece köye gidip yiyecek ve bazı eşyalar isteyeceksiniz" diyor. Plan uygulanıyor. Ertesi gün köye gidip yaşlılara verdikleri eşyaları ve yiyecek maddelerini sıralıyor. Kendisine göre köylüleri suç üstü yakalamıştır. Güya köylüler bölücülere yardım ediyor. Köylülerden en yaşlıları Yusuf Nas, Osman Yıldız, Mehmet Şen, Yusuf-Nurettin Aydın, Abdullah Çalapkulu köy meydanında bir araya getiriliyorlar, gözaltına alınıyorlar. (Yusuf Aydın gördüğü işkenceden dolayı hala hasta yatağında.)

Çelik karakol komutanı köylülerin kendi istek

leriyle evlerini terkettiğine dair belge imzalatıyor, aile sahiplerine. Köylü yanlızca yiyecek, yatak ve elbiselerini araçlara yükleyip anayurdunu terkediyor. Köyde milyorları bulan menkul ve gayri menkullar mevcut. Tekrar köye dönüp ev eşyasını almak isteyen köylülere bir veya iki saat süre tanınıyor. Bu süreyi aşmaları halinde Çelik karakol komutanı eşyaları yakacağını söylüyor. Giriş çıkış imzaya bağlı.

Mehmet Şen samanını almak için araç tutup köye gitmeye çalışıyor. Dövülüp geri gönderiliyor. Köyün camisindeki kitaplar ve halılara askerler el koyuyorlar.

Geliosman Mezrası'na giden Teğmen "Newiya köyünü boşalttım. Şimdi sıra size geldi. İsteklerimi kabul ederseniz siz kalırsınız. Kabul etmezseniz gidersiniz" diyor. Ve 15 haneli mezra böylelikle 1 günde boşaltılıyor.

Eruh – Nivilan Köyü;

Muhsin Ekinci zorla koruyucu yapılmış. Hilela Karakol Komutanı köye gidiyor. "Kim silahı bırakmak istiyorsa bıraksın" diyor. Muhsin Ekinci Eruh'a tabura gidip silahı teslim ediyor. Bunun sonucu askerler evini tarayıp ateşe veriyorlar. Kaçıp Mersin'e yerleşiyor. Bir yıldan fazla kalıp geriye, köye dönüyor.

15.12.1989

Sürgünlerden Aydın Kilvan Kurtalan'a çağrılıyor. Jandarma Karakolunda, jandarma Binbaşı oturmuş. Onun yanında oturan Yüzbaşı, Aydın Kilvan'a; "Evine sivil timleri gönderip yerle bir edecem. seni hain diye damgalatacağım. Bizimle beraber çalışmalısın" diyor. Aydın Kilvan "gözüm bağlıyken bana her türlü hakareti yaptınız, doyasıya küfrettiniz" diyor kendilerine. Yüzbaşı bunu inkar ediyor. Kendisine küfredenin sesini tanıdığını söylese de bu kar etmiyor. Aydın Kilvan ilk kez 1987'de, 21 Mayıs'ta gözaltına alınıyor. 1989 Mayıs'ında ikinci ve 1989 Ağustos'unda üçüncü kez gözaltına alınıyor. Göz altındayken sürgün kararı kendisine iletiliyor. Alay komutanı kendisinin ana avradını sövüyor.

Şırnak, Torkız Köyü;

Şırnak'a bağlı torkız köylüleri devlet zoruyla köylerinden çıkarıldılar. Mezralarla birlikte aylardır, çadırlarda Gıresereşer mıntıkasında yaşıyorlar. Noter taahhüdüyle orada yaşamaya mecbur edilmişler. Ev yaptıklarında giderlerinin % 20'si devletçe karşılanacakmış. Çocuklar ateş içende kalmışlar hasta yataklarında. Kimin umurunda ki? Köylüler kışı kıl çadırlarda geçiriyorlar.

27 Eylül 1989;

Siirt gazetesi başlık atmış "102 Afgan göçmeni şehrimize yerleştirilecek. İçişleri Bakanlığınca şehrimize ikamet etmek üzere gönderilen Afganlar Türkçe konuşuyorlar. Türkçe konuşan ve Afgan Türklerinden oldukları belirtilen bu müslüman soydaşlarımızın sefil bir şekilde otel köşelerinde sürünmeleri dağlayıcı bir durum olarak müşahade edilmektedir." Ve Afganlılar Daykan ilçesi Veysel Karani mevkiine yerleştiriliyorlar.

Bölgede insanca bir konuma gelebilmek için Türkçe konuşuyor olmak demekki yeterli.

Pervari Hot Köyü;

1988 Temmuzunda silahlarının alınması için yetkililere müracaat eden koruyucular bir sonuç alamadılar. 1989 Kasım'ında baskılara dayanamayıp Adana'ya göçtüler. Yusuf Sönmez, Nezir Işık, Mehmet Nuri Toraman, Selahattin Tekin, Ahket Aydaz, Musa Bağara, Adana'ya göçen koruyucu-lardırlar.

DENG'i
oku, okut, abone ol
abone bul

Aşağıda belirtilen köy ve mezralar boşaltıldıktan sonra, kolluk kuvvetleri buraları çok daha önceler-den terkedilmiş viraneler olarak göstermek ve bu izlenimi verebilmek için her tarafı yakıp yıkıyor.

BÖLGEDEKİ ZORUNLU GÖÇ SONUCUNDA KÖYLER – MEZRALAR HAREBEYE ÇEVRİLMİŞ

Siirt iline bağlı merkez ilçe, Kurtalan, Şırnak, Pervari ve Eruh ilçelerine bağlı boşaltılmış, virane haline getirilmiş köy ve mezraların listesini sunuyoruz.

İLÇE	KÖY	MEZRA
MERKEZ	Dergalıp	Dodais
	Kasnık	
	Bılorıs	
	Genauşe	
	Kasrık	Tavlık
	Gawat	
KURTALAN		
	Beytıl	Çemkurık
	Hüseyni	
	Kendala	
	Gözik	
	Kasırke	
	Tavlıke	
	Lefe	
ŞIRNAK		
	Gundıkeremo	
	Gundıkeran	
	Kırım	Kanibergu
	Şenefi	
	Torkız	5 Mezrası mevcut.
	Navyan	Bölize ve Cenibe mezraları boşalmış.
	Avyan	Mezralarının hepsi boşalmış.
	Kendala	Berkevir
	Spindaruk	Nanıv
	Gundıkemirtıp	Bırke
	Cinet	
	Firisan	
	Kavuncu	

İLÇE	KÖY	MEZRA
PERVARİ		
	Hot	Koçnış ve Kevzin Mezraları boşalmış, evler yakılmış.
	Herwex	Kasrik
	Rubarya	Mexés mezrası
	Besta	
	Hol	
	Kal	
ERUH		
	Şetrük	Emte
	Garisan	Kenyabıye
	Milan	Bensuv
	ZéVé	Geli
	Bana	
	Newyan	Geliosman

Tarhan köyünün Kasnacello mezrası tümden boş.

Şikeftayusufan köyü ve Elaziz mezrası, Çemegur mezrası ve Şişl köyü tümden boşalmışlar.

Şırnak'ta Herekol Yayla'sı etrafında köy kalmamış. Mıştaxe köyünde **evler askerler tarafından yakılmış.** Balveren Köyü'nün Talga, Sıne, Benavyé, Besté, Bişiyéreş ve Berbaza mezraları tümden boşalmış ve **evler yakılmış.** Biryan Köyünün Zirvit mezrasında göç için sürekli baskı ve zorlama gündemde.

Ya diğerleri? Bu insanlar asırlardır varolan bu yerleşim birimlerinden niye ayrılıyorlar? Büyük şehirlerin yabancısı olan, Metropol kültürüne tamamen yabancı olan bu insanlar neden evlerini yurtlarını terk ediyorlar? Bunun tek bir açıklaması var: Devlet terörü... Sürekli gözaltı, baskın, köy meydanlarında

www.arsivakurdi.org

toplu dayak, kadınları tümden soyma ve son bir aydır başlayan tek tek insan avı...

Köylüler "zaten hayvanlarımızı otlatamıyorduk, tarlalarımıza rahatlıkla gidemiyorduk. Şehre alışverişe gidip dönmek, yolda yapılan aramalar ve askerler tarafından kurşuna dizilmek korkusunu hep içimizde taşıyorduk" diyorlar. Köylü hayvanını çok cüzi bir miktarda satıyor, yanında götürebileceği kadar yiyecek maddesi ile yataklarını ve dededen kalma bir kaç bakır kabı kamyonlara yükleyerek köylerinden uzaklaşıyorlar. Köyünden başka bir yerleşim birimini tanımayan Kürt kadını kamyonların üstünde kilometrelerce yolu katetmeye başlıyor. Çocuklar şaşkın. Rengarenk giysiler içinde üstleri başları dökülüyor. Şehir içinden geçen kamyonların üstündeki çocuklar büyük bir dikkatle gördükleri yabancı giysili insanlara bakıyorlar. Bu göçün sonucunun nereye varacağı belli değil. Kimisi Adana'ya, Mersin'e, Aydın'a, İstanbul'a yakınlarının yanına gitmeyi düşünürken, kimisi de Siirt'te ev bulmaya çalışıyor. Ev bulamayan yol boyunca ev sorarak gidiyor.

"Askerin, vurucu timin sürekli aramaları, hakaretleri bizi usandırdı" diyor bir köylü. "Peki iş bulamıyacaksın 10 nüfusun aç kalacak, ev bulamıyacaksın, kışı dışarıda mı geçireceksin?" diye sorduğumda, "ne iş olsa yaparım, inşaat, hamaliye, tarla, yeterki çocuklarım ölmein. Öldürecekler, kimvurduya gitti olacak. Resmi dairelerin kapılarına yaklaşamiriz. Her işlerini yap, sonra bizi insan yerine koymirler. Hayvanlarımızı vadeli ölü fiyatına sattık. seneye sütte peynir de yok."

Eruh'a bağlı Garisan köylüleriyle görüşüyorum!" Köyümüz 45 hane, nüfusu 500 den fazla. Yıllarca önce kurulmuş. Biz göçeriz. Şimdiye kadar yazları Çekemare, Herekol yaylalarına giderdik. Bu yıl bizi yaylaya bırakmadılar. Şimdi döndük, köye gitmeyeceğiz. İşte buraya çadırı kurduk. Koyunlarımızı bir yıl vadeli olarak çiftini 150.000'den sattık. Bu yıl tüccarlar bayram yaptı. Seneye yayla da yok, bizi açlık bekliyor. Ev bulamıyoruz, çocuk sayısını soruyorlar. 100.000 den aşağı ev yok. Burada hepimiz hastalandık. Su yok, tuvalet yok. Kokudan çadırlara yaklaşamıyoruz."

Göçerler çadırlarını Siirt'in çıkışında Eruh yolu üzerinde kurmuşlardı. Kendilerini görmeye gittiğimizde çadırlara yaklaştıkça insan dışkısının oluşturduğu pis koku daha iyi farkediliyordu. Bulaşık suları etrafa atılıyor. Çadırların etrafı tuvalet olarak kullanılıyor. Taşla temizlenip pisliğin üzerine toprak atıyorlar. Bir göçer çocuğu ateşler içinde yatıyordu. Belediyelerin arada bir gönderdiği su tankeri ihtiyaçlarını bir ölçüde gideriyordu. Bize toprağın üzerine keçe atıp oturmamızı sağladılar. Kendileri toprak üzerinde oturuyorlardı. Biz onlarla konuşurken, iki kamyon daha gelip caddenin karşı tarafında konuklarını indirdi. Kamyondaki yüklerin üzerinde yeni doğan çocuğundan en yaşlı insanına kadar olan kişilerin oluşturduğu iç karartıcı bir manzara.. Hiçbir aile hayvanlarını getirmemişti; hayvanlarını yaylalarda vadeli olarak elden çıkarmışlardı. Kimisi il merkezine gelmiş, kimisi diğer illere, ilçelere gitmişti. **Yanlız insanlar değil artık, hayvanlar da sürgünden paylarını almışlar.** Sürgün insanları evlerinden etmiş, hayvanları da kasaplara göndermişti. Hem de Antep'ten Suudi Arabistan'a doğru.

Olayımız, devletin yüksek katlarına yapılan aşağıdaki başvurular, imzalar ve belgelerle daha iyi anlaşılmıyor mu!?...

VALİLİK MAKAMINA
SİİRT

Ben daha önce Eruh-Dağyeli(Nawia) köyünde ikamet ediyordum. Yaklaşık 20 gün evel köydeki herkes gibi ben de evimi köyden çıkarmak zorunda kaldım. Köyden ayrılma nedenlerimiz, **daha fazla şartlara dayanamayışlarımızdandı.**

Köyde halen samanım kalmıştır, samanımı buraya taşımak istiyorum. Köyden ayrıldıktan sonra bir hafta evel köye tek başıma gitmek istedim. Çelik jandarma karakolu köye gidişime izin vermedi ve beni oradan geri gönderdi.

Bu gün Abdurruhman Alevcan yönetiminde 56 AV 814 plakalı kamyon ile oğlum Ömer Şen, işçiler Hamit Çoban ve İbrahim beraber samanları almak üzere köye gittiler. Gidenler benim gibi Çelikten geri dönmek zorunda kaldılar. **Zira aynı karakol onların da geçişlerine izin vermemişti.** Bizim gibi diğer köylülerin de köye gitmelerine müsade edilmemektedir.

Sizden istirhamımız köyde bulunan eşyalarımızı almak için bize gereken müsadelerin verilmesidir.

Gerekenin yapılmasını saygıyla arz ederim. 8.1.1990

Mehmet ŞEN

Adres:
Doğan Mah.
SİİRT

Ben Siirt - Pervari ilçesi Yapraktepe Köyü Ertik mezrası halkındanım. Mezramızda biz dört aile ikamet ediyorduk. Uğraşımız hayvancılık ve kısmen tarımdır. Bundan yaklaşık bir sene önce biz köyümüzde ikamet ederken, **güvenlik kuvvetleri gelip köyü terk etmemizi istediler. Köyü terk etmediğimiz takdirde bizim için iyi olmayacağını ve meydana gelebilecek herhangi bir olayın sorumluluğunun bize ait olacağını belirttiler.** Ayrıca köyü terk ettiğimiz zaman ilgililer tarafından bize bir iskan yerinin sağlanacağını söylediler. Tabiki köyü güvenlik nedeniyle boşaltmamız isteniyordu.

Bunun üzerine bundan yaklaşık bir sene önce köyümüzü terk ederek Pervani Kocaçavuş köyüne geçici olarak yerleştik. Halen adı geçen köyde kiracı olarak oturmaktayız. Köy sahipleri artık bizi idare etmiyeceklerini ve artık köylerini terk etmemizi bizden istemektedirler. Bizim de yabancı yerde kirada kalacak halimiz kalmadı. Son derece zor durumdayız.

Geçen eylül ayında yine sizlere müracaat ederek bize ikamet edebileceğimiz bir yerin sağlanmasını istedik. Fakat bu güne kadar müracaatımıza herhangi bir cevap almış değiliz.

Zor durumda ve çaresiz olduğumuz için eski köyümüze yani mezramıza dönmek zorundayız. Oraya dönemezsek hayvanlarımızı satıp başka bir yere herhangi bir şehre gidip yerleşmek zorunda kalacağız, bu da bizi son derece zor duruma soracağı gibi bizi tedirgin etmektedir. Köyümüze döneceğimizi önceden size haber veriyoruz. Sizlerden istirhamımız çevrede bulunan jandarma timlerine haber verilerek rahatsız edilmememizin sağlanmasıdır.

Gerekenin yapılmasını saygıyla arz ederim. 22.3.1989

Ömer BUDAK

Adres:
Kocaçavuş Köyü
Pervari/SİİRT

Dağıtım:
1) Siirt Valiliğine
2) Olağanüstü Hal Bölge Valiliğine

KÜRDİSTAN'DA ZORLA GÖÇ ETTİRMEYE, KÖYLERİN BOŞALTILIP TAMPON BÖLGELER OLUŞTURULMASINA SON VERİLMELİDİR.

www.arsivakademi.org

(Kanlı Ocak'ın 6. Yıldönümü Nedeniyle)

DİYARBEKİR EY DİYARBEKİR

A. CİHAN

Diyarbakır'da kimi zaman insanlar birilerini, birbirlerine gösterirler. **"İşte bu 12 Eylül sonrası içeri girmedi"** denilerek hayretler belirtilir. İçeri girenlerin parmakla gösterildiği bir dönemden, içeri girmeyenlerin istisna oluşturduğu bir döneme geçildi.

Diyarbakır merkezi bir şehirdir. Ve bütün dönemlerde yaşanan politikaların buradaki rengi daha koyudur. Diyarbakır 5 No'lu siyahın en koyusudur.

Cezaevlerinden yola çıkarak Türkiye'nin kimliğini ortaya koymak o kadar kolay ki. 12 Eylül Türkiye'sini tanıtmak için cezaevlerini incelemek yeter ve artar bile. Bazen düşünürüm. 12 Eylül sonrasında, sanki her ulustan, her sınıftan, her katmandan, her dünya görüşünden örnek insanlar seçilmiş ve cezaevlerine konulmuş. Sanki insanlar, posalarından kurtulmuş, gerçek özbenlikleriyle burada su yüzüne çıkmışlardı. Cezaevlerindeki vahşet, egemen özsuyuydu ve direnç devrimcilerin. Cezaevlerinde her sınıf ve katmandan insanlar, gerçek kimlikleriyle oradaydı. Ve, her sınıftan –hem egemen güçlerden, hem ezilenlerden– insanlar, temsil ettikleri politikanın en keskin yönlerini sergiliyorlardı. Cezaevlerindeki her kesimden numunelerin mücadeleleri temsil ettikleri adına sürdürülüyor ve onları bağlıyordu.

"Gözaltına alınanlar 650 bin, açılan dava sayısı 210 bin, hakkında idam cezası istenenler 6353, idam edilenler 50, kuşkulu ölümler 399'u aşkın,işkence sonucu öldüğü belgelerle kanıtlananlar 171." (26 Aralık 1989 Güneş)

İşte bir dönemin yorumsuz belirlemesi. Ama, eğer birisi "12 Eylül sonrası Türkiye ve Kürdistan cezaevlerinde yaşananların, Nazi kamplarından bu yana insanlığın gördüğü işkencenin, aşağılanmanın, vahşetin en yoğun, eşine az rastlanır örnekleri olduğunu" söylerse, kesinlikle bu abartma değil, belki alçakgönüllülük olur. Kendisi boydan boya bir cezaevine dönüşen Türkiye'de, cezaevleri amansız bir işkence çarkına dönüştü ve rejmin temel öğesi oldu.

"12 Eylül teröründe cezaevleri bir doruktur...Cezaevlerindeki uygulama, tam bir toplumsal katliama dönüştü. Tarih boyunca başka ülkelerde ve Türkiye'de uygulanan bütün işkence yöntemleri burada uygulandı, yeni denemeler yapıldı. Buralar faşist rejim ve arkasındaki emperyalist güçler için bir laboratuar işlevi gördü. "İşkenceler rastgele ve keyfi olmaktan çok," cezaevinden sıkıyönetim komutanlıklarına, MİT merkezlerine, hükümete, faşist generallere, CIA'ya ve ABD'deki, "dost ülkeler" için işkence uzmanı yetiştiren mercilere kadar uzanan bir ağ içinde, ince ince düşünülmüştü; sistemli idi. Programlar sosyal, siyasal, psikolojik bilimsel veri, gözlem, deneyimlerin ışığında hazırlanmıştı. Sonuçları uzun sürede alınması düşünülen

"pasifikasyon programları" idiler."

"..İnsanlık ve onun hizmetindeki bilim dalları, cezaevlerinde olup bitenlerden tükenmez konular bulacaktır. Tarihe, genelde insanlık için utanılacak bir sayfa olarak geçseler de cezaevleri, içerdekileri deney, konu zenginliği ve soru işaretleriyle, hem bilimadamlarını, uzmanları yeni arayışlara yöneltecek, hem de onlara yeni ufaklar açacaktır. Yazarlar, sanatçılar da oradan zengin bir hazine bulacaklardır."

En başta siyasal bilimlerin konusu olmalı cezaevleri. Değişik sınıf ve katmanlardan gelmiş, bilinç ve eğitim düzeyleri farklı nice insan ve bunların cezaevindeki tavır ve tutumları, birbirleriyle ilişkileri araştırmacılar için bir malzeme değil mi? İnsanların aynı zamanda eğilim ve davranışları sosyal bilimler için de zengin bir kolleksiyon oluşturuyor.

Hiç bir yer, cezaevlerinin sunduğu psikolojik çeşitliliği ve canlılığı veremez. İşkencelerin, çoğu kez insan psikolojisini hedef aldığı düşünülürse, bu daha iyi anlaşılır.

Yüzlerce işkence türüne karşı insan fiziğinin dayanma gücüne ne demeli? Günlerce süren susuzluğun, aylara varan açlığın, dayanılmaz soğuğun, uykusuzluğun, bozuk, tehlikeli ve kirli yiyeceğin, havasızlığın insan denen canlı üzerindeki tahribatı yüzünden cezaevinin tüm bilim alanları için son derece önem taşıdığı açık değil mi?

Cezaevlerindeki uygulamalardan sadece içerdekilerin etkilendikleri söylenemez. "Bu dönemde Türkiye'de ortalama her aileden bir kişi, bu toplumsal soykırımda ya öldürülmüş, ya da sakat bırakılmıştır. Elli milyon insan, cezaevlerindeki işkencelerin etkisini kendi çocuklarının, aile bireylerinin, yakınlarının şahsında yaşadılar, yaşamaya devam ediyorlar. Toplumda açılan yara, her eve, her köşe bucağa işledi, insanlara acı verdi."

"Ve daha onyıllar boyu, milyonlarca insan, işkencenin bıraktığı izleri yaşamında duymaya devam edecek. Ya işkencede yitirdiği bir yakınını düşünecek, ya bizzat kendi başından geçen olayları hatırlayacak. Bir sakat akraba, dost ya da tanıdık, canlı bir anıt gibi sık sık o günleri hatırlatacak. Kâh bir roman okunacak. Kimi zaman o günleri çağrıştıran bir melodi, kimi zaman bir şiirin tanısı dinlenecek..."

"12 Eylül sonrası cezaevi yaşamı, ülkemizin romanı, hikayesi, şiiri, tiyatrosu, sineması, müziği, resmi için zengin bir kaynak olacak, insanlarımızın bu acı öyküsü gelecek kuşaklara kalacak."

"...Bu süreç, özellikle cezaevlerinden iyi şair ve romancılar yetiştirdi."(TK)

Cezaevlerinin 12 Eylül sonrası genel durumu ve etkileri böyleyken Diyarbakır 5 No'luyu incelemeden yapılacak bir değerlendirme eksik olur. Çünkü 5 No'lu rekorların yeridir bir yerde. Hem zulümde, hem dirençte. Ve de ihanetlerin bini beş paradır burada. Yaşayanlar iyi bilir. "Tüm ultra işkence teorileri burada denendi. İşkencecilerin içine düştükleri iğrençliğin derecesi, diğer hiç bir yerdeki işkenceciye nasip olmadı. Bu nedenle insanlar, bu dönemde cezaevinde yapılanları genel olarak toplu katliam diye nitelerken, 5 No'ludaki özel durumu belirtmekte güçlük çekiyorlar."

Şunu belirtmek gerekir ki, dünyanın başka bir çok ülkesinde toplu katliamlar ve işkenceler uygulandı. Nazi kampları, Saygon zindanları, Evin zindanı, İsrail cezaevleri. Ama mutlak olan şudur: Bu yerlerin hiç birinde Diyarbakır 5 No'lu da olduğu kadar insanlar aşağılanmadı ve işkenceciler bu denli alçaklaşmadı. Boşuna "Diyarbakır 5 No'lu dan Ankara Mamak'a nakledilen tutsakların kendilerini tahliye olmuş gibi hissettikleri olgusu, devrimci mücadelenin yabancısı olamayanların belleklerinde olmalı" denilmiyor.

Niçin bunca sivrildi 5 No'lu? Neler yapıldı da bu denli ünlendi.? Kuşkusuz, genelde cezaevlerinin özelde 5 No'luyu, değil kısa bir çalışmayla ortaya koymak,bir iki kitapta da açıklamak mümkün değil. Onu çok yönlü ve çok ciddi araştırmak gerekiyor. Biz burada 5 No'luyu girişten itibaren satırbaşlarıyla bir tanıyalım:

Ve başlangıç bir gözlemcinin yorumuyla şöyle sergileniyor: "Bu koridor dipsiz bir dehlize benziyor. İçinde yitip gidecekmişiz gibi bir ürküntü veriyor. İlk göze çarpan, koridorun üst ve yan taraflarını boydan boya kaplıyan resimler, ırkçı slogan ve yazılar; renkler son derece çiğ, uyumsuz, tiksinti verici. Aynı anda kulağıma koğuş ve havalandırma yönünden gelen, uğultu biçiminde birbirlerine karışan seseler çarpıyor. İçerdekiler marş söylüyor. 40 kadar koğuşun aynı anda söylediği marş sesleri bir sürü duvarda ve koridorda yansıyarak, birbirine karışarak anlaşılmaz ve tiksinti verici bir şekilde bize ulaşıyor."

"Bu andan itibaren, kendine özgü yasalarla işleyen bu cehennemde soluk alacağız, her yerde onu göreceğiz... Zaman zaman kötü bir düş dünyasında yaşadığımızı sanacağı, algılarımızdan kuşkuya düşeceğiz."

Mimar, yapıttan eksik değil "bir anda başlar koridorun uzayıp giden yönüne dönüyor. Gözleri kan çanağına dönmüş, uykusuzluk ve belki de alkolden gözkapakları buruşmuş, parkeli yüzbaşı Esat geliyor. 5 No'ludaki toplu katliamın mimarı bu ünlü işkenceci, köpeğiyle birlikte koridorun derinliklerinden bilmem hangi koğuşu "denetlemekten" geliyor. Uyuşturucu kullandığı iyi bilinen Yüzbaşı Esat."

Cezaevlerindeki uygulamaların soruşturmalardaki işkencelerden önemli bir farkı var ki, bütün tahribatların kaynağı oydu. "Soruşturma sırasında tekil olarak yapılıyordu işkence... Soruşturmada herkes için ayrı ayrı işkenceler vardı. Kime ne tür, ve ne

or işkence yapılacağı kişiyle işkenceci arasındaki ilişkilere ve duruma göre değişiyor, sertleşiyor ya da yumuşuyordu. Soruşturmada kişiden bir şeyler isteniyordu. İşkencenin dozu, niteliği de istenen şeyin önemine, tutuklunun direncine bağlıydı. İşkence sonucunda kişinin ruh halini belirleyen, cellatlara karşı direncinin ölçüsüydü. İyi bir sınav vermişse bu daha sonraki günlerde de ona güçlü bir moral dayanak olurdu. İşkenceden yüz akıyla çıkmak, onun acılarını siler süpürürdü. Özetle soruşturma safhısında; işkence olayında, iki aktif kutup vardı: İşkence eden ve edilen. Bu sürecin seyrini her iki kutubun karşılıklı etkileşimi belirliyordu."

"... Artık her şey toplucaydı. Genç, yaşlı, militan, savaşçı, direnen, direnmeyen ayırımı yoktu. Genel bir kıyım vardı. Genel işkence kalıpları vardı ve bunlar istisnasız herkese uygulanıyordu. Artık işkence seanslarından sonra, "herşeye rağmen istediklerini yapmadım ya, o bana yeter!" denemiyordu. Görünüşte hiç bir şey istenmiyordu. İnsanlar önceden hazırlanmış ve uzun bir zaman dilimine yayılmış bir programa göre; bir tezgaha, işkence tezgahına sokulmuş işleniyordu. Hemen o anda istenen bir şey yoktu. Ürün uzun sürecek bir mevsimden sonra toplanıyordu. İşkence sırasında kimseden bir şey sorulmuyor, bir şey istenmiyordu. İşkence süreci belli bir zaman kesitiyle sınırlı değildi. İnsan, sadece bir işkence konusu olarak kalıyor, işkencenin şekillenmesinde ona herhangi bir rol düşmez görünüyordu. Böylesine sonsuza dek sürüp gidecekmiş gibi gelen işkence, kişinin sabır ve dayanma duvarını zorluyor, bazen bu sınırları tuzla buz ediyordu. İşte o noktada işkenceci amacına ulaşıyordu. Uzun bir baskı ve sindirme sürecinden, işkencecinin istemlerine uygun bir ortam oluşuyordu."

Diyarbakır 5 No'luda sistemli işkence uygulanmasına 12 Eylül darbesiyle başlansa bile aslında 1982'nin son aylarında girişildi. İşkence uygulamaları Başçavuş **Mevlüt Akkoyun**'un iç güvenlik amirliğine atanmasıyla başladı. "İlk açlık grevi 1 Ocak 1981'de başlar ve sekiz gün sürer". Bu ilk eyleme başlama konusunda geniş bir mutabakat sağlanmaz cezaevinde. İlk açlık grevinin başarısızlığı işkencecileri daha da azgınlaştırır. "1981 Şubat ayı sonlarında ünlü Yüzbaşı **E. O. Yıldıran** iç emniyet amirliğine getirildi. 1981 Mart ayında 43 gün sürecek bir ölüm orucunu H. Durmuş ve arkadaşları başlattılar." 1981 yılının Nisan-Mayıs aylarına doğru cezaevini düşürme operasyonu tamamlanmış oluyor.

Bu noktadan sonra yaşam şu iki kuralın döngüsünde dönecekti. "1. Gardiyan daima haklıdır. 2. Tutuklular haklı olduğu zaman 1. madde geçerlidir."

5 No'luda 24 saat işkence vardır denilirse çoğu insan şaşırabilir.

Ama ne yazık ki gerçek böyle. Yanlız işkence biçimleri değişiyordu 24 saat içinde. Sabah kahvaltı ve traş işkencesi, havalandırma işkencesi, görüş, mahkeme, banyo, kantin, revir işkencesi, nöbet işkencesi, gece yatma işkencesi. Ve günlük monoton işkencelerin dışında, aç susuz bırakma, jop sokma, kafayı pisliğe sokma ve daha neler.

Bütün insanlık şunları unutmasın: "... Sabri Şahin, Bubo Taş ve Mehmet Akkuş isimli şahıslara jop sokuldu.", "... yapacak bir şeyimiz olmadığı için kafalarımızı duvarlara vuruyorduk... Makatlara sokulan kanlı joplar tutukluların ellerine tutuşturulur, gardiyan yalayın bunu diye komut verirdi."

"Bir arkadaş dayanamıyarak kustu. Gardiyan hepimizi tek tek sıraya dizdi, yerdeki kusmuğun başına getirdi. Herkesin eğilip sırayla yerdeki kusmuktan bir parça yemesini istedi. Sıradakiler teker teker çöküyor, kararsızlık geçiriyor, sonra eğilip diliyle yerdeki kusmuktan dilleriyle bir parça alıp kalkıyor... Yerdeki kusmuk böylece temizlendi... Günlerce boğazımızdan bir şey inmedi."

Ya şuna ne denir: "Koğuşta oturmuş, hoparlörlerden verilen vaazları zorunlu olarak dinliyorduk... Gardiyan çocuk yaşta bir tutukluyu çağırdı, bardağa işemesini istedi. Tutuklu söyleneni yaptı... Gardiyanlar Z.'nin kollarından kıskıvrak tutarak ona zorla bardaktaki sidiği içirdiler."

Bir de şu görüldü: "İnsan kendi gezegeninde en

dirençli canlı olma özelliğini ortaya koyuyor. Dışarıdan bakıldığında direnmenin bu derecesini insan aklı almıyor. İnsan şaşkınlığa, hayrete düşüyor. Şaşkınlığa, gerçekte iki olgu kaynaklık ediyor. Bu olgular birbirine zıt iki insan özelliğini yansıtıyor. Bunlardan biri tutuklunun şansında dışa vuran, insanın akılalmaz fiziksel ve ruhsal direnci, diğeri ise gardiyanın (işkencecinin) şahsında kuduran hoyratlık ve vahşet eğilimi, bu eğilimin ulaştığı boyut."

"Fultaym işkenceye geçilen 1982 başından itibaren, zaten doygunluk düzeyine varıldığı için, bir yıl süreyle işkence eğrisinde ancak hafif bir yükseliş oldu. 1982'nin son ayları ve 1983 yılının ilk iki ayında ise, işkence eğrisi aniden fırlayarak doruk noktasına ulaştı. Bu dönemde işkenceler çığırından çıktı. Daha önceki vahşetle kıyaslandığında, bu dönemde yapılanlara yeni bir isim bulmak gerekiyordu.... İnsanlar kendilerine yapılan bunca aşağılayıcı davranış karşısında yaşamaya değip değmediğini düşünmeye başladılar."

"21 Mart 1982'de Mazlum Doğan yaşamına son verdi."

Bu olay herhangi bir kurgu filminde değil, insanlığın belleğine sunulur. "Koğuş alevler ve slogan sesleriyle uyandı. Dört arkadaşı el ele tutuşmuş alevler ortasında gördüm. Birbirlerine sıkıca tutunmuş ve ısrarlarla kimsenin kendilerine yaklaşmamasını söylüyorlardı. Alevler her yanı sarmıştı." 1982 17 Mayıs'ı 18'e bağlayan gece Ferhat Kuntay, Mahmut Zengin, Eşref Anyık ve Necmi Öner işkenceleri protesto etmek için kendilerini yakıyorlardı.

Bütün yapılanlara, göze alınan fedakarlıklara rağmen işkence furyasında herhangi bir gedik açılamıyordu. Önemlisi, cezaevi kitlesi harekete geçirilmeden birşey yapılamıyordu.

1982, 14 Temmuzda başlattıkları ölüm orucu sonunda Kemal Pir, Hayri Durmuş ve Akif Yılmaz'ın ölmesi işkencelerden bir şey azaltmadı.

"16 Eylül 1982'de Esat'ın yerine üsteğmen Ali Osman AYDIN getirildi."

1982 sonu ve 83 başındaki ilk aylarda faşist rejim son bir kere daha tutuklulara yüklendi. Ne kopartırlarsa kârdı. Geri çekilişten önceki bu son saldırı bu niyetlerle yürütüldü ve bu dönemde bir çok kişiye itiraflar yaptırıldı.

İç ve dış koşullar gereği 1983 Mart ayından itibaren programın derece derece hafifleyen bölümüne geçildi. Ve programın bu aşaması Yüzbaşı Abdullah Kahraman eliyle götürüldü.

Ancak, gerçekte hiç bir zaman işkenceden vazgeçilmedi. En iğrenç uygulamalara devam edilirken başka bir Eylül gelip çattı.

"5 Eylül 1983 günü cezaevi yaşamında bir dönüm noktası oldu. Yıllardır işkence altında ezilen, sesi boğazına tıkılan insanlar patladı. İşkenceleri yarattığı birikim ve öfke eyleme dönüştü. İnsanlar artık işkenceye katlanamayacaklarını haykırdılar. Cezaevindeki herkes,tek bir dalga halinde, umulmadık bir biçimde ayağa kalktı.

"İşkenceciler böyle bir olay karşısında hem şaşırdılar hem de büyük bir öfkeye kapıldılar... Bir ölçüde baskıya başvurdularsa da gerek tutukluların direnci, gerekse cezaevi dışındaki kamuoyunun desteği karşısında fazla ileri gidemediler."

"İnsanlar korkunç bir rüyadan uyanmış gibiydiler. Yaşadıklarına adeta inanamıyorlardı."

200'e yakın kişinin ölüm orucu ve diğer cezaevi kitlesini aktif katılımıyla yaklaşık 20 gün süren direniş sonunda işkencelere ara verildi.

"Ne var ki tutuklular için nisbi olarak bu rahat dönem fazla sürmedi."

"1984 yılının Ocak ayında işkenceciler tezgahlarını yeniden kurup araçlarının başına geçtiler. Buna karşılık tutuklular var güçleriyle karşı koymaya karar verdiler."

"3 Ocak'ta işkenceciler genel saldırıya geçtiler. Tutukluların önündeki seçenekler belliydi. Boyun eğişin onları nereye kadar götürebileceğini deneyip görmüşlerdi. Hiç biri eski günlere dönmeyi istemiyordu. Onlar işkence dışında herşeye hazırdılar. Bunu da canlarını ortaya koyarak gösterdiler.

İşte bu durum Ocak'taki kavgayı kanlı bir boğuşmaya götürdü. 5 No'lu cezaevi, Türkiye ve Kürdistan'da belki şimdiye kadar hiç bir cezaevinin yaşamadığı biçimde çalkalandı, alt üst oldu. Burada kopan kavganın sesleri çevre semtlere, kente kadar uzandı, aştı...

"İdare saldırıya geçince tutuklular koğuş kapılarını içerden kapattılar, ranzaları ve öteberiyi önüne yığarak savunmaya geçtiler. Bu barikatların arkasında oturup savunmaya geçtiler."

4 Ocak günü Cezaevi Müdürü bundan böyle tutukluların uyacağı bir programı gündeme getirdi. Her yönüyle eski işkenceli günleri önermekten başka bir şey değildi bu. Bu durum tutukluları daha bir direnişe yöneltince idare yeni bir taktiğe başvurdu. Tüm koğuşlarla alış veriş kesildi. Koğuşlara su ve yemek verilmedi; hastalar revire, duruşması olanlar mahkemeye gönderilmedi. Sayım bile yapılmaz oldu.

"İdarenin amacı tutukluları fizik ve moral olarak çökertmekti. Açlık ve susuzluğun yanısıra gerilimli bekleyiş döneminin de tutuklular üzerinde yıkıcı bir etki yapacağını hesaplamışlardı."

"Açlık, soğuk ve işkence bekleyişi tüm insanların yüzünden okunuyor. Tenler morarmış, göz çukurları geriye kaymış. Bir kaç gün önceki canlılık ve dinamizmin yerini bitkinlik ve endişeli bir bekleyiş almış. İnsanlar içten içe derin bir hesaplaşmanın içindeler. Bir yandan direniş bakımından koşulları, diğer yandan teslim olmanın getirecekleri, duygu ve inançlarını teraziye koyup tartıyorlar. Bu içteki hesaplaşma

dışarı vurulmuyor. Başkaları tarafından yadırganma duygusu, içteki korku ve baskıyı dışarı vurmayı engelliyor. Öyle olunca da baskı altındaki duygular onu içten içe daha çok kemiriyor.

"Böylesi etkiler altındaki insanların manzarası bile korkunç ve umut kırıcı. Diğer yandan bunca dış ve iç baskılar altında insanlar omuz omuza vermiş direniyorlar."

"Tam beş gün süreyle hiç bir koğuşa yiyecek ve su verilmedi."

"8 Ocak'ta fiili saldırıya geçildi."

"Koğuşları sırayla basmaya başladılar. 40–50 kişilik bir koğuşa baskına yüzlerce gardiyan ve komando katılıyordu. Önce koğuş camları kırılarak içeriye basınçlı su sıkılıyor, sonra kapıları zorlayıp içeri dalıyorlardı... Tutukluların ellerini arkadan kelepçeleyip tekme tokat ve jop darbeleri altında sinema salonuna götürüyorlardı. Tutuklular orada elleri kelepçeli olarak yere yatırılıyor ve çalınan düdükle beraber yüzlerce gardiyan, komando ve subay işkenceye başlıyordu... Baygınlık geçirenleri doktor iğne yaparak ayıltıyor ve işkence tekrar devam ediyordu. Direnmeye devam edenleri bu defa eski hamam yerine götürüyor daha çok ağır bir işkence evresinden geçiriyorlardı."

"Direnişin 15. günü 10. koğuşa sıra gelmişti... Direnişin başından beri hatta o daha başlamadan sürekli kafa yorulan bir konudur bu. Saldırıya hangi araç ve gereçlerle karşı çıkılacak. İnsanlar hep bir çözüm arıyor."

"18 Ocak akşamı da 10. koğuştakiler, birlikte böyle bir arayış içindeler. Kimse açık, somut bir öneride bulanamıyor. Somut bir öneri koğuşta bulunan Yılmaz Demir'den geliyor. Yılmaz, bu saldırının durması, işkencecilerin engellenmesi için bir kaç kişinin canını feda etmesi gerektiğini söylüyor. Koşulların dayattığı bir hesaptır bu. Kimse bu öneriye ilişkin olarak görüş bildirmiyor...

"Yılmaz ise, bu konuda başkalarını ikna etmek için ısrarcı değilse de kendisi ona yürekten inanmaktadır, düşündüğü gibi davranmak için içten içe bir hesaplaşma içindedir. O, kararını netleştirir ve eyleme dönüştürür."

Bu tür eylemlerin engellenmemesi için gece yapılması gerekir. Bunun yolu da gece nöbetçi kalmaktan geçiyor. Yılmaz'da daha önceki yakma eylemcilerinin yaptığı gibi gece gönüllü olarak nöbetçi kalır.

"19 Ocak, sabaha karşı, dingin bir saatte yaşama veda eder."

"Yılmaz, Kanlı Ocak'ın ilk şehididir... El yazısıyla bıraktığı notta şunlar yazılıdır: **Cezaevindeki işkencelerin durdurulması ve insanca bir yaşam ortamının sağlanması için kendimi feda ediyorum...**"

"İşkenceciler direnişi kırmak için var güçleriyle yüklenmeye devam ediyorlardı. 24. koğuşu da diğer tüm koğuşlar gibi basıp işkenceden geçirdiler. Bu koğuşta bulunan ve kararlıca direnişe sahip çıkan Necmettin Büyükkaya 23 Ocak 1984'te yapılan işkenceler sonucu öldürüldü."

"Ertesi gün yine 24. koğuşta bulunan Remzi Aytürk direniş şehitlerinin saflarına katılmayı kararlaştırarak yaşamına son verdi."

Korkunç muharebe sürerken yüzlerce kişinin bulunduğu koğuşlar yanıyor, eşyalar ıslatılıp tahrip ediliyor ya da çalınıyor, insanlar hücrelere dolduruluyorlardı.

"Koğuşlarda olduğu gibi hücrelerde de tek haber

kaynağı hastaneden getirilen tutuklulardı..."

"Oruçla gelen ölüm zor bir ölümdür. Her gün her saat kişiyi ölüme daha bir yaklaştırır. Yaşanan her gün ölümün hesabına yazılır."

"Oruçlular, tüm cezaevi, onların yakınları, dışarıdaki duyarlı insanlar hesap yapıyor: "Bugün ölüm orucunun 30. günü. Bugün ölüm orucunun 36. günü. Bugün ölüm orucunun 41. günü... 50. güne girdiler!"

"Şubat ayının son günleri ölüm orucundakiler ölümün eşiğinde. Önce fiziksel işleyiş yavaşlıyor. Duyu organları fonksiyonlarını yitiriyor. Göz kararıyor, ışıklar sönüyor. Kuruyan hayat kaynakları, çırpınan son

canlılık belirtileri...

"Orhan Keskin ölüyor. Cemal Arat ölüyor."

"Kanlı Ocak 1 Mart'ta bitiyor."

"Yıllarca süren baskı, işkence ve zulmün, yıllarca süren planlı bir soykırımın son büyük atağı oluyor, Kanlı Ocak. 3 Ocak'ta başlayıp 1 Mart'ta biten, toplam 58 gün süren bu kanlı terör dalgası, 5 No'ludaki toplu katliamda bir dönüm noktası oluyor."

"Hasatı; binlerce yaralı, yüzlerce sakat, hasta, beş can, yanmış talan edilmiş koğuşlar."

"1 Mart'ta, 5 No'lunun tarihinde bir sayfa -tümden olmasa bile- kapanır, yeni bir sayfa açılır."

Şunu hemen belirtmeli, 1 Mart'tan itibaren eski düzeyde ve toplu işkenceler yapılmadı ama, hiçbir zaman da tutuklular rahat bırakılmadı. 1984'ten bu yana ortalama yılda bir kere başta 5 No'luda olmak üzere bütün Türkiye cezaevlerindeki tutukluları eyleme iten, cezaevlerine yönelik işkence ve baskılardan başka bir şey değil!

"5 No'lu çok boyutlu bir prizma gibidir... Değişik şekillerde doğrudan ve dolaylı katledilenlerle birlikte, 5 No'luda 1980 yılından bu yana öldürülenlerin sayısı yüzü geçiyor. Bunun onlarca katı ise bedence veya kafaca sakat edildi. Sadece 5 No'luda binlerce insan işkence tezgahından geçirildi. Bu insanlar işkence laboratuvarlarında denek olarak kullanıldılar. Burada bir ülkenin ve bir ulusun direnişi ezilmek, yok edilmek istendi."

"Bu söz konusu prizmanın bir boyutudur. Diğer yandan yiğitliğin ve ihanetin, dirençle teslimiyetin, kollektivizmle bireyciliğin, karalı ve politik tutumla, maceracı ve günübirlik yaklaşımların, inançla umutsuzluğun atbaşı yarıştığı bir meydandı 5 No'lu. İnsanlarımız burada ve diğer cezaevlerinde, geçtiğimiz yıllar içinde bir deneyim kazandılar. Bu zengin deneyimi gelecek kuşaklara aktarmak için prizmanın tüm diğer boyutları da yazılıp belgelendirilmelidir.

"Burada insanlar, zulüm çemberini kırabilmek, geriye kalanlara bir parça soluk aldırabilmek için seve seve ölüme gittiler. Yirmi kişi bir sigarayı paylaştılar. Açlıktan bir deri bir kemik kalmışken, bir kaşık yemeği birbirlerine ikram ettiler. Bir yatağı bir kaç kişi paylaştı. Çıplak beton üzerinde soğuktan donmamak için sırt sırta verip birbirlerine sokularak ısındılar. Yalnızca ve dışardayken birbirleriyle kıyasıya çekişmiş politik insanlarla değil, aynı örgütten, politik çizgiden insanlarla da böylesine amansız koşullarda günlük yaşamda uyum sağlamak gibi güç bir işi öğrenip becerdiler. Umudu ve sevgiyi korumayı, besleyip büyütmeyi başardılar. İnsanın yaratıcı gücü bu koşullarda bile ölmedi, alttan alta, taşın altından güneşe uzanan ot gibi, fırsat bulduğu her anda filizlendi."

Peki faşizm tüm bu yaptıklarıyla insanlarımızı sindirmeyi başardı mı? "O, aklı sıra Türk ve Kürt halklarının, işçilerin, aydınların, yurtsever güçlerin mücadelesini bastıracak, ileriden, iyiden, güzelden yana olan herkesin kökünü kazıyacaktı. Bu, tarihte haksız konuma düşen, eskiyen ömrünü tamamlıyan tüm zorba rejimlerin ve düzenlerin ortak umududur, boş bir umuttur. Türkiye'deki sömürgeci faşist rejim de böylesi umutlarla çılgınca bir baskı sistemi kurdu, yaptıklarıyla alçaklaştı, hayvanlaştı. Ne var ki, amaçlarına ulaşamadı, ulaşamazdı. Bugün varılan nokta, toplumun ilerici, taze güçlerinin direnme gücünü ve rejimin çaresizliğini açıkça ortaya koyuyor. Bunda, cezaevlerinde ve işkence çarklarında destansı bir dayanma gücü ve direnç gösteren insanlarımızın önemli payı vardır. Gelecek kuşkalar bu azgın çarkta yiğitçe direnen, yaşamlarını veren, sakat kalan, nice acılar çeken bu insanlarımızı saygıyla anacaklardır."

Diyarbakır'a gidenler dikkatle çevrelerine baksınlar. Mutlaka Yılmaz Demir'i, Selahattin Kunduz'u, Önder Demirok'u, Abdurrahman Çeçen'i, M.Ali Erarslan'ı Diyarbakır'ın bir yerlerinde dolaşır göreceklerdir. Diyarbakır'ın bir yerinde Mazlum Doğan, güneşle görüşürken görülecektir. Ve M. Emin Akpınar, Aziz Özbay ile Diyarbakır'ın başka bir yerinde. Okula giden çocuklar her sabah bir ateşin etrafında halay çeken Ferhat Kuntay'ı, Eşref Ayık'ı, Mahmut Zengin ve Necmi Öner'i göreceklerdir. Hayri Durmuş, Kemal Pir, Akif Yılmaz, Ali Çiçek uzun bir voltadadırlar. Diyarbakır'ı bir boydan bir boya geçen. Ali Erek, Aziz Büyükerkaç, Medet Özbadem, Ali Sarıbal, İbiş Uras, Ramazan Yayan, Cemal Kılıç, Kenan Çiftçi, Seyfettin Sak, Selahattin Kurutar ve Bedri Tan Diyarbakır'ın her köşesinde birer bayraktırlar. Şu Dicle'iy seyreden Sûphi Çevirici, İsmet Karak, Hüseyin Yüce, Mehmet Kalkan'ı tanımadan geçmeyin. Şu uçarcasına koşan yiğitler de kim? Her biri "Ala Renginin bir köşesinden tutmuş; Yılmaz Demir, Necmettin Büyükkaya, Remzi Aytür, Orhan Keskin, Cemal Arat böyle nereye acaba? M. Emin Yavuz ne kadar da şen.

Diyarbakır işkencehanelerinden doğan devrim şehitleri, şimdi Ülkemde bir şeyleri ısıtıyorlar. H. Hüsnü Eroğlu, Mehmet Yalçınkaya biraz geriden koşmaktadırlar.

NOT: Yazının hazırlanmasında aşağıdakti yayınlardan da yararlanıldı.

- *Güneş Gazetesi*
- *F. Welat, Diyarbakır 5 No'lu. Ö.Yolu Yay. Eylül 1987*
- *Yalçın Küçük, Bir Soran Olursa, Tekin Yay. Nisan 1987*
- *Edip Polat, Diyabakır Gerçeği, İ.H.D. Yay. 1988*
- *Deng Sayı.1 s.5*

BASINA VE KAMUOYUNA

Kamuoyunun ilgi, tepki ve dayanışmasına; tutuklu ve hükümlülerin direnme olanaklarına bağlı olarak cezaevlerindeki baskı, işkence ve hak gaspları da değişen dozlarda sürdürülmektedir. Şunu iyi biliyoruz ki tutsakların direnişi ve kamuoyunun dayanışması arttığında saldırılarda geçici de olsa bir gerileme oluyor; dayanışma zayıfladığında ise, aksine baskı ve saldırılar yoğunlaşıyor. Bilindiği gibi geçtiğimiz aylarda "**1 Ağustos Genelgesi**" olarak bilinen faşist düzenlemenin yıldönümünde, Eskişehir'de başlayıp Aydın Cezaevi'nde sona eren direniş başta olmak üzere gelişen direnişler sonucu yetkililer tutsakların istemlerini yerine getirme vaadinde bulunmuşlardı. Ancak birçok kereler olduğu gibi bu kez de (direnişler iki de şehidin verilmesiyle bittikten ve kamuoyunun ilgisinde nisbi bir azalma olmasından sonra) vaadlerin hiç biri yerine getirilmediği gibi yeni hak gasplarına da girişilmiştir. Öte yandan cezaevlerini sözde "**Avrupa standartlarına**" çıkarma adı altında yeni düzenlemeler ve yeni tipte cezaevleri gündeme getirilmesi yoluyla tutsakların insan olma niteliklerine kesin bir darbe vurulmak istenmektedir. "**Tek kişilik hücre**", "**tek kişilik havalandırma**" düzenlemesiyle amaçlanan; tutsakları tüm sosyal bağlarından koparark tam anlamıyla diri diri gömmektir.

Vaadlerin yerine getirilmemesi ve yeni saldırılara girişilmesi üzerine bugünlerde Aydın Cezaevi'ndeki tutuklular bir kez daha bedenlerini ortaya koymak zorunda bırakılmışlardır. Tutuklular görüşmelerden bir sonuç alamazlarsa yeni bir açlık grevine geçeceklerdir. Belki de yeni katliamlar sözkonusu olabilecektir. Bilindiği gibi her açlık grevi ölümle olmasa bile tutsakların sağlıklarını önemli ölçüde yitirmeleri ve sakat kalmalarıyla sonuçlanmaktadır. Öte yandan, açlık grevlerine kamuoyunun ilgisinin ancak 30. ya da 40. günden sonra yönelmesi ve bunun da çoğunlukla gazetelere ilan verilme yöntemiyle gerçekleştirilmesi vahim sonuçların doğmasının önlenmesinde pek etkili olamıyor. Sorun, işler bu noktaya varmadan dayanışma ve desteği daha başından göstermektir. Zaten saldırı ve hak gaspları da daha başından sonuçlarını vermektedir. Örneğin; Aydın'daki direniş sırasında yerlerde çırılçıplak sürüklenmesine bağlı olarak sırtındaki et beni yarası kansere dönüşen **Sedat Karaağaç**'ın, işkence sonucu hastalığı tehlikeli boyutlara varan Gaziantep Cezaevi'nde tutuklu **Fevzi Özdemir**'in ve yine Aydın'da açlık grevi sonucu beyin küçülmesine uğrayan **Şükrü Göktaş**'ın durumları bunu göstermektedir. Bu tutukluların yasal hakları da olan serbest bırakılma koşullarında "muayene ve tedavi" hakları tanınmamaktadır.

Aydın Cezaevi'nde başta içeriye yiyecek sokulmaması, sürgün sırasında el konulan eşyaların iade edilmemesi, keyfi olarak hücreye konulma uygulaması, banyo kısıtlaması, koğuşlararası ziyaret yasağı, hastaneye göndermeme gibi sorunlar olmak üzere vaadler yerine getirilmez, hak gasplarına devam edilirse açlık grevi kaçınılmaz görünmektedir.

Olaylar telafi edilmez sonuçlara yol açmadan ve yeni katliamlar olmadan olumlu bir gelişme sağlanabilmesi, daha başından tavır almaya çok sıkı bir biçimde bağlıdır. Basını ve kamuoyunu, başta Aydın Cezaevi olmak üzere cezaevlerinde gerçekleştirilen saldırılar karşısında zamanında tavır almaya ve dayanışmaya çağırıyoruz.

1 AĞUSTOS GENELGESİ KALDIRILSIN!
ZİNDANLAR YIKILSIN TUTSAKLARA ÖZGÜRLÜK!

DENG, İŞÇİ GÜNDEMİ, SOSYALİST BİRLİK, İŞÇİLER VE POLİTİKA, ADIMLAR,
İŞÇİ SÖZÜ, YENİ ÖNCÜ, EMEĞİN BAYRAĞI, EMEK, ÖZGÜRLÜK DÜNYASI,
YENİ DEMOKRASİ, TOPLUMSAL KURTULUŞ, DEVRİMCİ MÜCADELE,
MEDYA GÜNEŞİ, HEDEF, İKTİDAR YOLU, KOMÜN,

YİNE ZEHİRLEME!

K. KARALI

Bundan bir süre önce Kürt Mülteci Kamplarında bir zehirlenme olayı yaşanmıştı. Kamuoyu bu konuda basın yayın vasıtasıyla az da olsa bilgilendirilmiş bulunuyor. Şimdi ise yeni ve daha vahim bir zehirlenme meydana geldi. "Kim bu olayın sorumluları?" diye sormak gerekiyor.

Olayı geniş bir şekilde irdelemeyeceğiz. Çünkü; **Diyarbakır Peşmerge Kampı İdare Komitesi** genel olarak kamplardaki durumu ve zehirlenme ile ilgili çeşitli kişi ve kuruluşlara gönderdikleri mektuplarında konuyu ortaya seriyorlar.

Peşmergelerin mektubu hemen tüm basın kuruluşlarına, Cumhurbaşkanlığına, TBMM Başkanlığına, Başbakınlığa, Bölge Valiliğine, Diyarbakır Valisine, TBMM üyelerine gönderilmiş bulunuyor.

Aldığımız son bilgilere göre somut durum şöyledir: Hastahanelerde 60 hasta halen tedavi görmektedir. Ne var ki bu tedavi oldukça yetersiz kalmakta ve hastalara "Novalgin" verme dışında herhangi bir tedavi şekli uygulanmamaktadır.

Çok sayıda hasta tam iyileşmeden hastahaneden geri gönderiliyor. Öyle anlaşılıyorki, hasta sayısının fazla görülmemesi için kimi malum çevreler, iyileşmenin beklenmemesini istiyor. Geri gönderilen hastalar, hastahaneye yeniden başvurduklarında ise kabul edilmiyorlar.

Gerek kampta, gerekse hastahanede yatan hastaların bir çoğunda "Şuur bulanıklığı", "ağır mide sancısı" gibi yakınmalar var. Ayrıca bunlara bağlı olarak "delilik", "saldırganlık" belirtileri de var. Sözgelimi;

- Çınar İsmail KESTEY adlı genç kız çevresine boş gözlerle bakıyor ve şuuru bulanık, kimseyle konuşmuyor.
- Perihan Süleyman BANESERİ; şuuru bulanık, bakışları anlamsız ve o da konuşmuyor.
- Asya Hamit BOŞAL; diğerlerinde görülen belirtilerin yanında çevresindekilere saldırıyor.
- Heybet; 18 yaşlarında. O da saldırgan. Hareketleri şuursuz. Tepkileri anlamsız.

Doktorlar bu dört hastanın zehirlenme öncesi de aynı durumda olduklarını söylüyorlar. Ancak, kamp sakinleri bunu şiddetle reddediyor ve bu belirtilerin zehirlenme sonrası meydana geldiğini belirtiyorlar.

Peşmergeler tüm bu olanlara karşı sessiz kalmıyorlar. Düzenlenen mitingde protestolarını yükseltiyorlar. Böyle durumlarda tepkisiz kalmak mümkün mü? Anaları, bacıları toptan yokedilmek istenirken sessiz kalmaları beklenebilir mi?

Bölge valisi ve resmi ideoloji bu tepkileri şiddetle cezalandırıyor. Mitinge katılanlardan 13 kişi gözaltına alınıyor. Yükselen tepkiler karşısında bunlar DGM'ce serbest bırakılıyorlar. Bu kez, mitinge katılmadıkları halde 4 kişi daha gözaltına alınıyor ve yoğun işkenceler sonrası savcılığa çıkarılmadan salıveriliyorlar.

Diyarbakır Peşmerge Kampı İdari Komitesi'nin sözkonusu mektubunu aynen aşağıya alıyoruz.

www.arsivakurdi.org

"Sayın DENG dergisi

Sonsuz selam ve saygılarımızla. Biz 1988 yılında Irak rejimi tarafından kimyasal silahlarla saldırıya maruz kalmış, bunun sonucu olarak komşu ülke Türkiye'ye sığınmak zorunda bırakılmış ve şu an Diyarbakır Kampında ikamet etmekte olan Irak Kürtleriyiz.

2.1.1990 tarihinde ekmeğimize katılmış olan zehirli maddeyle zehirlenmiş olmamızı büyük bir üzüntü ve acıyla dikkatinize sunuyoruz. Başımızdan geçen bu felaketi sizlere sunuyor, ilgi ve yakınlık göstereceğinizi umuyoruz.

1- Zehirlenerek hastalanmış bir çok ağır hastamız, hastanelerden tedavi edilmeden çıkarılmış haldedir. İlgi göstermeniz halinde Diyarbakır'daki sorumluların daha iyi harekete geçeceğini ve sağlık sorunlarımızı daha iyi ve acil olarak çözebileceklerine inanıyoruz.

2- İlgi ve alakalarınız ile Diyarbakır'daki sorumluların acilen bu olayların sorumlularını bulmaları, Ülke ve Dünya kamuoyunda teşhir edilip hak ettikleri en sert cezalara çarptırılacaklarına sonsuz inancımız vardır.

3- Bizden sorumlu olan Diyarbakır'daki yöneticilere acil uyarılarınızı bekliyoruz. Özellikle gıda, su ve sağlık sorunlarımıza yönelik ihtiyaçlarımızda gereken ihtimamı ilgi ve alakalarını arttıracaklarına inanıyoruz. Eğer bu sorunumuza acil müdahaleler yapılamazsa, daha önceki Muş, Kızıltepe, Diyarbakır kampında vuku bulmuş bu olayların, üstelik daha ağır şekillerde tekrarlanacağı açıktır.

4- Birbuçuk yıldan bu yana Türkiye'deyiz. Şu ana kadarki sorunlarımız oldukça ağır ve çözülmemiştir. Ne olduğumuz veya ne olacağımız, açıklığa kavuşabilmiş değil. Sorunlarımızın köklü çözümünün yolu, kuşkusuz bizi siyasi mülteci olarak kabul edilmemizden geçmektedir.

5- Bilindiği gibi Irak'tan değişik tarihlerde, değişik kişi ve heyetler resmi veya özel kanallarla Diyarbakır'a gelmişlerdir. Ya da gelmektedirler. Dikkate alınsın diye söylüyoruz. Yine Ekim 1989 tarihinde bir kesim Irak'lı Diyarbakır'a gelmiş ve bize ekmek çıkaran Belediye fırınına da uğramışlardı. Şimdi böylesi bir felaketle karşılaşan bbizler çok ağır kuşkular taşımaktayız. Bunlarla "işbirliği" yapmış olabileceklerin açığa çıkartılmaları ve düşmanlarımızın bu türden (gıda ve yaşamımızla ilgili) yerlere götürülmemelerini diliyoruz.

Sonuçta, sizden tüm dost, insan hakları ve uluslararası kuruluşlardan, bizim içinde yaşadığımız ekonomik, sağlık ve psikolojik sorunlarımızın acilen çözümünü bekliyoruz.

Lütfen sıcak selam ve teşekkürlerimizi kabul ediniz.

DİYARBAKIR
PEŞMERGELER KAMPI İDARİ KOMİTESİ

Kamplarda esaret koşullarında tutulan Irak Kürdistan'ı pêşmergeleri üzerinde uygulanan baskı, zehirleme ve her türlü ölüm tehditlerine son verilsin!

www.arsivakurdi.org

DİYARBAKIR KAMPINDAKİ ZEHİRLENME PROTESTO EDİLDİ

Belediye önünde halkın ve peşmergelerin katılımıyla öğrenci gençliğin eylemini değerlendiren bir okurun mektubunu aynen yayımlıyoruz.

DENG

1 Şubat günü Diyarbakır kampında iskan edilen Kürtler'e dağıtılan ekmeğin zehirli olması nedeniyle 3 Kürt'ün yaşamını yitirmesi, binlerce Kürt'ün de zehirlenmesini protesto amacıyla, 250-300 öğrencinin belediye önünde yaptığı korsan miting, halkın ve peşmergelerin de katılımıyla bin civarında kişinin katıldığı bir eyleme dönüştü.

Eylem alanında yaşanan olaylara geçmeden önce, eylemin kritiğinin yapılmasında yarar var:

Bizce eylemin çok aceleye getirilmesi, eylem öncesi çalışmaların yeterli bir şekilde yapılmaması, diğer demokratik kurum ve çevrelerle gerekli ilişkinin sağlanamaması görünen bir eksiklikti. Herhalde buna neden olan durum da, öğrencilerin deyimiyle "Bizim yapacağımız eylemler başkalarının çalışmalarına engel olmaz. Önceki gün Kızıltepe, dün Muş, bugün de Diyarbakır'da yaşanan gerçeğe en kısa zamanda tavır koymalıyız." şeklinde belirginleşiyordu. Eylemin daha etkin ve daha güçlü yapılması için getirilen bazı öneriler de, tartışmalar sonunda kabul edilmiyordu.

Eylemin daha kitlesel olmasına yönelik olarak getirilen önerilerden bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz.

1- Diyarbakır'da üniversite gençliğinin dışında bir çok çevre ve demokratik kurum vardır. Eyleme en yüksek katılımın sağlanması için bu çevrelerle ilişkiye geçilmeli ve onların desteği ve katılımı sağlanmalıdır.

2- Eylem alanına daha yoğun bir kitleyi çekmek için hem çalışma zamanını daraltmamak, hem de görevleri iyi belirlemek gerekir.

Yalnız bu aşamaların sevindirici bir yanı vardır ki; o da önerileri kabul görmeyen kişilerin bile, platformu oluşturan çoğunluğun kararına uyarak, katılımın en yüksek düzeyde olması için yoğun çaba harcamalarıdır.

Her ne kadar yukardaki bilgilerden, eksikliklerin nedeni "sıcakkanlı gençler" gibi görünüyorsa da, bizce okun sivri ucunun yöneltilmesi gereken bazı kesimlerin eksikliği de gözardı edilmemeli.

Biz bu yazıyla, bazı gençlerin "şimdiye kadar ne yaptılar?" dedikleri çevre ve demokratik kurumların tek tek veya birlikte ne yaptıklarını irdelemeye gerek görmüyoruz. Onlar'ın en azından 26 Mart yerel seçimlerindeki tavırlarıyla onbinlerce insanı eylem alanlarına çektikleri ve bazı tabuları kırdıkları gün gibi aşikardır. 12 Eylül'de "halkın üzerine serpilen ölü toprağı" birlikte tavır geliştiren bu platformun ortak katılımı ve eylemlerle az da olsa üstlerinden atıldı. Yalnız bu demek değildir ki bunlar eksiksizdir; bunlar eksiklidir ve eleştirilmelidirler. Deyim yerindeyse bunlar pasif kalmışlardır ve kendilerine güven tazeleyen halklarına seçim sonrası aynı aktiviteyi gösterememişlerdir. Bu kesimin seçimlerden günümüze kadar gelişen birçok eylemde veya gelişen birçok olayda tavırsız kalması da –zannedersek– bunun göstergesidir.

Seçim sonrası bölgede gelişen bazı eylem ve olayları kısaca sayarsak;

– Tüm Türkiye'de olduğu gibi, Türkiye Kürdistanı'nda da işçi sınıfının dalgalandırdığı "89 Bahar Eylemleri",

– Zindanlardaki insanlık dışı yaşamı protesto etmek için yapılan açlık grevleri,

– T. Kürdistanı'ndaki vahşetilerini günbegün arttıran sömürgeci güçlerin iğrençliklerine başkaldıran köylü hareketlenmeleri,

– Değişik zamanlarda yapılan sendika olağan veya olağanüstü kongreleri,

– Kürtler'in yerleştirildiği kamplardaki insanlık dışı yaşam koşulları, provakasyonlar ve faşist Saddam'ın burada da sürdürdüğü barbarlıkları,

– Öğrenci gençliğin bölgede geliştirdiği birçok eylem,

İşte, 26 Mart organizasyonuna düşen en önemli görev: Yukarıda bir kısmını saydığımız ve daha sayamadığımız birçok eylemi organize etmese bile, en azından onlara yoğun bir destek sağlayabilmeliydi. Ki inanıyoruz, organizasyonun buna yeter derecede gücü vardır ve bu gücünü somutta göstermiştir. Gerçi bazı sendikaların kongrelerinde ve açlık grevleri esnasında bazı tavırlar geliştirildi ama, bu tavırlar hiçbir zaman seçim düzeyindeki gibi etkin olmadı. Zannedersek az da olsa geliştirilen bu tavırlarda, bazı çevrelerin ufak çıkar hesaplarına yönelmesi de, ister istemez birliğini işlevsiz kılıyordu.

Kısaca demek gerekirse; öğrenci gençliğin belediye önünde yaptığı eylemin eksik-güdük kalmasının nedenini bir tek öğrenci gençlikte değil, mücadeleyi yürütmeye niyetli tüm kesimlerde aramalıyız. Bunu aşmanın yolu da güçlü ve yaşama geçen birliktelikler oluşturmaktan geçer...

Yeterli olması bile özünde belediye eyleminde, genelde birçok eylem sürecinde yaşanan eksiklikler –kendi bakış açımıza göre– biraz daha anlaşılır olduktan sonra, gelelim son yaşananlardan Güney Kürdistan'lıların durumunu biraz daha ayrıntılı irdelemeye.

Bilindiği gibi faşist Saddam yönetiminin 16-17 Mart '88'de, Güney Kürdistan'da Kürtler'e kimyasal bombalarla saldırmasından sonra, 7 bini aşkın Kürt Halepçe ve diğer yerleşim birimlerinde şehit olmuş, bir o kadarı yaralanırken, onbinlerce Kürt de Güney Kürdistan'dan Türkiye Kürdistanı'na kaçmak zorunda kalmıştı. Kendi toprakları üzerinde perişan olan bu insanlar, ikinci bir sömürgeci zorla karşılaştılar. Onlar "**bombe-i kimya**"dan kaçarken, ikinci bir "bombe-i kimya"yla, "**bombe-i nan**"la burada tanıştılar. Kürtler'in tel örgüler içinde "esir" muamelesiyle dahi yaşamasını kabullenemeyen yetkililer, Irak ajanlarının ellerini-kollarını sallayarak ülkeye girmesine ve ekmekleri zehirleyerek dönmesine seyirci kaldılar. Kürtler'in toplu kıyımından her zaman hoşnut kalan faşist yetkililerden bundan başka bir şey beklenemezdi de. Dün Ağrı'da, Zilan'da, Dersim'de yaptıklarını, bugün Irak faşistleri Kızıltepe'de, Muş'ta, Diyarbakır'da yapıyorlar. Büyük olasılıkla da buradaki faşistlerin işbirliğiyle...

Kitle yaşananlara sessiz kalmıyor. Toplumun en duyarlı kesimlerinden birini oluşturan öğrenci gençlik de sessiz kalmıyor. Tüm eksikliklerine rağmen de, Dicle Üniversitesi yurtsever-devrimci öğrenci gençliğinin 12 Eylül sonrası halk kitleleri içinde yaptıkları birkaç eylemden biri olan "**zehirlenmeyi protesto**" mitingi, istenilen düzeyde olmasa bile, ilk defa kendileri dışında birçok insanı da içine çekiyordu.

Eylem alanında alınan yoğun güvenlik önlemlerine –alanda 1000 civarında resmi ve sivil polis rahatlıkla vardı– karşın, eylemlerini başlatan 250-300 yurtsever-devrimci genç, halktan ve Kürt savaşçısı peşmergelerden de katılım olmasıyla birlikte, 1000 dolayında bir topluluk halinde "**BIMRE FAŞİZM, BIMRE SADDAM'E FAŞİST, BIJİ PEŞMERGE, PEŞMERGELERE SAHİP ÇIKALIM, BIMRE KOLONYALİZM, KATLİMALARLA HALKLAR YOK EDİLEMEZ**" sloganlarıyla yürümeye başladı. Yürüyen kitleye şimdiye kadar görülmemiş bir kinle saldıran polis, 16 peşmerge gençle birlikte, 40'a yakın öğrenci ve halktan insanı gözaltına alıyordu. (Eylemin ertesi günü Diyarbakır DGM bunları serbest bırakıyordu)

Bizce eylemin en üstünde durulması gereken yanlarından biri de, eylem alanına gelen fakat eyleme katılmayan, seyirci kalan 1000-1500 civarında kişinin ikircilikli tavırı ve özellikle öğrenci kitlesine duyduğu güvensizliktir. Ki buna neden olan durum da yukarıda açıkladığımız gibi, birincil olarak öğrenci gençliğin hem aceleci davranması, hem de diğer çevrelerle ilişkisiz olarak eylem kararı alması ikincil olarak da diğer çevrelerin etkin bir tavır koyma yönünde herhangi bir çalışma yapmamasıdır. Etkin bir tavır konulsaydı, inanıyoruz eylem alanına gelenler seyirci kalmayacağı gibi, asgari bir o kadar daha katılım olurdu.

Sonuç olarak, "**gelecek bizimdir**" şiarıyla yola çıkan herkese sesleniyoruz: Duygusallığa kapılmadan, bu halkı örgütlemek ve hep birlikte bu örgütlü gücümüzü göstermek elimizdedir. İnanıyoruzki o zaman hem bu tür eylemler daha planlı ve programlı olacaktır, hem de halkımızı özgürlüğe götüren yol daha da kısalacaktır. Bunlar isteniyorsa, halkımızı ve Türkiye'de yaşayan diğer halkları özgürlüğe götürmenin yolunun kısalması isteniyorsa, legal çalışmanın olanaklarından da yararlanarak en güçlü birliktelikler en kısa zamanda oluşturulmalı ve yaşama geçirilmelidir.

A.PERWER

Öğrenci Gençlik Baskıları Protesto Ediyor

Egemen güçlerin Kürdistan'a yönelik teröre, barbarlığa, her türden sömürüye ve baskıya dayalı politikaları bütün çıplaklığıyla Dicle Üniversitesi'ne yansımakta, genelde üniversitelerimiz, özelde Dicle Üniversitesi faşist gerici çetelerin en önemli manevra alanlarına dönüşmüş bulunmaktadır.

Dicle Üniversitesi'nin güdümlü-gerici yönetiminin desteği ve teşvikiyle faşist polis çetelerinin devrimci-yurtsever Türk ve Kürt gençliğine yönelik azgın saldırıları gün geçtikçe yoğunlaşmaktadır. Keyfi gözaltılar, işkenceler, disiplin soruşturmaları vb. uygulamalar devrimci-yurtsever öğrenci gençliğin yaşamının adeta bir parçası haline gelmiştir.

Düzenin en yetkili ağızları yalan ve demagojiye dayalı politikalarının gereği olarak "demokrasi" naraları atarken, öte yandan demokrasinin "olmazsa olmaz"ı olan Demkoratik Kitle Örgütleri'nin özelindeki öğrenci derneklerine anti-demokratik saldırıları barbarlıklarını gizlemek için giydikleri "demokrat" külahlarını düşürmekte, egemenlerin demokrasiden ne anladıklarını bir kez daha gözler önüne sermekte, kin ve nefretlerini çirkin yüzlerinden açığa çıkarmaktadır.

Dicle Üniversitesi devrimci-yurtsever öğrenci gençliğinin akademik ve demokratik hak ve özgürlükleri (Ki buna ulusal talepleri dahildir) uğruna yürüttükleri bilinçli ve yürekli mücadeleleri, sömürgeci güçleri ürkütmekte, daha vahşi ve saldırgan tavırlara girmelerine kaynaklık etmektedir. Dicle Üniversitesi özgülünde Kürt ve Türk yurtsever-devrimci gençliğin; demokratik öğrenci hareketinde yıllardır özlemi duyulan **"tartışmada hoşgörü, eylemde birlik"** sloganıyla ortaya çıkmakta, asgari müştereklerde birleşerek azgın faşizan saldırıları birlikte göğüslemektedirler. Bu tutarlı politikalarımızdan korkan egemen güçler, artık kendi yasalarını bile çiğneyerek kinlerini kusmaktadırlar. Bu vahşeti somutlandıracak örnekler sayılmayacak kadar çoktur ve durmadan çoğalmaktadır.

Örneğin; 26.01.1990 Cuma akşamı aralarında DÜFEFÖD (D.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Öğrenci Derneği) yönetim kurul üyesi Sait Ersoy'un da bulunduğu 8 öğrenci arkadaşımızın evleri didik didik edilerek kitaplarına, dergilerine, kasetlerine el konulmuş, gözaltına alınarak düzenin çirkin işkence tezgahlarından geçirilmişlerdir. Bir kısmı 30.01.1990 akşamı bırakılırken, Sakine Fidan ve Nazan Baysal isimli kız öğrenciler halen de gözaltındadırlar. Bu duruma karşı sessiz kalmayan yurtsever-devrimci gençlik bir basın toplantısı düzenleyip bu faşizan baskıları kamuoyu nezdinde teşhir etmek istediler. Dağkapı semtinde bulunan Kahraman İş Hanı önünde yapılan basın toplantısında, basın bildirisinin okunmasının hemen devamında faşist polis kalabalık öğrenci kitlesine saldırarak, işkencelerini sokağa taşırdı. İstisnasız tüm öğrencilerin coplanıp hırpalandığı eylemde 5 öğrenci de gözaltına alınarak, işkencelere emniyet müdürlüğünde devam edildi. Bu durumlar karşısında yılmayan öğrenciler ikinci eylemin hazırlığını yaparken, gözaltına alınanlar çarçabuk bırakılmışlardır. Basın toplantısı yapılırken sömürgecilerin saldırısı karşısında, eylemi izleyen kitlenin kin ve nefretinin bir kat daha arttığı rahatlıkla gözlenebiliyordu.

Okunan "basın ve kamuoyuna" başlıklı bildiride, Türk ve Kürt halkı üzerindeki anti-demokratik baskıların öğrenci gençliğine yansıması genel hatlarıyla dile getirildi ve şu sloganlara yer verildi:

BIMRI FAŞİZM, KAHROLSUN FAŞİZM, YAŞASIN HAKLI MÜCADELEMİZ, GÖZALTILAR BİZİ YILDIRAMAZ, YAŞASIN TÜRK VE KÜRT HALKININ MÜCADELESİ, SERHILDAN JİYANE.

Devrimci-Yurtsever gençlik adına
Şemsettin GÜRBÜZ

TES – İŞ Diyarbakır 1 Nolu Şubede Neler Oluyor?

Tes–İş Diyarbakır 1 nolu şube başkanlığının 30.7.1989 tarihinde yapılan 3. olağan kongresi sermayenin işçi sınıfı arasındaki uşak ve gerici sendika ağaları ve onların ağabeylerinin işbirliğiyle, bir sürü oyun ve tezgah neticesinde iptal edildi.

Tes–İş 1 no'lu şubede oynanan oyun ve tezgahları "Tes–İş üyesi işçiler adına" Diyarbakır İnsan Hakları Derneği şubesinde 30.12.1989 tarihinde yapılan basın toplantısında, ilgililer belgeleriyle birlikte kamuoyuna bir basın açıklaması yaptılar ve "sınıf ve kitle sendikacılığının savunucuları, tüm ilerici, demokrat, yurtsever kişi ve kuruluşları, özellikle de bu doğrultuda yayın yapan basın kurumlarını, bizlere karşı mevzilenmiş, olanak olarak bizlerden kat kat üstün uşak ve gerici sendika ağalarına karşı, düşünsel olarak asgari koşullarda dahi olsa birlik ve desteğe çağırıyoruz." dediler.

Basın toplantısında belgeleriyle birlikte yapılan açıklamalar ışığında, Tes–İş 1 no'lu şubede dönen oyun ve tezgahlar genel hatlarıyla aşağıdaki gibi gelişti:

30 Temmuz 1989 tarihinde yapılan 3. olağan kongrede kendilerini "Demokratik Muhalefet Birliği" olarak tanımlayan ilerici–demokrat adaylar, 3 listeyle girilen seçim sonucunda toplam 208 delegenin (Şubenin toplam üye sayısı:4780) 99'unun desteğiyle yönetime seçildiler. Seçim sonuçlarını hazmedemeyenler ve eski başkan Mehmet Akgündüz, genel merkezlerinin göz kırpmasının tesiriyle olsa gerek, yeni yönetime şubeyi ancak 1 haftalık bir müddet geçtikten sonra teslim ettiler. Gerekçe olarak: "genel merkezden uzmanlar gelecek, şube yönetimini onların denetiminde size devredeceğiz" diyen Mehmet Akgündüz ve takımı bu 7 günlük fırsattan yararlanarak bazı evraklarda tahrifat yapıp, genel kurulu iptal ettirmenin yollarını –tabii ki federasyondaki ağabeylerinin öğreticiliği ve direktifleriyle– aradılar ve buldular da. Bu arada "evrak kayıt defteri çalınmıştır" diyerek sunturlu bir yalan atmayı da unutmadılar.

Gerçekte, şube olağan kongresinden sonra yapılan, ama evrak kayıt defterindeki oynamayla kongre öncesi gelişmiş bir olay olarak mahkemeye aktarılan tezgahta, Mehmet Akgündüz'ün listesinden yönetim adayı olan Yalçın Peker adlı şahıs, "faaliyet raporlarının yasa gereği kendisine kongreden 15 gün önce ulaştırılması gerekirken ulaşmadığını" iddia ederek, sözde 23.7.1989 tarihinde şube eski yönetimine bir dilekçe yazıyor. Tabii, aynı gün yazılan Mehmet Akgündüz ve Mehmet Akgül imzalı yanıtta da, suçlama kabul edilerek tezgaha zemin hazırlanıyor. Oysa Yalçın Peker kongreden 21 gün önce hem kendisinin hem de mesai arkadaşı Yusuf Birlik'in faaliyet raporlarını imza karşılığı alıyor. Bu sahtekarlığın kongre sonrasında şube yönetiminin devredilmediği 7 günlük süreç içinde yapıldığı da hem şube personellerinden Hasan Kılıç'ın "18.9.1989 tarihinde Ankara 1. iş mahkemesine yazdığı yazıyla", hem de "kayıt defterindeki oynamayla ordan çıkarılan ve sonradan yazılmış yazıyla aynı sayı numarasını taşıyan, DSİ X. Bölgeye yazılmış 124 sayılı yazıyla" sabittir. Tüm bu eylemler sabitken ilgili mahkemeden "iptal kararının" çıkması, hem davacının hem de davalının danışıklı döğüşen kişiler olmasına bağlıdır.

Yaşanan Bizans oyunlarıyla iptal edilen kongreden sonra, genel merkezin atadığı kayyum heyetinin yönetime gelmesi, işçinin kendi özgür iradesiyle seçtiği insanların da yönetimden uzaklaşmasına neden oldu. Ocak 1990'ın sonuna doğru yapılması olası olan olağanüstü kongre de kayyum heyetinin çalışmalarıyla yürütülüyor. Bu arada işbirlikçi kişiler de baraj inşaatlarını yürüten patronlarının kendilerine sunduğu olanaklardan da yararlanarak, hem delegeleri etkileme hem de onların dümen suyunda olmayı devam ettirip pastadan pay kapmak için yoğun bir çaba içindeler.

Tes–İş 1 noluda yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen şube yönetimine seçilmeyi kısa vadeli hedef olarak belirleyen ilerici–demokrat işçiler mücadeleden yılmadılar.

Onlar, ne yapacaklarını biliyorlar, mücadeleyi sürdürüp hedeflerine ulaşacaklardır.

Kongre sonrası yazılıpta, evrak kayıt defterinde kongre öncesi yazılmış gibi gösterilen dilekçe.

TES-İŞ SENDİKASI
1 NO'LU ŞUBE BAŞKANLIĞI'NA
DİYARBAKIR

Üyesi bulunduğum şubenizin (DSİ 101 Şb. Fen Heyeti Md.) işyerinde delege olarak seçilmiş bulunmaktayım.

Edindiğim bilgiye göre şubenizin olağan genel kurulu 30.07.1989 tarihinde yapılacaktır. Ancak, kongreye sunulacak ÇALIŞMA, MALİ ve DENETİM raporları bugüne kadar ne elden ve ne de posta kanaliyle bana intikal etmiş değildir.

Oysaki; kongreden 15 gün önceden sözkonusu raporların kongre delegasyonuna verilmesi 2821 sayılı sendikalar Yasasının 12 ve 52 nci maddeleri uyarınca zorunlu kılınmıştır.

Yasal vecibeyi yerine getirmeyen şubenize karşı Yasal hakkımı kullanacağımı, bilinmesini rica ederim.

Aslı Gibidir

Saygılarımla
Yalçın Peker

ADRES:
DSİ.10.Böl.101 Teknik Şb.
Fen heyeti md.lüğü
Diyarbakır

BAŞKAN
Mehmet AKGÜNDÜZ

★ ★ ★

SAHTE YAZI
Aynı gün yazılan cevap:
Bu yazı ve Dosya başlıklı DSİ X. Bölge Müd yazılan yazı aynı sayı numarasını taşıyor.

TES-İŞ
TÜRKİYE ENERJİ, SU VE GAZ İŞÇİLERİ SENDİKASI
DİYARBAKIR 1 NOLU ŞUBE BAŞKANLIĞI

Sayı : **124**Konu:Faaliyet raporl.
verilmediği hk.
Tarih:23.07.1989

Sayın Yalçın Peker
DSİ. 101 Şb. Md. Fen
Hey'eti Md.de mütemet

Diyarbakır

İLGİ : 23.07.1989 tarihli dilekçenize:

İlgide kayıtlı dilekçenizde sözkonusu şube kongremize sunulacak olan ÇALIŞMA, MALİ ve DENETİM raporlarının kongre tarihinden 15 gün önceden delegasyona dağıtılmasına ilişkin Yasal önerinize katılmamak mümkün değildir.

Ancak, işlerimizin çokluğu, işçi-işveren münasebetlerindeki yoğunluk nedeniyle sözkonusu raporların delegasyonumuza gönderilmemesi maalesef unutulmuştur.

Bilgi edinilmesini, ÇALIŞMA; MALİ ve DENETİM raporlarını görevliler tarafından kongre salonunda delegasyonuna dağıtılacaktır.

Bilgilerinizi rica eder, işlerinizde başarılar dileriz.

Saygılarımızla,

Mehmet AKGÜNDÜZ
Şube Başkanı

Mehmet AKGÜL
Şube Mali Sekreteri

www.arsivakurdi.org

GERÇEK YAZI
DSİ 10 Bölge Müd.
Yazılıp, ilgili kurumun evrak kayıtlarına girişi yapılmıştır.
Dosyadan çıkarılan ve sanki hiç yazılmamış gibi gösterilen yazı.

TES-İŞ
TÜRKİYE ENERJİ, SU VE GAZ İŞÇİLERİ SENDİKASI
DİYARBAKIR 1 NOLU ŞUBE BAŞKANLIĞI

Sayı: 3-A/124

Tarih : 19.07.1989
Konu : Sendikal izin hk.

(DOSYA)

İşyerinizde çalışan üyelerimizden aşağıda ad ve soyadları yazılı elemanlarınız, işyerinde yapılan delege seçimi neticesinde delege seçildiklerinden, 30.07.1989 pazar günü yapılacak olan 3 ncü Olağan Genel Kurulumuzu oluşturmaları gerekmektedir.

İşyeri Toplu İş Sözleşmesinin 124 maddesinin (B) bendi gereğince adı geçenlerin 29.07.1989 tarihleri arasında (3 gün) ücretli izinli sayılmalarını arz ederiz.

Saygılarımızla

Mehmet AKGÜNDÜZ
Şube Başkanı

Mehmet AKGÜL
Mali Sekreter

S.No:	ADI VE SOYADI :	S.No:	ADI VE SOYADI :
1-	Sertip Beyhen	7-	Yasin Özgünlük
2-	Saddık Gül	8-	A. Bahman Sinanoğlu
3-	Mehmet Bursal	9-	Yalçın Peker
4-	Süleyman Kaya	10-	Yusuf Birlik
5-	İsmet Akgül	11-	Salih Ateş
6-	Nevzet Özdem		

★ ★ ★

-İtirafname-

1. İş Mahkemesi Hakimliğine sunulmak üzere
ANKARA

TES-İŞ sendikası Diyarbakır 1 Nolu Şubesinde personel olarak görev yapmaktayım. Söz konusu Sendika Şubesinin bütün resmi yazışmaları tarafımdan yazılır ve kayda geçer. Bu nedenle 19.07.1989 tarih ve 124 sayılı yazıda tarafımdan daktilo edilerek yazılmış ve kayıt defterine el yazımla kaydedilmiştir.

Yazının konusu sendikal izinler hakkında olup, DSİ. X. Bölge Müdürlüğüne gönderilmiştir. Daha sonra Sendika Şube Başkanlığını kaybeden Mehmet Akgündüz bana talimat vererek, yukarıda tarih ve sayısı yazılı resmi yazının giden evrak kayıt defterindeki kayıtları üzerine boya çekilmesini, 23.07.1989 tarih ile 124 sayılı ve "Faaliyet raporunun verilmediği Hk." yazının yazılmasını emretti. Ben de verilen emir gereği hareket ettim. Daha önce resmi olarak yazılan ve ilgili yere gönderilen yazının üzerine boya çekerek, giden evrak kayıt defterine faaliyet raporunun verilmediği Hk.ki yazıyı elyazımla yazmak zorunda kaldım. Ayrıca şikayet konusu edilen faaliyet raporları Hk.ki yazıyı yazmamış ve göndermemişimdir. Buna bağlı olarak dosyalarda da yaptığım araştırmalarda da rastlamamıştır.

İstenilmesi halinde Mahkemenize şahsen başvurup ifade verebilirim.

Hasan KILIÇ
18.9.1989

Adres :
Tes-İş 1 Nolu Şube Memuru
Ofis Cad. Kasaplar Durağı
100. Yıl Apt. No.1/1
DİYARBAKIR

www.arsivakurdi.org

BASIN AÇIKLAMASI

İlerici – Demokrat yayın organlarının, basının ve İlerici sendikaların saygın ve değerli temsilcileri, yöneticileri! Diyarbakır TES – İŞ Sendikası 1 Nolu Şubenin üyesi İşçilerin İlerici – Demokrat sendikal mücadeleleri nedeniyle gördükleri ihanet ve baskıları kamuoyuna, halka ve işçi sınıfına duyurmak ve işçi sınıfının sınıfsal mücadelesine inanmış herkesi göreve çağırmak amacıyla düzenlediğimiz basın toplantısına katılarak gösterdiğiniz duyarlılıktan dolayı bütün işçi arkadaşlarım adına saygı ve şükranlarımı iletmek isterim.

Diyarbakır TES – İŞ Sendikası 1 Nolu Şubenin, binlerce, demokrat, ilerici ve yurtsever işçilerinin uzun yıllar zor koşullar altında vermiş oldukları demokratik sendikal mücadele, 30 TEMMUZ 1989 tarihinde yapılan 3.ncü olağan genel kurulumuzla, kısa vadeli mücadele hedeflerimiz arasında yer alan şube yönetimini alarak, sendikamızın başına çöreklenmiş olan gerici, despot ve ihbarcı yönetime son vermiş ve bu anlayışa sahip ihanetçi ve ihbarcı sendika ağaları mahkum edilerek, işçiler sendika yönetimine seçilmiştir.

Binlerce işçinin özgür iradesini yansıtan, sınıf ve kitle sendikacılığının gerçek savunucuları olan ve işçinin bağrından doğan 30 TEMMUZ 1989 tarihli yönetim kadromuzun 7. bölge düzeyinde TES – İŞ sendikasının şube yönetmine gelmesi, ilerici kamuoyu ve demokrat nitelikli kitle örgütleri ve demokrat sendikalar tarafından büyük bir coşku ve sevinçle karşılanırken, sermayenin işçi sınıfı arasındaki uşak ve gerici sendika yönetimleri ve temsilcileri tarafından ise şaşkınlık ve hayal kırıklığı yarattı. Özellikle, gerçek görev ve misyonları itibarıyle ihbarcı, Jurnalcı ve patronların gerçek uşağı olduğu belgelerle ispatlanan sendika şubemizin eski başkanı Mehmet AKGÜNDÜZ ve en az onun kadar ihanetçi olan takımı, 30 TEMMUZ 1989 tarihinde yönetime gelen ilerici demokrat yönetimimizi sendikadan uzaklaştırmak ve kongreyi iptal etmek için ne tür ihanetleri tezgahladıklarını belgelerle sizlere sunmaya çalışacağız.

Tes – İş Divarbakır 1 Nolu Şubeden Bir Gurup İşçi

www.tkpml.org

Olağanüstü Hal Bölgesinden Olağanüstü İnciler

★*Baylar, bununla siz ancak kendinizi kandırabilirsiniz!*

Çok yaygın olarak dağıtılan aşağıdaki garip imzalı bildiri DEVLET'in üstünde kalmıştır. Olay kamuoyunda böyle bilinmektedir. Kamuoyu bildirinin kaynağını bu şekilde değerlendirdiği için şimdi de, "devletin niçin imzasız bir bildiri dağıttığını" merak ediyor ve "Güneydoğunun Ölümsüz Koruculari"nın kim olduğunu soruyor.

Durum böyle değilse, yetkililer olayı kınasınlar ve tekzip etsinler.

DENG

BÖLGESEL DESTEKÇİLERE SON UYARI

- SEN MİLLETİNİ TOPRAĞINI DÜŞÜNMEK Mİ İSTİYORSUN?
- SEN HAK YOLUNDA, BAYRAK ALTINDA YAŞAMAK MI İSTİYORSUN?
- SEN ÇOCUĞUNU, OKUTUP ADAM EDİP, YETİŞTİRMEK Mİ İSTİYORSUN?
- SEN KIZ ÇOCUĞUNU, NAMUSUNLA ŞEREFİNLE BÜYÜTÜP İYİ BİR AİLE KURMAK MI İSTİYORSUN?
- SEN EZAN SESİ DUYULAN, CUMA NAMAZI KILINAN BAYRAĞI, SANCAĞI DALGALANAN ÜLKE Mİ İSTİYORSUN?
- SEN BAĞINA, BAHÇENE, TARLANA, YAYLANA SERBESTÇE GİDİP, HAYVANINI OTLATIP, GÖNÜL RAHATLIĞI İÇERİSİNDE, REFAH İÇERİSİNDE YAŞAMAK MI İSTİYORSUN?
- YOKSA!
- PKK DENEN, MOSKOF UŞAĞI, ERMENİ DÖNMESİ, RUS KIRMASI, DİNSİZ İMANSIZ, CANİLERE YARDIM EDİP ONLAR GİBİ Mİ OLMAK İSTİYORSUN?
- NAMUSU OLMAYAN; KARINI KIZINI, BACINI, ANANI MOSKOF UŞAĞINA PEŞKEŞ ÇEKİP ŞEREFSİZCE, NAMUSSUZCA YAŞAMAK MI İSTİYORSUN?
- VATANDAŞ KAÇIRILAN KIZINI 12 YAŞINDAKİ OĞLUNU, İLK ÖNCE CANİ ÖRGÜT LİDERİ TARAFINDAN İĞFAL EDİLMEKTE, MÜTEAKİBEN DİĞER PKK CANİLERİ TARAFINDAN DAĞDA TECAVÜZ EDİLDİĞİNİ BİLİYOR MUSUN, BUNUN BUGÜN KOMŞUNA AKRABANA YARIN SENİN BAŞINA GELECEĞİNİ DÜŞÜNMÜYOR MUSUN?
- DIŞ GÜÇLERİN EMELİNE ALET OLAN CANİ PKK'NIN SENİ BİR EKMEĞE BİR SOĞANA MUHTAÇ EDECEĞİNİ GÖRMÜYOR MUSUN?
- EZAN SESİ DUYULMAYAN, CUMA NAMAZI KILINMAYAN, BAYRAĞI DALGALANMAYAN NAMUSU ŞEREFİ OLMAYAN ÜLKE HALİNE GETİRMEK İÇİN UĞRAŞAN BUNA ALET OLAN PKK CANİSİNE YARDIMINI KES!
- YAPTIĞIN BU YARDIMLAR SENİN SONUNU HAZIRLAYACAKTIR.
- BAYRAK UĞRUNDA BİZ MİLLET OLARAK HALKIN YOLUNDA NAMUS İÇİN ÖLENE KADAR MÜCADELE EDECEĞİMİZ BELLİDİR, TARİHTEN BUGÜNE KADAR BU HEP BÖYLE OLMUŞTUR.
- PKK DENEN CANİLER, DAĞILMAKTADIR, KORKUSUNDAN KOMŞU ÜLKELERE KAÇMAKTADIR, DIŞ GÜÇLERİN UŞAĞI, ALDIĞI TALİMATLA SENİ KORKUTUP SENİ DE ALET ETMEK İSTEMEKTE, YARDIM ETME GÖRÜYORSUN YA YAVAŞ YAVAŞ ERİYEN SÖNEN PKK CANİSİ SON ÇIRPINIŞLARINI VERMEKTE, BU MOSKOF UŞAKLARINA SON SUYUNU VERME.

İŞTE GÜN GELMİŞTİR, GERÇEKLERİ GÖRÜP ONLARA YARDIMI KESERSEN, VATANINI NAMUSUNU DİNİNİ İMANINI, ANANI, BACINI, KIZINI, OĞLUNU DÜŞÜNÜRSÜN DİYE

SANA ŞİMDİYE KADAR BİR ŞEY DEMEDİK.
- AMA SABRIN, HOŞGÖRÜNÜN DE BİR SONU VARDIR. VATANA İHANETİN BEDELİ VARDIR, BU BEDEL DE CANDIR.
- KENDİNE GELMEZ, YARDIMA DEVAM EDERSEN, KENDİN BİLİRSİN, BU SANA MİLLETİN SON İHTARIDIR.
- VATAN İÇİN, BAYRAK İÇİN, HAK İÇİN, DİN İÇİN, İMAN İÇİN, NAMUS İÇİN GÜÇ VE İNANCIMIZ HAKTIR, MİLLETİMİZDİR, DEVLETİMİZDİR.

GÜNEYDOĞUNUN ÖLÜMSÜZ KORUCULARI

Şimdi De Biz Soruyoruz!

"Köy Koruculuğu" sisteminin varlığını duymayan bilmeyen kalmadı. Onun marifetlerini sağır sultan bile duydu. Bu sistemin Olağanüstü Hal Yasası ile birlikte nasıl olağanüstü bir yasal güvence ile beslendiğini, kimlere bekçilik yaptığını, neyi korumak için silahlandırıldığını tüm dünya biliyor.

Artık, kamuoyu bu sistemin hangi marifet sahiplerinin malı olduğunu ve bu olağanüstü kurumla nelerin yapılmak istendiğini merak etmiyor, onu tanımak ve anlamak için de herhangi bir çaba sarfetmeye gerek görmüyor. Çünkü, herkes "malı" çok iyi tanıdı.

Kamuoyu şimdi yukarıdaki bildiriyi konuşuyor ve "Güneydoğunun Ölümsüz Koruculari" nın kim olduğunu merak ediyor.

Herkes birbirlerine şu soruları soruyor, şunları araştırıyor ve sorguluyor:

I – Yeri, yurdu, adresi, yöneticisi ve yetkilisi belli olan, yasal gerekleri de yerine getirilerek çıkarılıp yayamlanan, kamuouyunun bilgilenme, haber alma sürecine katkıda bulunan, bilimin, sanatın, kültürün, insan haklarının taşıyıcılığını ve savunuculuğunu yapan yayınlar tez elden toplanır. Yazarlar, sorumlu yazı işleri müdürleri, yayıncılar, yayınevleri hakkında davalar açılırken;

a) Bu bildiri nereden çıktı?

b) Bu imtiyazlı bildiri böylesine yaygın bir şekilde nasıl dağıtıldı?

c) "Güneydoğunun Ölümsüz Koruculari" bildirisini kimler dağıttı?

d) Bu bildiriyi görmeyen, bilmeyen, duymayan kalmadı. Acaba, devletin etkilileri, yetkilileri, savcısı, polisi ve istihbarat kanalları bu bildiriyi görmedi mi?

e) Bu bildiri neden toplatılmadı, dağıtanlar hakkında niçin yasal işlem yapılmadı?

f) "Güneydoğunun Ölümsüz Koruculari" diye adlandırılan resmi ya da yasal bir kuruluş var mıdır?

Eğer böyle bir şey yoksa, kamuoyu devletin bu olaya karşı neden tepkisiz ve suskun davrandığını merak ediyor, "acaba bu bildiriyi devlet mi organize etti?" diye kamuoyunda ciddi tereddütler yoğunlaşıyor.

II – Sözkonusu bildiride "Ama sabrın, hoşgörünün de bir sonu vardır. Vatana ihanetin bedeli vardır, bu bedel de candır." denilerek tüm bölge halkı potansiyel suçlu sayılıyor ve tehdit ediliyor. Bundan dolayı da kamuoyunda ciddi bir gerginlik oluştu. Herkes korku ve telaş içinde "bu tehdidin arkasından neler gelecek?" sorusuna yanıt arıyor.

1 – Bu tehdidin arkasından bölge halkını yerinden, yurdundan sürecek kapsamlı zorla göç ettirme politikaları mı uygulanacak? Kamuoyunda çalkalanan 112 köyün boşaltılma operasyonu neyin nesidir?

2 – Halepçe henüz belleklerde bütün canlılığıyla yaşanıyor. Yoksa, kimyasal silahlarla desteklenen yoğun bir kırım harekatı mı...?

III – Kamuoyu: "Malum bildiri habire çoğaltılıyor, her gün kapı kapı dolaşılarak dağıtılıyor" savları ile çalkalanıyor.

İmzası meşru ya da yasal olmayan bir illegal bildirinin "devlet destekli" olduğu kanaati de kamuoyunda giderek güçlenmektedir.

Bu yüzden,

1 – Bu ayıp devletin üstünden nasıl kaldırılacak?

2 – Yetkililer bu konuda açıklama yapacaklar mı? Bildiri hakkında araştırma yapılıp, soruşturma açılacak mı?

3 – Sözkonusu bildiri tekzip edilecek mi?

4 – Tüm duyarlı insanlar, insan haklarından yana olan ve onu savunan tüm kişi ve kuruluşlar, kamuoyunun gündeminden düşmeyen bu soruların yanıtlarını her durumda ve her zeminde sorup araştıracaklar mı?

Bu aynı zamanda kamuoyunun tepkisidir. Ve duyarlı olan herkes için bir çağrıdır da!...

DENG

OKUYUCU MEKTUPLARI/Nameyén Xwendevana

BONA KOVARA DENG

Hevalén delal, ez we bı dıl û can piroz dıkım kû hûn bı derxıstına (weşandına) kovara Deng é, we kareki gelek héja û gıring hıldaye ser mılé xwe. Ez xwendevanek Kurdım û gelek sal hene ku jı welaté xwe dur ketıme. Lé bı rasti ez jı welaté xwe dı dılé xwe da vedışérım. Çawa hûn jı dızanın bı hezaran kesén Kurd lı Evropé dıjin û jı wana gelek kes nıkarın vegerın welaté xwe. Bona kû hıkumata Tırk mecal nade wana, ewé vegerın welat, an jı salé carek werın cem merıv u cinarén xwe. Hevalno, perçek dılé me lı ba meyelé bı rasti perçek jı lı ba weye. Bı rasti gava mın kovara Deng xwend, ez gelek pé şa bûm. Lé daxwaza mın eve kû Deng bıbe dengé gelé Kurd. Bı réçek nû jı xwera péda bıke. Jı ber kû lı Dıné her roj gûherandınén mezın tén çékırın. Loma dıxwazım hûn refén xwe fıre bıgrın, bona hışyarbûna hemû belengazan bınıvısın. Beré her tışté bıra kovara Deng bıbe pırék fıre dı navbera gelén Tırk û Kurd. Bona hevalti û cirantiya herdû gelan bıbe dengek nû.

Bı dıtına mın, bona kovarek wek Deng qasi pesnekırıné (övgü) rexne (eleştiri) ji lazıme. Pesnekırın heqé weye, jı ber kû hûn dı bın mercén (şartlar) gıranda tekoşin dıdın. Lé rexne jı péwiste, bona kû karé me édi gora mercén rojané bımeşın.

Hevalno, ez naxwazım seré we bıéşınım. Rexna mın eve: Hevpeyvina kû beré saleki zédetır bı M.E. Borzarslanra dı Dengé Komkaréda hati bû weşandın, nav rûpelén kovara Deng da jı hat weşandın. Ez bona wé yeké we rexne dıkım. Bı dıtına mın hûn dıkarın iro jı bı desté hevalbenden xwe bı kek M.E. Borzarslan ra hevpeyvinek çebıkın. Dıbe kû ev hevpeyvin iro jı gelek bı qedr û qimet be ji, xeberén nû her dem jı én kevn baştırın.

Ser sala we piroz dıkım, karé weda serfirazi dıxwazım.

Ezé jı bona kovara Deng çend pékeni, kılam û helbest bışınım. Ger hûn pé qayilbın bınıvısının.

27-12-1989

Azad Dıldar

Sayın Deng yöneticileri...

Adıma gönderdiğiniz derginin 2. sayısı bana ulaştı. Özellikle bilgilenme sürecimize katkıda bulunduğunuzdan dolayı teşekkür ediyorum.

Şunu belirtmekte yarar görüyorum. DENG, bugüne kadar (12 Eylül sonrası) çıkan benzer dergiler içinde değerlendirilince başka bir içerik taşıdığını gördüm. Çünkü süreçte çıkan dergileri - özellikle aynı kesime hitap ettiğiniz dergileri kastediyorum - okumuştum. Genellikle insanları eğitirken ajitasyon yoluyla eğitimi amaçlıyorlardı. **Oysa gördüğüm kadarıyla Deng bu konuya daha dikkatli yaklaşıyor ve insanları ajitasyonla değil, gerçek teorik bilgi ile donatmaya çalışıyor.**

"Bağımsızlık Uğruna Botan Hareketi" benzeri yazılarla daha fazla karşılaşmak ve buna benzer tarihi bilgileri görmek, sanırım insanlarımızın bu konudaki eksikliklerini giderecektir.

Umarım 1963 yılında yayımlanan Deng dergisinin başına gelenler sizin de başınıza gelmez ve daha uzun yıllar Deng'i okuruz.

Çalışmalarınızda başarılar diliyor, derginizin bana ulaşmasında çabası olan bütün dostlara kucak dolusu sevgiler saygılar.

15.1.1990

Hikmet MUTLU
Özel E Tipi Cezaevi
13. Koğuş
NAZİLLİ

Değerli DENG yöneticileri,

Deng dergisinin 1. sayısı elime ulaştı. Bir çok zorluğu göze alarak fedakarlığın örneğini göstererek çıkarıp dağıttığınız DENG dergisinden dolayı sizleri candan kutlar, çalışma ve mücadelenizde başarılar dilerim.

Federal Almanya'da yaşayan bir Kürt yurtseveri olarak ülkemizdeki somut gelişmeleri, ekonomik, politik ve sosyal durumu sizler kadar takip etme ve bilgi edin

www.arsivakurdi.org

me olanağına sahip değiliz. Ama bundan böyle yayımladığınız DENG dergisi vasıtasıyla bu boşluğu gidermeye sahip olacağız. Bunun sevincini şimdiden yaşıyoruz.

Yüzyıllardan buyana halkımıza yönelik sürdürülen katliam, kırım, sürgün ve yoketme politikası bilinmektedir. Zorba güçlerin tüm bu çağdışı baskıları halkımızı sindiremedi, sindiremez de. Halkımız her seferinde sömürgeci güçlerin bu baskıcı tavrına karşı direnişi elden bırakmadı, kendi ulusal hakları için yiğitçe direndi. Kürt halkı halen dimdik ayaktadır. Bu da halkımızın kurtuluşa olan inancı ve insanca yaşamaya özleminden gelmektedir.

Gerek Kemalist iktidar döneminde ve gerekse ondan sonra gelen iktidarlar, Kürdistan tarihini ve onun bir parçası olan Şex Said hareketini gerici ve dış güçlerin kışkırtması olarak göstermeye çalıştılar. Türkiye devrimci ve demokratik güçleri de yıllarca bu olaya şovence yaklaştılar ve gerici olduğunu savundular. Sömürgeci güçler açısından bu anlaşılır bir yaklaşım, ancak kendisine devrimci demokratım diyen güçlerce bu affedilmiyecek bir politik körlüktür. Bu politik belirlemenin Türkiye demokrasi güçlerine ve Kürdistan ulusal kurtuluş mücadelesine önemli zararlar verdiği açıktır. DENG'in 1. sayısında Şex Said hareketi döneminde İsmet İnönü'ye gönderilen mektupta Şex Said hareketinin gerici olup olmadığı ortadadır. Hareketin istemleri ve talepleri açık bir şekilde mektuptan da anlaşıldığı gibi açık ve net olarak belirtilmiştir. Çok değerli bir halk deyimi var. (Güneş balçıkla sıvanmaz.) Gerek ırkçı ve gerici güçlerin ve gerekse onun etkisinden kurtulamayan Türkiye demokrasi güçlerinin farklı yaklaşımı gerçeği gizlemeye yetmedi.

Gün gelecek, tarihimiz, kültürümüz ve halkımıza ait tüm değerlerimiz belgelerle açığa çıkacaktır.

Mektubumu burada noktalarken, Deng dergisine emeği geçen tüm arkadaşlara bu değerli çalışmalarından dolayı tekrar teşekkürlerimi iletirim.

-Yaşasın Kürt halkının haklı mücadelesi

-Kahrolsun halkımızın düşmanları

Federal Almanya'dan
bir yurtsever.

Değerli Deng Emekçileri..

Yüzyıllardır kimliği yok edilmek istenen, soykırımlara uğrayan ve büyük bir assimilasyon politikasıyla kendi öz benliğinden uzaklaştırılmak istenen Kürt halkı, şimdi olduğu gibi, yüzyıllardır tüm bu baskı ve işkencelere karşı var gücüyle mücadele etmiştir. Siz düşün emekçilerinin bu değerli çalışmalarıyla bu onurlu ve kararlı mücadele menziline doğru koştuğuna inanıyorum.

Deng'in ilk sayısını okudum. Büyük bir eksikliği gidereceğine ve böylece halkımızın kültürel ve siyasal gerçeklerini, baskı ve işkencelere rağmen Kürt ve diğer uluslara ulaştıracağına inanıyorum. Biz Kürt gençleri olarak böyle çalışmalara katkımız olsun isteriz. Derginize her türlü katkıya hazır olduğumuzu belirterek, yayın hayatınızda ve mücadelenizde başarılar dilerim. 13.1.1990

Baran ÖZTÜRK

Değerli Dostlar...

Önce yayın hayatınızda başarı dileklerimle birlikte dostça selamlarımı ileterek, hem size hem de yayınlarınıza merhaba diyorum.

İlk sayınız da dahil olmak üzere çıkacak olan yayınlarınızı gönderirseniz memnun olurum.

Dostça selamlar ve başarı dileklerimle.

Bayram ALKAN
Tekoşin Davası Tutsaklarından

DENG'e ve BASINA...

Değerli Deng yöneticileri, önce sizin bu fedakar çabanız için ve benliğini kaybetmeyen ebedi cesaretiniz için, sizi kutlar Deng'e nice yıllar dilerim.

Tüm halkların olduğu gibi, bizim de bir toprağımız, örf

adetlerimiz, yer altı ve yerüstü zenginlik kaynaklarımız, dilimiz var. Kısacası bir ulusta olması gereken tüm özelliklere sahibiz. Var olan bu durumumuz hiç bir kuvvet tarafından inkar edilemez.

Son zamanlarda Mardin ve civarında, özellikle Kızıltepe'de çok değerli insanlara gözdağı verilip, tutuklamalar yapılıyor. **Çocuklarını örf ve adetleriyle kendi dillerinde eğitmek suç ise, 19 milyon insanın tümünü tutuklasınlar.**

Tüm basına, kamuoyuna ve SHP'den ihraç edilen Milletvekillerine sesleniyorum. Halkımıza sahip çıkınız!

Ne siz halksızsınız, ne de bu halk sahipsizdir.

Deng aracılığıyla tüm devrimci, demokrat, yurtsever ve ilerici insanlara bu durumu, protesto etmeleri gerektiğini iletir, DENG'e yayın hayatında başarılar dilerim.

M.R. ÇAKIR
Kızıltepe/MARDİN

...Günümüz koşullarında böylesine kaliteli ve doyurucu, doğru haber, yorum yapan siyasi bir derginin zorunluğunu söylemenin gereği yoktur. Çünkü herşey olduğu gibi ortadadır. Bu nedenle DENG Dergisinin bütün emekçi çalışanlarına özverili çalışmalarında üstün başarılarının devamını ve 1990 yılında bütün yurtsever halkımıza özgürlük, demokrasi ve sosyalizm mücadelesinde başarılar dilerim.

Bir grup yurtsever adına
Azad ÖZTÜRK
ELAZIĞ

Sayın Deng yöneticileri,

Öncelikle, yapmış olduğunuz hizmetten dolayı sizi kutlarım. Aynı zamanda bundan sonraki çalışmalarınızda başarılar dilerim.

Biz İç Anadolu Kürtleri, yüzyıllardır kimliğimizi koruyoruz. Hiçbir bağlantımız olmadığı halde, yani bir etkileşimimiz olmadan, yıllardır önceki birikimimizle idare ediyoruz. Halkımızın kültürü çok doğurgandır. Dilimizin şivesi hakkında bilgi isterseniz Adıyaman Kahta, Antep ve kısmen de Suriye Kürtlerini rahat anlayabiliyoruz. Tarihimiz hakkında (İç Anadolu Kürtlerinin tarihi) pek az bilgimiz var. Bu konuda arşivinizde bilgi varsa yayınlarsanız seviniriz.

Hamo
KONYA

Sevgili DENG Dergisi Yayıncıları.

Her şeyden önce biz devrimci yurtseverlere böyle pırıl pırıl bir dergiyi ulaştırdığınız için, size en içten dileklerimle saygı ve sevgilerimi iletirim. Teşekkürlerimi sunarım. Efendim benim demek istediğim şu; biz devrimci yurtseverlerin ve bir bütün olarak Kürt halkının üzerindeki baskı ve çekilmez ızdırapları kamuoyuna duyurduğu için ister istemez Deng dergisi sempatimizi kazanmaktadır. Ancak sizlerin de biz devrimci yurtseverlerin ve Kürt halkının dertlerini, çektikleri ızdırabı, yaşadığı koşulları çarpıtmadan kamuoyuna duyurmanızı istiyoruz. Nasıl diyeceksiniz? Efendim isterseniz size Nusaybin'de yaşanan bir olayı anlatayım. Ekim ayında (...) dokuz PKK'lının cenazesi ilk önce belediyeye verildi. Belediye bunlar müslüman değildir gerekçesiyle geri çevirdi. Nusaybin tabur komutanlığı ve faşist tim komutanının kararıyla bu PKK'lıların cesedi tenha bir yerde imha edilecek diye kendi kafalarından karar çıkardılar. Ancak Nusaybin halkı bu vahşice uygulamayı duyduğu zaman, kadınıyla çocuğuyla hükümet konağına yürüdü. Savcılık tarafından yapılan açıklama ilginçti. Efendim bunlar gayrimüslümdür, ölülerimizin yanında yerleri yoktur. Halbuki öldürülenlerin aileleri Nusaybin'in içindeler. Daha sonra savcılıktan bir açıklama daha yapıldı. "PKK'lılar ailelerine verilecek." Ancak sabah kalktığımızda öldürülenleri Hacacı mezarlığının bir köşesinde toplu-ca bir çukura gömmüşlerdi.

İşte Kürt halkı böyle olaylara sahip çıkmanızı istiyor. Ve Kürt sesini tüm dünyaya duyurmanızı istiyor. Eğer bu yazdığım olaya inanmıyorsanız, bizzat kendiniz gelip araştırabilirsiniz. Sizi bu toplu mezarları kendi gözlerinizle görmeye davet ediyorum.

Değerli Deng dergisi yayıncıları, tekrar sizlere teşekkür eder, yayın hayatınızda başarılar dilerim. **Ayrıca bütün devrimci yurtseverleri Deng dergisini okumaya davet ediyorum.**

Nusaybin'li devrimci
yurtseverler adına
ABDO

NOT:

Ayrıca Malatya'dan bir okuyucumuzun gönderdiği mektuptan yararlandık. Eleştirileri bize ışık tuttu. Dergimizin yörede dağıtımı ve okunması için yardımda bulunacağından dolayı da, kendilerine teşekkür ederiz.

Dergimizin 2. sayısında "Mülteci Kamplarında Neler Oluyor?" başlığıyla yayımlanan yazımıza duyarlılık gösteren Mardin Bağımsız Milletvekili sayın ADNAN EKMEN, TBMM Başkanlığına, Başbakan tarafından yazılı olarak yanıtlanması isteğiyle 15.1.1990 tarihli 7 soruluk bir önerge vermiştir.

Bu önergeyi aynen yayımlıyor, Sayın Milletvekiline ilgisinden dolayı teşekkür ediyoruz.

DENG

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

ANKARA

Aşağıdaki sorularımın Sayın Başbakan tarafından yazılı olarak yanıtlanmasında aracılığınızı arz ederim. 15.1.1990

Saygılarımla.

M.Adnan Ekmen

MARDİN Milletvekili

1- Türkiye'ye iltica eden Irak'lı Kürt'lerden Irak'ın talebi üzerine 40 kişi zorla Irak'a iade edildi mi?

2- İade edilen bu 40 kişinin köylü olmayıp siyasi kişi ve peşmerge olduğu, 40 ının da Saddam rejimince idam edildiği doğru mu?

3- Basına da yansıyan bu iddialar eğer doğruysa; Bunları iade edenler, eli kanlı Faşist Saddam'la işbirliği edip, cinayetlerine yardımcı olmuş olmuyor mu?

4- Irak hükümeti, Türkiye'den Lider konumundaki 138 Peşmerge nin daha iade edilmesini talep etmiş midir?

5- Peşmerge kamplarında son zamanlarda başlatılan sayım uygulamasının bu taleple ilgisi var mıdır?

6- İstenen bu 138 kişinin iadesi durumunda akibetleri, daha önce iade edilen 40 kişinin akibetinin aynı olacağı muhakkaktır. Irak'ın istediği bu kişileri Saddam rejiminin katil ellerine teslim etmeyi düşünüyor musunuz?

7- Kamplarda artan baskı, işkence, olumsuz sağlık koşulları yakacak ve yiyecek kısıntısı Kürt Mültecilerini Irak'a dönmeye zorlamayı mı amaçlamaktadır?

www.arsivakurdi.org

MEHABAD KÜRT CUMHURİYETİ
KURUCUSU
QADİ MUHAMMED
(.....) (31.3.1947)

www.arsivdekurdi.org